T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLARA GENİŞLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tunahan ODUNCU

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLARA GENİŞLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tunahan ODUNCU

Danışman

Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLARA GENİŞLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Tunahan ODUNCU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 10.07.2019/19

Jüri Başkanı: Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Cansu ATILGAN PAZVANTOĞLU

KOCAELİ 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

KISALTMALAR ..... **vi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YUMUŞAK GÜCÜ, NORMATİF GÜCÜ VE ENTEGRASYON TEORİLERİNDE GENİŞLEME

1.1. AB'NİN YUMUŞAK GÜCÜ 6

1.1.1. Gücün Çeşitleri (Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç) 6

1.1.2. AB'nin Yumuşak Gücü 9

1.1.3. Bir Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Genişleme 10

1.2. AB'NİN NORMATİF GÜCÜ 12

1.2.1. AB Normatif Gücünün, Sosyal İnşacı Teori'nin Kimlik Politikası Ekseninde Ele Alınması 14

1.3. ENTEGRASYON TEORİLERİ İLE AB GENİŞLEMESİNE BAKIŞ 16

1.3.1. Federalizm ve Genişlemeye Bakışı 18

1.3.2. Fonksiyonalizm ve Genişlemeye Bakışı 19

1.3.3. Neofonksiyonalizm ve Genişlemeye Bakışı 20

1.3.4. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Genişlemeye Bakışı 21

1.3.5. Yeni Kurumsalcılık ve Genişlemeye Bakışı 23

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME POLİTİKASININ TARİHİ, GELİŞİMİ VE SÜREÇLERİ

2.1. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ'NİN TARİHİ SÜRECİ VE GENİŞLEME SÜRECİNE ETKİSİ 27

2.2. GENİŞLEMENİN AB İÇİN ÖNEMİ VE BAZI EKSİK YÖNLERİ 33

2.3. AB GENİŞLEME SÜRECİ 37

2.3.1. Birinci Genişleme (İngiltere, Danimarka ve İrlanda) 37

2.3.2. İkinci Genişleme (Yunanistan) 39

2.3.3. Üçüncü Genişleme (Portekiz, İspanya) 40

2.3.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) 41

2.3.5. Beşinci Genişleme (GKRY, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya, Estonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya) 42
2.3.6. 2007 Romanya ve Bulgaristan'ın AB Üyeliği 43
2.3.7. Altıncı Genişleme (Hırvatistan) 43
2.3.8. Aday Ülkeler (Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Türkiye) ve Potansiyel Aday (Bosna-Hersek, Kosova) Ülkelerin Durumu 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI BALKANLAR VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILIŞI

3.1. YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANIŞI 50
3.1.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlığı 52
3.1.2. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'dan Ayrılışı 57
3.1.3. Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması 59
3.1.4. Bosna-Hersek ve Bağımsızlığa Giden Yol 60
3.1.5. Bosna-Hersek'te Savaş ve Dayton Antlaşması'na Giden Yol 62
3.1.6. Dayton Antlaşması ve Savaşın Bitişi 67
3.1.7. Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlığı 69
3.1.8. Karadağ ve Karadağ'ın Bağımsızlığı 76
3.1.9. Yugoslavya Dönemi ve Sonrasında Arnavutluk 78
3.2. YUGOSLAVYA DAĞILIŞ SÜRECİNDE AB'NİN ROLÜ 83
3.2.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlığında Almanya ve AT'nin Fikir Ayrılıkları 85
3.2.2. Badinter Komisyonu 86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİNİN BATI BALKANLAR STRATEJİSİ VE AB'NİN BATI BALKANLARA GENİŞLEMESİ

4.1. BATI BALKANLARIN AB İÇİN ÖNEMİ 87
4.2. 1995-1999 YILLARI ARASINDA AB'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKASI VE STRATEJİLERİ 88
4.2.1. Royaumont Süreci 89
4.2.2. Bölgesel Yaklaşım 91
4.2.3. AB'nin Şarta Bağlılık Stratejisi 92
4.2.4. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı 93
4.3. 2000'Lİ YILLARDA AB'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKASI VE STRATEJİLERİ 95

4.3.1. İstikrar ve Ortaklık Süreci 95
4.3.2. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (SAA) 96
4.3.3. AB Yardım Programları: PHARE-OBNOVA-CARDS 98
4.3.4. Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Komisyonu (ECHO) ve Batı Balkanlar 99
4.3.5. Birinci AB – Batı Balkan Zirvesi: Zagreb Zirvesi 100
4.3.6. İkinci AB-Batı Balkan Zirvesi: Selanik Zirvesi ve Selanik Gündemi 101
4.3.7. 2003 Selanik Zirvesi'nden 2014 Berlin Sürecine 103
4.3.8. AB-Batı Balkanlar 2014 Berlin Zirvesi ve 2015 Viyana Zirvesi 107
4.3.9. AB-Batı Balkanlar 2016 Paris Zirvesi ve 2017 Trieste Zirvesi 110
4.3.10. AB-Batı Balkanlar 2018 Londra Zirvesi 112
4.4. İSTİKRAR VE ORTAKLIK SÜRECİNDE BATI BALKAN ÜLKELERİ VE OLASI AB ÜYELİKLERİ 113
4.4.1. AB Üyesi Hırvatistan 113
4.4.2. Aday Ülke Olarak Sırbistan 116
4.4.3. Aday Ülke Olarak Karadağ 120
4.4.4. Aday Ülke Olarak Kuzey Makedonya Cumhuriyeti 122
4.4.5. Aday Ülke Olarak Arnavutluk 125
4.4.6. Potansiyel Aday Ülke Olarak Bosna-Hersek 128
4.4.7. Potansiyel Aday Ülke Olarak Kosova 130
SONUÇ 134
KAYNAKÇA 139
ÖZGEÇMİŞ 158

ÖZET

Bu tezin amacı, Avrupa Birliği'nin genişleme politikası aracılığıyla Batı Balkanlarda yarattığı dönüşümün etkilerini incelemek ve Yugoslavya dağılış sürecinden günümüze (2019) kadar geçen süreçte, AB'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik stratejisinin analizini yapmak üzerinedir. Bu kapsamda AB'nin özellikle Dayton Barış Antlaşmasından sonra, Batı Balkan ülkelerinde istikrar ve barışı sağlamak amacıyla oluşturduğu girişimler, teşvikler ve AB üyeliği başvurusu öncesi geliştirdiği anlaşmalar, tezin temel amacına büyük destek sağlamaktadır.

Genişleme, çatışmaların önlenmesi, istikrarın sağlanması ve güvenlik konularında AB'nin en güçlü politika araçlarından birisidir. Bu bağlamda AB'nin yumuşak gücünün temelini oluşturan genişleme politikası, Batı Balkan ülkelerinde önce istikrar ve barışın sağlanmasına katkıda bulunmuş, daha sonra bu ülkelerin AB'ye katılımı için yol haritası çizmiştir. AB'nin Batı Balkanlar genişlemesi hiç şüphesiz, bölge üzerinde bir dönüşüm sürecini başlatmış ve AB norm ve değerlerinin bölge ülkeleri üzerinde benimsenmesine yol açmıştır.

AB'nin Batı Balkanlara yönelik entegrasyon sürecini diğer genişleme süreçlerinden farklı kılan özellik, bölgenin yapısı ve AB'nin bölge ülkelerine yönelik kullandığı dış politika enstrümanıdır. Yugoslavya'nın dağılışı, ortaya çıkan çatışma ve istikrarsızlık ortamı, AB'nin bölge ülkeleri üzerindeki genişleme politikasına da yansımıştır. AB'ye tam üyelik başvurusu yapmak isteyen Batı Balkan ülkeri, diğer ülkelerden farklı olarak öncelikle İstikrar ve Ortaklık Süreci çerçevesince belirlenen kriter ve reformlara uyum sağlamak zorunda ve ardından İstikrar ve Ortaklık Antlaşmalarını imzalamak zorundadır.

Bu tezle AB'nin Batı Balkanlar genişlemesi sürecinin yanı sıra, AB genişleme politikası tüm yönleriyle ele alınmak istenmiş ve Yugoslavya dağılış sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmelere ışık tutulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Batı Balkanlar, AB Genişlemesi, İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB Entegrasyonu

ABSTRACT

The main aim of this thesis is to examine the effects of the transformation on the Western Balkans which has been created by the European Union through the enlargement policy and to analyse the EU's strategy towards Western Balkan countries from the process of Yugoslavia's dissolution to the present (2019). In this context, initiatives developed by the EU in order to achieve stability and peace in the Western Balkan countries, especially after the Dayton Peace Treaty, and the agreements developed before the application for EU membership provide great support to the main purpose of the thesis.

Enlargement is one of the strongest tools of the EU for conflict prevention, stability and security. In this context, the enlargement policy, which forms the basis of the EU's soft power, has contributed to the stabilization and peace in the Western Balkan countries, and has also drawn a roadmap for the accession of the countries to the EU. The enlargement of the EU into the Western Balkans has undoubtedly initiated a transformation process on the region and has led to the adoption of EU norms and values on the countries of the region.

The difference between the EU's integration process for the Western Balkans and other enlargement processes is the structure of the region and the foreign policy instrument of the EU for the countries in the region. The disintegration of Yugoslavia, the resulting conflict and its unstable environment has also affected the EU's enlargement policy over the countries of the region. The Western Balkan countries, which wish to apply for full membership to the EU, must firstly comply with the criteria and reforms determined by the Stabilization and Association Process, unlike other countries and then sign the Stabilization and Association Agreements.

In addition to the process of the EU's enlargement of the Western Balkans, this thesis intends to address the EU enlargement policy in all aspects and to explain the developments during and after the dissolution of Yugoslavia.

Key Words: Western Balkans, European Enlargement, Stabilization And Association, EU integration.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

ASİ: Avrupa Siyasi İşbirliği

AT: Avrupa Topluluğu

CARDS: Community Programme for Assistance, Reconstruction, Democratisation and Stabilisation (Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Programı)

DHB: Demokratik Hırvatistan Birliği

EBRD: European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)

ECHO: European Civil Protection And Humanitarian Aid Operations (Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Komisyonu)

EFTA: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)

EULEX: European Union Rule of Law Mission (AB Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu)

EURATOM: European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)

EUPOL PROXIMA: The EU Police Mission (AB Polis Misyonu)

HLAD: High Level Accession Dialogue (Yüksek Düzey Katılım Diyaloğu)

ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi)

IFOR: Implementation Force (NATO Çok Uluslu Uygulama Gücü)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

IPA: Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)

KFOR: Kosovo Force (Katılım Öncesi Yardım Aracı)

LNB: Nova Ljubljanska Bank (Slovenya'nın En Büyük Bankalarından)

OHR: Office of the High Representative (Yüksek Temsilcilik Ofisi)

PHARE: Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy (Polonya ve Macaristan Ekonominin Yeniden Yapılandırma Yardımı)

RCC: Regional Cooperation Council (Bölgesel İşbirliği Konseyi)

RECOM: Regional Commission Tasked with Establishing the Facts about All Victims of War Crimes and Other Serious Human Rights Violations Committed on the Territory of the Former Yugoslavia (Eski Yugoslavya Bölgesi'ndeki Savaş Suçları ve Diğer Ciddi İnsan Hakları İhlalleri Hakkında Bölgeler Komisyonu)

SAA: Stabilisation and Assocciation Agreements (İstikrar ve Ortaklık Anlasmaları)

SAP: Stabilization and Association Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)

UÇK: Ushtria Çlirimtare e Kosovës (Kosova Kurtuluş Ordusu)

UNMIT: United Nations Integrated Mission in East Timor (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)

UNPROFOR: United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü)

GİRİŞ

Bu tez çalışması, Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlara genişleme politikasını sosyal inşacı uluslararası ilişkiler teorisinin kimlik politikası ekseninde ele almaktadır. Çalışmanın kapsamı eski Yugoslavya ülkeleri olan Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Kosova ve eski Yugoslavya ülkesi olmayan fakat coğrafi ve sosyal açıdan eski Yugoslavya ülkelerine benzerliğiyle bilinen Arnavutluk ile sınırlanmıştır. Çünkü ilgili literatürde ve AB'nin birçok kaynağında Batı Balkanlar kavramı bu ülkeleri kapsayacak şekilde sınırlıdır.

1980'lerin sonu ve 1990'larda yaşanan gelişmeler özellikle SSCB'nin dağılışı ve iki kutuplu sistemin sona ermesi ile uluslararası sistemde birçok değişim yaşanmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla eski sosyalist sistemi benimseyen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde de çözülmeler başlamıştır. Avrupa kıtasında yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan birçok değişiklik, dönemin Avrupa Topluluğu için yeni strateji ve politikalar geliştirmesine yol açmıştır. Maastricht Antlaşması'na kadar özellikle ekonomik alanda başarılı bir bütünleşme ve derinleşme sağlayan Topluluk, Maastricht Antlaşması müteakip döneminde Doğu Avrupa'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik genişleme politikalarına ağırlık vermiştir. 1993 yılında Kopenhag Zirvesi'nde benimsenen Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'ne (AB) üye olmak isteyen devletler için bir yol haritası ve rehber olarak kabul edilmiştir.

Değişen yeni uluslararası sistemde Avrupa Kıtası için yeni politika ve stratejiler geliştirmeyle uğraşan AB, 1992 yılında yaşanan Yugoslavya Krizi'ne hazırlıksız yakalanmıştır. Yugoslavya Krizi, Maastricht Antlaşması ile Birlik adını alan AB için ilk ve önemli bir sınavdı. Fakat ne yazık ki ekonomik bir dev olarak görülen AB, Yugoslavya'da yaşanan kriz esnasında başarılı bir siyasi ve askeri müdahale gösterememiştir. Yaşanan krizlere ABD'nin müdahil olması ve son vermesi, Avrupa'nın halen NATO şemsiyesi altından çıkamadığını göstermiştir.

Nitekim Yugoslavya Krizi sınavında başarısız olan AB, durumun farkına varmış ve bölgede ortaya çıkan güvenlik sorunlarını çözmek ve istikrarı sağlamak amacıyla "Bölgesel Yaklaşım" (Regional Approach) ve benzer çeşitli girişimler

geliştirmiştir. Fakat geliştirilen bu girişimlere rağmen 1999 yılında yaşanan Kosova Krizi'nde AB, başarısız olmuş ve NATO müdahalesiyle krize son verilmiştir. AB, Kosova Krizi'nden sonra çıkardığı dersle, bölgede sistematik ve stratejik uzun ömürlü bir politika oluşturması gerektiğinin farkına varmıştır.

26 Mayıs 1999 tarihinde AB, Batı Balkan ülkelerinde istikrar ve barışı tesis etmek, Batı Balkan ülkelerini AB'ye yakınlaştırmak için yeni reform haritası belirlemiş ve bu amaç doğrultusunda İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stabilization and Association Process-SAP) politikasını oluşturmuştur. Bu süreç 21-22 Haziran 1999 yılında gerçekleştirilen AB Genel İşler Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. SAP çerçevesinde, daha önceden belirlenen kriter ve reformlara uyum sağlayan ülkeler ile "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" (Stabilisation and Association Agreement-SAA) imzalanması kararlaştırılmıştır (Kavalalı, 2005: 41). SAP ile AB, bölge ülkelerine AB perspektifi sunmuş, bölgede yapılması gereken reformlara destek olmuş ve bölge ülkeleri arasındaki çatışma ve anlaşmazlığa son vermeyi amaçlamıştır. Bu sayede bölge ülkeleri arasındaki birçok sorun çözülmüş veya sorunlar çatışma yerine müzakere süreciyle masa başında çözülmeyi beklemektedir. Buna en iyi örnek olarak AB arabuluculuğuyla yürütülen Sırbistan-Kosova müzakere süreci gösterilebilir. Bu iki ülke arasında 19 Nisan 2013'de varılan anlaşma sonrası Kuzey Kosova'nın statü sorununa yönelik "Brüksel Antlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma sonrasında AB ile Sırbistan arasında tam üyelik müzakerelerine giden yol açılırken, Kosova için de SAA müzakere sürecine giden yol açılmıştır. Böylece iki ülke arasındaki uzlaşı, iki ülke için de AB yolunda kazanıma dönüşmüştür.

Joseph Nye'nin "bir ülkenin değerlerine hayranlık duyan başka bir ülkenin, onun örneklerini takip etmesi, zenginlik seviyesine ulaşmaya çalışması ve onu birçok yönüyle takip etmesi" (Nye, 2004: 4) diye tanımladığı yumuşak güç kavramı, AB'nin Batı Balkanlar genişlemesinde bölge üzerinde siyasi ve ekonomik olarak önemli bir dönüşüm sağlamıştır. Böylelikle tezin temel çerçevesi "Batı Balkanlarda siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümün sağlanması, istikrar ve barışın korunması için AB entegrasyonun önemi" üzerine oluşmuştur. AB entegrasyonu yolunda ilerleyerek bölge ülkeleri demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan ve azınlık hakları gibi en önemli alanlarda gelişmeler kaydetmekte ve uluslararası sisteme entegre olmaktadır.

AB, özellikle 1999 yılında başlatılan SAP aracılığıyla Batı Balkan ülkelerinde önemli reformların benimsenmesi ve uygulanmasına öncülük etmiştir. Fakat SAP'ın başlangıcından günümüze (2019) kadar geçen süreçte halen gerek bölge ülkeleri arasında gerekse ülkelerinin kendi içlerinde (azınlık sorunları gibi) birçok sorunlar mevcuttur. Bunun yanında özellikle Kosova, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te yaşanılan ekonomik sorunlar ve siyasi krizler, bu ülkelerin AB entegrasyonu yolunda engellerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bu ülkelerde, sorunların çözümü, istikrarın sağlanması ve AB entegrasyonun gerçekleşmesi için birçok alanda reformlar yapılması gerekmektedir.

Günümüzde Batı Balkan ülkelerinden sadece Hırvatistan (2013 yılında AB'ye katılımıyla) AB üyesi olmuştur. Hırvatistan'dan sonra AB üyeliğine en yakın, AB ile halen katılım müzakereleri yürüten Karadağ ve Sırbistan görülmektedir. Komisyon Başkanı Juncker'in 2017 yılındaki şu sözleri, Sırbistan ve Karadağ'ın gelecekte AB üyeliğine yakın olduğunu göstermektedir:

"Gerçekten Sırbistan ve Karadağ'ın 2025'ten önce AB üyesi olacağını düşünmekteyim" (Mirel, 2018: 9).

Bunun yanında aday ülke statüsüne sahip Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, uzun süre "Makedonya" ismi nedeniyle kriz yaşadığı Yunanistan'la, 2019'da ülkenin isim değişikliğini öngeren bir anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma sonrasında Yunanistan, Makedonya'ya olan vetosunu kaldırmış ve ülke, NATO üyesi olmuştur. Yunanistan'la Makedonya'nın isim değişikliğini öngören anlaşmaya varması sonucu, Makedonya'nın AB entegrasyonu yolunda daha emin adımlarla ilerlemesi beklenmektedir. 2014 yılında AB Konseyi tarafından "aday ülke" ilan edilen Arnavutluk, AB entegrasyonu yolunda önemli ilerme kaydetmektedir. Fakat bu ülkenin de tam üyelik müzakereleri yolunda halen yerine getirmesi gereken yükümlülükler bulunmaktadır. Son olarak AB üyeliği yolunda en uzak Batı Balkan ülkeleri olarak görülen ve henüz potansiyel aday ülkeler olan Bosna-Hersek ve Kosova vardır. Bosna-Hersek'de devlet yapısı nedeniyle yaşanan özellikle siyasi krizler, Kosova'nın ise özellikle bazı AB ülkeleri tarafından "bağımsız olarak" tanınmaması, AB üyeliği yolunda bu ülkeler için birer engel olmaktadır. Bu çalışmada ayrıca Yugoslavya'nın dağılış süreci öncesi ve sonrası her ülkenin siyasi,

ekonomik ve sosyal durumu; AB ile olan güncel (2019) ilişkileri ve entegrasyon sürecinde kaydettiği aşamalara değinilmiştir.

Bu tezin cevap aradığı temel sorular şunlardır:

1. AB'nin Batı Balkanlara genişlemesi projesinin gerisinde yatan temel düşünce nedir?

2. İçinde bulunduğumuz dönemde Avrupa bütünleşmesinin yeniden yapılanması, Batı Balkanların AB bünyesine alınmasını zorunlu kılmakta mıdır?

3. AB'nin savunma ve güvenlik politikasındaki perspektif ile Batı Balkanlara genişleme düşüncesi arasında paralellik kurulabilir mi?

4. Batı Balkanların AB'ye katılımının teşvik edilmesinin gerisinde, coğrafi Avrupa'nın tamamını bütünleşmeye dahil etmek isteyen kapsamlı yaklaşım mı etkili oldu?

Tezin kavramsal çerçevesini oluşturan birinci bölümde gücün bileşenlerine, yumuşak, sert ve akıllı güç kavramlarına değinilmiştir. Bunun yanında sert ve yumuşak güç arasındaki farklılıklara ve yumuşak gücün kaynaklarına değinilmiştir. Bir diğer başlıkla da AB'nin yumuşak gücü ve kaynaklarına değinilmiştir. Ayrıca "Ian Manners" tarafından popüler hale getirilen AB Normatif gücü üzerinde değerlendirilmelerde bulunulmuş ve AB genişlemesinin, AB'nin normatif gücü açısından önemi vurgulanmıştır. Ayrıca AB normatif gücü, tezin temel teorisini oluşturan "sosyal inşacılık" yaklaşımın kimlik boyutuyla ele alınmıştır. Son olarak AB Genişlemesi, AB Entegrasyon teorileri ve teorilerin genişlemeye bakışı ile incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, "AB Genişleme Politikasının Tarihi, Gelişimi ve Süreçleri" incelenmiştir. Bu çerçevede AB bütünleşmesinin tarihi ve genişleme sürecine etkileri analiz edilmiş, AB genişlemesinin önemi ve bazı eksik yönleri değerlendirilmiştir. Son olarak bu bölümde AB'nin kuruluşundan bu yana AB'ye üye olan ülkelerin genişleme süreçlerinden, aday ve potansiyel aday ülkelerin durumlarından bahsedilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, Yugoslavya'nın dağılma sürecine giden yolda her Batı Balkan ülkesi tek tek başlık halinde incelenmiş; yaşanan savaş, çatışma ve krizler ele alınmıştır. Eski Yugoslavya ülkelerinin bağımsızlıklarının öncesi ve sonrası değerlendirilmiştir. Ayrıca eski Yugoslav ülkesi olmayan tek Batı Balkan ülkesi Arnavutluk'taki, soğuk savaş dönemi ve sonrasındaki gelişmelere de değilmiştir. Bu bölümün son başlığı ile de "Yugoslavya Dağılış Sürecinde AB'nin Rolü" ele alınmıştır.

Tezin son kısmı olan dördüncü bölümde, tüm ilk üç bölüm sentezlenerek konunun özü olan "Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Stratejisi ve AB'nin Batı Balkanlara Genişlemesi" ele alınmıştır. Bu bölümün konusu, "Batı Balkanlar, AB için Neden Önemlidir?" sorusuna cevap arayan ilk başlıkla başlamıştır. Daha sonra 1990'lardan günümüze kadar, AB'nin Batı Balkanlar için başlattığı girişim ve stratejilere değinilmiştir. Tüm bu süreçler ele alınırken, konunun güncelliği (2019 yılına kadar) sağlanmıştır. Tezin ve bölümün en son kısmında her Batı Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri tek tek başlıklarla ele alınmış ve ülkelerin Birliğe üyelik sürecindeki son durumları analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AB'NİN YUMUŞAK GÜCÜ, NORMATİF GÜCÜ VE ENTEGRASYON TEORİLERİNDE GENİŞLEME

1.1. AB'NİN YUMUŞAK GÜCÜ

1.1.1. Gücün Çeşitleri (Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç)

Güç kavramı genellikle uluslararası ilişkiler teorilerinde ve politikalarında sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Birçok uluslararası ilişkiler ve politika yazarları tarafından güç kavramı her dönemde önem taşımıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininde gücü ifade ederken gücün, "yumuşak güç" (soft power) ve "sert güç" (hard power) olmak üzere iki eksen üzerinde gittiğini ve bunların da birbirini sürekli destekler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında yumuşak ve sert güç kavramlarının dış politikada birlikte kullanılması anlamına gelen "akıllı güç" de mevcuttur.

Sert güç, uluslararası ilişkilerde askeri ve ekonomik gücün, politik baskı veya ikna etme gücü olarak kullanılması olarak tanımlanır. Wilson'a göre sert güç stratejileri askeri müdahaleye, zorlayıcı diplomasiye ve ekonomik yaptırımlara odaklanmaktadır. Sert gücün yumuşak güçten en büyük farklarından biri, sert gücün kurumlarının büyük ölçüde büyük, daha iyi finanse edilmiş olması ve yumuşak gücün kurumlarından daha etkili olmasıdır (Wilson, 2008: 114). Sert güç, uluslararası ilişkilerde realizm ile ilişkilendirilmektedir. Sert güç, bir dereceye kadar, en eski güç biçimidir; ülkelerin üstün bir otoriteyi tanımadıkları anarşik, evcilleşmemiş bir uluslararası sistem fikrine bağlıdır. Dahası sert gücün olası etkilerini ölçmek yumuşak güce göre daha kolaydır. Sert güç kullanımında başkalarını tehdit ederek ekonomik üstünlük ve zorlayıcı yetenekler kullanılmaktadır. Bu nedenle, sert güç büyük ölçüde kaynak tabanlıdır (Pallaver, 2011: 88).

Sert güçten farklı olarak yumuşak güç, zorlama ve baskıdan ziyade, cazibe ve çekicilik ile istediğini yaptırabilme gücüdür. Burada yumuşak gücü uygulayabilme kapasitesine sahip olan ülkenin değerlerine duyulan hayranlık vardır, o devleti ulaştığı refah ve fırsatlara ulaşma çabası vardır (Şener 2014).

Yumuşak güç kavramı ilk kez Joseph Nye tarafından 1990 yılında kullanılmıştır. Nye, o yıllarda Amerika'nın gücünün azaldığı yaygın görüşüne karşı çıkmış ve Amerika'nın sadece askeri ve ekonomik olarak değil, aynı zamanda üçüncü alan olarak adlandırdığı yumuşak güç alanında da en güçlü olduğunu savunmuştur (Sianos, 2015). Joseph Nye'ye göre yumuşak güç, bir ülkenin değerlerine hayranlık duyan başka bir ülkenin, onun örneklerini takip etmesi, zenginlik seviyesine ulaşmaya çalışması ve onu birçok yönüyle takip etmesidir. Bu sayede örnek alınan ülkenin de sert güce başvurmadan istediklerini elde etmesidir (Nye, 2004: 4).

Geniş anlamda yumuşak güç kavramı ise, askeri olmayan gücün eş anlamlısıdır. Yumuşak güç, kültürel ve ekonomik gücü de içerir. Yumuşak güç, sert güçle tezatlık oluşturur. Yumuşak güç, başkalarının tercihlerine tesir ederek, onların davranışlarını etkileme yeteneğidir. Sert güç ise başkalarının mevcut durum ve koşullarını değiştirerek, onların davranışlarına etki etme yeteneğidir (Vuving, 2009: 3-6).

Yumuşak güce sahip olmanın önemli avantajları vardır. Örneğin büyük ülkeler askeri güç kullanımının maliyetini ve uluslararası toplumun tepkilerini ortadan kaldırmak için, çok uluslu şirketleri ve küçük devletleri kendi politika amaçları doğrultusunda kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Bu sayede yumuşak gücü elinde bulunduran ülkeler, diğer ülkelerin kendisine olan ekonomik bağımlılığını, teknolojinin yaygınlaşmasını ve uluslararası şirketlerin faaliyetlerini kullanarak uluslararası gündemi değiştirebilmektedir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017: 87).

Bir ülkenin yurt içi ve yurtdışı politikaları, muhtemel bir yumuşak güç kaynağıdır. Ülkenin gerek uluslararası arenada gerekse dış politika alanında savunduğu değerler, diğer devletlerin tercihlerini etkileyebilir. Ülkeler, politikaları ile diğerlerini kendine çekebileceği gibi kendinden de uzaklaştırabilir (Akdağ ve Ekici, 2017: 37). Yumuşak gücün kaynağı çok çeşitlidir. Devletin yurt içi ve yurtdışı politikalarının yanında kültürü, tarihi, ekonomik gelişmişliği, değerleri ve bilim-sanatta ilerlemiş olması da yumuşak gücün önemli unsurları arasında yer alır. Ayrıca

bu yumuşak gücün unsurlarını yaymak için de yumuşak gücün araçlarına ihtiyaç duyulur. (Çavuş, 2012: 26). Kültürel etkinlikler, değişim programları, radyo ve televizyon yayınları veya bir ülkenin dilini öğrenme, yumuşak gücün araçları olarak görülür. Ayrıca hükümetler yabancı öğrenciler için ve yabancı vatandaşlar için teşvik programları kurabilir. Fakat bu aktiviteler direk yumuşak gücü oluşturmaz. Bu aktiviteler örnek alınan ülkenin pozitif anlamda imajını geliştirir, örnek alınan ülkenin mitlerini yaymasına katkı sağlar. Mitler yani hayali söylentiler, başkalarının görüşlerini değiştirmede ve etkilemede güçlü araçlardır (Vuving, 2009: 13).

Geleneksel diplomasi çerçevesinde ülkeler, genelde savaş, barış, sınır ihtilafları ve uluslararası taşımacılık gibi konuları ele alıyordu. Fakat küreselleşen ve iletişim ağlarının daha güçlü olduğu dünyada teknoloji, eğitim ve ekonomik kalkınma geliştikçe, askeri güç ve benzeri kullanımlar önemini yitirmektedir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017: 86). Aynı şekilde AB'nin dış politikada kullandığı; insan haklarının korunması, özgürlük, hukukun üstünlüğü, demokrasiye bağlı kalma, sürdürülebilir kalkınma, sorunların barışçıl yollarla çözümü ve iyi yönetişim politikaları AB'nin sert güç kullanma yerine yumuşak güç kullanma eğilimi içinde olduğunu gösterir (Aksoy ve Uğur, 2016: 222).

Akıllı güç, yalnızca yumuşak gücün etkili bir dış politika oluşturabileceği kanısına karşı koymak için 2003 yılında Joseph S. Nye tarafından geliştirilmiş bir terimdir. Nye'e göre güç, birinin istediğini elde etmek için başkalarının davranışını etkileme yeteneğidir. Yukarıda değinildiği gibi sert güç, zorlama ve askeri güç kullanımıdır. Yumuşak güç ise, cazibe yoluyla tercih edilen sonuçları elde etme yeteneğidir. Bunun yanında hem sert hem de yumuşak gücün araçlarını birleştiren akıllı stratejilere de ihtiyaç duyulmaktadır (Nye, 2009: 1).

Nye'e göre yumuşak güç bütün sorunların çözmede yetersiz kalmaktadır. Nye bu tezini savunmak için şu örnekleri vermektedir:

Kuzey Koreli diktatör Kim Jong Il, Hollywood filmlerini izlemekten hoşlanıyor olsa da, bu Kuzey Kore'nin nükleer programına herhangi bir etki etmemektedir. 1990'larda Yumuşak güç, Taliban hükümetinin El Kaide'ye olan desteğinden uzaklaştıracak hiçbir etkiye sahip değildi. 2001'de bunu sona erdirmek için askeri güç kullanıldı (Nye, 2009: 7).

Akıllı güç kavramını literatüre kazandıran Nye'nin yukarıdaki açıklamalarına göre, yumuşak ve sert güç uyumlu bir şekilde kombine edilirse, aktörler etkili bir akıllı güç elde edebilir. Nye'nin de dediği gibi her zaman yumuşak güç problemleri çözemeyebilir. Bu esnada akıllı güç kavramı ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. AB'nin Yumuşak Gücü

AB, siyasi söylem ve akademik literatürden türetilen "yumuşak güvenlik" ve "yumuşak güç" kavramlarını, 1999'dan bu yana mevzuatlarında kullanmıştır (Kavaliunaite, 2011: 231). Yumuşak güç AB'nin dış politikasını belirlemek, barışı korumak ve güvenliği sağlamakta kullandığı önemli bir dış politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Birlik üyesi olmak isteyen ve onu takip eden ülkelerde hayranlık ve cezbedicilik uyandırmaktadır (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017: 88).

Çekicilik, güvenirlilik, reformlara olan bağlılık ve gönüllülük, Avrupa Birliği iş birliği ve entegrasyonu için hayati önem taşır. AB üyesi devletlerin politika koordinasyonu, bu hükümetlere dış dünyayı etkilemede birlik içinde hareket etme imkanı sağlamaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017: 37). Ayrıca AB kendi değer ve çıkarlarını, evrensel değer ve çıkar olarak ortaya koymada başarılı olduğundan, başkaları tarafından örnek alınan bir kurum olarak görünmektedir.

Kendine has siyasi sitemi ve benzersiz bir bütünleşme biçimi olan AB'nin, kendine has yumuşak güç kaynakları da mevcuttur. AB'nin, kendi üye devletleri arasındaki kurumsallaşmış ilişkileri sadece üye devletleri etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda uluslararası alanda da etkin rol oynamaktadır. Çoğu ülke, AB'yi dengelemek veya ona direnmek yerine, onu rol alıp, onun bir üyesi olmak istemektedir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017: 88). Ayrıca AB'nin yumuşak gücü istikrarı sağlama aracı olarak da kullanılmaktadır. Örneğin AB'nin yumuşak gücü, Avrupa'nın en istikrarsız bölgelerinden olan Balkanlar'da istikrarın sağlanmasına hizmet eder ve üye olmak isteyen ülkeleri, reform hareketleriyle etkisi altına almayı amaçlar. Bu sayede AB büyük maliyet gerektiren askeri yöntemler kullanmadan Balkanlarda istikrarı sağlamakta, aynı zamanda Balkanları fonlarıyla kendi doğrultusunda yeniden inşa etmektedir.

ABD ve AB arasındaki yumuşak güç kullanımında farklılıklar vardır. Her iki taraf da tek yanlılığı problem olarak görmektedir. Bu yüzden her iki taraf da, Birleşmiş Milletlerin varlığının devamı ve gelişmesinden yanadır. Fakat ABD ulusal çıkarları söz konusu olduğu zaman, BM kararlarını bir kenara atabilmektedir. Yumuşak güç, ABD kültüründe ve siyasetinde doğmuş bir kavram olmasına rağmen AB, yumuşak güç kavramının kullanımına büyük önem vermektedir. AB'nin yumuşak gücü diplomasi, ticaret ve kalkınma yardımlarıyla küresel çaptaki problemlerin çözümünde etkin rol oynayabilmektedir (Kavaliunaite, 2011: 241).

AB'nin yumuşak güç kavramı, askeri olmayan sosyal pratiklerle (sosyal eylem, sosyal süreç, sosyal sistem) ortaya konulmaktadır. AB'nin yumuşak gücü, belli normlar ve değerlere dayanır. Diktatörlük, komünizm, yoksulluk, korunmasızlık ve bazılarının ötekileştirmesi gibi problemler, yumuşak gücün argümanlarının yardımıyla çözülebilmektedir (Kavaliunaite, 2011: 242).

AB eski genişleme üyesi Olli Rehn'e göre, AB'nin sahip olduğu para, ticaret, diplomasi ve barış ve hukuku korumak için üstlendiği sivil misyonlar gibi birçok yumuşak güç aracı vardır. AB ülkelerin politikalarını değiştirmek için, gönüllü olarak benimsenen kanunları ve kurumları kullanır. Bu tür kanunları ve kurumları benimseyen ülkeler, işleyen ekonomi ve pazar ekonomilerine dönüşümü de kabul ederler. AB'nin bu tür uygulamalarına 1993 yılında kabul edilen Kopenhag Zirvesini gösterebiliriz. AB, soğuk savaş sonrası istikrardan yoksun bölgelere, liberal demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş desteği sağlamış ve Kopenhag kriterleri ile de üye olmak isteyen devletlere kendi ekonomik, siyasal ve toplumsal normlarını sunmuştur (Akdağ ve Ekici, 2017: 42-49).

1.1.3. Bir Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Genişleme

AB'nin genişleme politikası, AB'nin uluslararası politikada kullandığı yumuşak gücün temelini oluşturur. Bu sebeple AB yumuşak gücünün, genişleme olmadan etkili bir şekilde nasıl kullanılacağı birçok kez tartışma konusu haline gelmiştir ve halen de bu sorunun cevabı AB gündemini meşgul etmektedir. AB, tam üyelik yerine bazen Avrupa Anlaşmalarına benzeyen ikili veya çok taraflı antlaşmaları alternatif olarak kullanmaktadır. Bu antlaşmalar ile birlikte demokrasi, insan hakları, hukukun

üstünlüğü, yardım ve iş birliği alanlarında gösterilecek performanslar önem arz etmektedir. Bu sayede AB başlattığı ortaklıklarla Kopenhag kriterlerinin benimsendiği, ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştiği, güvenli ve istikrarlı alanlar yaratmayı amaçlamaktadır (Eren, 2014: 366). AB'nin tam üyelik yerine başlattığı ikili veya çok taraflı antlaşmalara Avrupa Komşuluk Politikası örnek verilebilir. AB bu politikayla, iş birliği yaptığı ülkelerde yaşanan krizlere müdahil olmak istemekte ve bu ülkelerin dış politikalarını etkilemeye çalışmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası, sadece AB'nin komşu ülkelerini etkilememekte, aynı zamanda AB'nin komşularının komşularına da AB'nin etki alanını ulaştırmayı hedeflemektedir (Akdağ ve Ekici, 2017: 53).

AB Genişlemesi, AB'nin barış, demokrasi ve özgürlük sağlamada kullandığı önemli bir alandır. AB, genişleme sayesinde yumuşak gücünü en etkili politika aracı olarak kullanabilmektedir. Soğuk savaşın ardından AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin büyük bir bölümüne, kendi değerlerini benimsetmesi açısından başarılı olmuştur. AB, en sonunda AB üyeliği ödülünü sunduğu reform hareketleri ile üye olmak isteyen ülkelerin davranışlarını değiştirmiştir. Batı Balkanlarda, AB değerleri ve normları çerçevesinde, son yıllarda önemli reform hareketleri olmuştur. (Akdağ ve Ekici, 2017: 47). Uzun süre komünizm etkisinde kalan bu ülkeler AB'ye bağlı kalarak, istikrarlı bir demokrasi ve hızla büyüyen ekonomileri arzulamışlar ve bu noktada reformlar gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda AB üyeliği ümidi bu ülkelerdeki istikrar ve uzlaşma sürecini hızlandırmıştır. Üyelik süreci, finansal yardım ve rehberlikle bu ülkelere ekonomik fırsatlar sunmaya devam etmektedir. (Rehn, 2007).

Politik olarak AB genişlemesi, diktatörlüklerin yıkılması ve komünizmin çökmesi gibi önemli değişiklikler yaşandıktan sonra, bu değişikliklere karşı bir yanıt olmuştur. AB Genişlemesi, kıta boyunca demokrasiyi, insan haklarını ve istikrarını güçlendirmiştir. Genişleme AB'nin yumuşak gücünün özünü yansıtmaktadır (Kavaliunaite, 2011: 241). Genişleme sadece AB'nin kendine has bir yumuşak güç ögesidir. Diğer uluslararası aktörler böyle bir politika izlediğinde yayılmacı bir politika izledikleri imajı oluşur ve böyle yaptıkları için uluslararası aktörler tarafından suçlanır. AB genişleme politikası gönüllü olarak AB kriterlerini benimsemeyi gerektirir. Aday ülkeler gönüllü olarak AB kriterlerini

benimsediklerinde, arzu edinilen bir seviyeye ulaşacaklarını varsayarlar. Bundan dolayı AB, bir gönüllüler koalisyonu olarak yerini almaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017: 50).

AB'nin askeri ve sert gücünün yumuşak gücü kadar etkili olmadığını düşündüğümüzde, yumuşak gücü bu boşluğu doldurabilir. Küreselleşen dünyada, ülkelerin sert gücünün yerine daha az maliyetli yumuşak gücü tercih etmesi cazip görünmektedir. Yukarıda değindiğimiz gibi genişleme, çok etkili bir yumuşak gücü uygulama politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. AB genişleme politikasını sürdürdükçe, daha çok bölgede nüfuz ve etkisini de artıracaktır ve bu da AB'nin yumuşak gücüne pozitif katkı sağlayacaktır.

1.2. AB'NİN NORMATİF GÜCÜ

AB'nin normatif güç anlayışı, 2002 yılında Ian Manners tarafından kullanılmasıyla popüler hale gelmiştir. AB'nin kendi değerlerini ihraç ederek başkalarının davranışlarını değiştirme yeteneği AB'yi, dünya politikasında farklı bir aktör haline getirmiştir. AB normatif gücüyle, kendi menfaatlerini dünya üzerinde yaymayı hedefler (European External Action Service, 2016). AB normlarını, standartlarını ve yönergelerini, devlet-merkeziyetçilikten uzak bir şekilde, normatif gücüne göre düzenler (Hardwick, 2011).

AB'nin geniş anlamda normatif güç kaynağı, son yıllarda bir dizi deklarasyonlar, anlaşmalar, politikalar, kriterler ve şartlarla güçlendirilmiştir. Birliğin topluluk müktesebatını oluşturan yasaları ve politikaları ile birlikte temel de beş ana normdan bahsedebiliriz. Birincisi AKÇT'nin giriş kısmı, AET ve Robert Schuman planı gibi temel sembolik deklarasyonlarla kurulan "barış temelli norm"dur. İkincisi AET anlaşması ve Maastricht Anlaşması giriş kısmına dayanan "özgürlük normu"dur. Üçüncü, dördüncü ve beşinci norm yine Maastricht Antlaşmasının giriş kısmında bulunan ve antlaşmanın temel prensiplerini oluşturan hukuk kuralları, insan haklarına saygı ve temel özgürlüktür (Manners, 2000: 32).

2002 yılında dönemin AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton yaptığı bir ifadesinde "İnsan hakları, dış ilişkilerde yaptığımız her şeyden geçen gümüş ipliktir"

benzetmesini yapmıştır. Bunun gibi Avrupa temsilcilerinin yaptığı birçok açıklama AB'nin dış dünyada insan haklarına karşı yaklaşımının, AB'nin "değerler topluluğu" yaklaşımından geldiğini göstermektedir. Maastricht, Amsterdam, Lizbon Anlaşmalarında ve Avrupa Güvenliği Stratejisinde açıkça insan haklarına gönderme yapılmıştır. Bu tür açık ve açık olmayan her söylem AB'nin normatif kimliğe sahip olduğunu söyleyen Manner'ın açıklamalarını destekler niteliktedir (European External Action Service, 2016).

AB'nin uluslararası ilişkilerde normatif gücü temsil etmesi, uluslararası toplum ve devlet sınırlarının ötesinde kendine has yönetim ve uluslararası kimliğiyle yakından ilgilidir. Avrupa sivil gücünün ve normatif gücünün farklılıkları, "ekonomik gücü bir baskı aracı olarak kullanma" veya "uluslararası ilişkilerde ekonomik rolün kapsamlarına" dair kavramların değişmesine odaklanır. AB sivil gücünde ekonomik güç, ana yaklaşımdır. Halbuki AB'nin normatif gücünde önemli olan şey, uluslararası ekonomilerin adalet dağıtımı konusunda kaygılara doğru dönüşme derecesidir. AB askeri gücünde, askeri güç temel yaklaşım iken, normatif güçte önemli olan uluslararası çatışmaların yatıştırılıp, karşılıklı problemlerin kaygılara dönüşmesidir (Manners, 2000: 30).

2001 yılında bu yana AB'nin normatif güç olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. AB'nin sivil güç söylemlerine karşılık, "AB'nin ekonomik, sürdürülebilir barış ve dayanışma dayalı politikaları", AB'nin normatif gücünün en belirgin özelliği olarak ortaya çıkmıştır (Kaçar ve Öztürk, 2017: 362). Fakat AB'nin yakın komşu ülkelerine doğru genişlemesinde, normatif güç yerine, realist yönü daha ağır basmaktadır. AB ticarette ve Doğu Avrupa genişlemesinde ülkelere, "şartlılık ilkesini (conditionality)" dayatarak, kendi normlarını empoze etmeye çalışmaktadır. Bu da AB'nin kendi göreceli kazanımlarını maksimize etmesine ve ekonomik gücünü kullanarak üçüncü ülkeleri zorlamasına örnek olarak gösterilebilir (Hardwick, 2011).

AET'nin 1957 yılında kurulmasından bu yana üye devletler arasında, "ortak pazarın ve serbest ticaretin" Birliğin temel özü olması gerektiği anlayışı vardır. 2010 yılındaki Lizbon Anlaşmasıyla, AB kendine gelecek on yıllık süreç için yeni stratejik amaçlar oluşturmuştur. Buna göre genişleme sayesinde ekonomik normların yayılması, AB pazarını en büyük yapmakta ve böylece çoklu ticaret sisteminde daha önemli hale getirmektedir (Walton, 2011). Ayrıca genişleme, AB'nin normlarını

yayması, çıkarlarını artırması ve uluslararası sistemden destek alması için de gereklidir. Her ne kadar AB'nin askeri destek olmaksızın, diğerlerini etkileme kapasitesi soruları bazıları tarafından yaygın olsa da, aynı zamanda bunun AB'nin değerlerini başarıyla ihraç ettiği "yumuşak diplomasi" olarak görenler de vardır (Walton, 2011).

AB'nin demokrasi, anayasa kuralları, sosyal eşitlik, insan haklarına saygı normları yalnızca üye devletlerin davranışlarını düzenlemez, aynı zamanda aktörlerin çıkar ve kimliklerinin şekillenmesine katkı sağlar. Bu sebeple AB'nin temel değerlerini paylaşan ve bunlara bağlı kalan ülkeler gayri resmi üye topluluğu olarak göz önüne alınır ve AB'ye üyelik başvurusu hakları vardır. AB genişleme aracılığıyla, üye devletlerin politikalarını etkilemektedir. Bu yüzden temel AB normlarının uygulanması açısından genişleme olmazsa olmazdır (Walton, 2011).

1990'lı yılların başında, Batı Balkanlardaki çatışma döneminde Avrupa Birliğinin Batı Balkanlara olan desteği genellikle insani yardım şeklindeydi. 1990'lardan sonra, çatışmaların azalmasıyla birlikte, Birliğin Batı Balkanlara olan önceliği demokrasinin ve sivil toplumun bu bölgelerde güçlendirilmesi üzerine olmuştur. Bunun yanı sıra AB, bölgede siyasi ve ekonomik alanda istikrarı kapsayacak stratejiler geliştirmiştir. AB, bu ülkelere siyasi ve sosyal çevrede temel reformların başlatılmasının sonucu olarak üyelik vaadinde bulunmuştur. Fakat müzakere süreçlerine sıkı şartların eklenmesi, bazı eşitsiz durumlara yol açmıştır. Bazı ülkeler AB yolunda hızla ilerlerken, bazıları çıkmazın içine girmiştir (Önsoy ve Arıkan, 2017: 49).

1.2.1. AB Normatif Gücünün, Sosyal İnşacı Teori'nin Kimlik Politikası Ekseninde Ele Alınması

Avrupa bütünleşmesini açıklamak adına yapılan çalışmalar 1990'lı yıllarda sosyal inşacı yaklaşım ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yaklaşım AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine olan genişlemesini, dayanak noktası olarak ele almıştır. Sosyal İnşacılık AB genişleme sürecini sadece materyal çıkarlara bağlamamış, aynı zamanda, aktörlerin değerler ve normlar ile şekillendirilen tutum ve davranışlarını da dahil etmiştir. Bunun yanında sosyal etkileşimlerle ortaya çıkan sosyal öğrenmede,

genişleme süreci açıklanırken başvurulan bir yaklaşımdır. Ortak Avrupa kimliği, ortak kültür ve tarih, piyasa ekonomisinin varlığı ve hukuk üstünlüğü, AB genişlemesinin özünü ifade etmektedir. AB'nin Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine olan genişlemesi de bu yolla gerçekleştirilmiştir. AB, kural ve normlarını kabul eden ülkeleri genişleme sürecine dahil eder ve bu da genişleme sürecine katkı sağlamaktadır (Mercan, 2011: 77).

AB'yi askeri değil, fakat normatif bir güç olarak kabul eden sosyal inşacılar, Avrupa'da ortak bir kimlik oluşturulmasına büyük önem atfetmişlerdir. Sosyal inşacı yaklaşım, kurumların ne derecede aktörlerin çıkarlarını ve kimliğini etkilediği üzerinde durmuştur. Ayrıca bu kurumların ortak kimliği yaratma sürecinde katkı sağladıkları varsayılmıştır (Yapıcı, 2007: 154). Sosyal inşacılığa göre ülkeler arasındaki güvenlik ve tehdit bazlı ilişki, algıyla şekillenmektedir. Devletler de bireyler gibi biz-onlar ayrımı yaparak grup kimlikleri oluşturmaktadır. Tehdit algısı ve ötekileştirme faktörü çatışmanın temel unsurunu oluşturmaktadır (Tüysüzoğlu, 2012: 101).

AB içinde kimlik, değerler ve normlar vurgusu özellikle 1990'lar sonrasında vurgulanmaya başlanmıştır. Bu terimler AB'nin 2000 sonrası genişleme dalgalarına da yansımıştır. AB, özellikle eski komünist ve doğu bloku ülkelerde kendi norm ve değerlerinin daha kolay benimsenmesi için "Avrupalı kimliğini" kullanmıştır.

Avrupa kimliğinin özünde Avrupa topluluğunun iki anlayışı vardır; birincisi, tek kültürü olan bir topluluk, ikincisi ise normlar ve değerler topluluğu olan bir topluluktur. Tek kültürlü bir Avrupa topluluğu veya ortak bir mirasa sahip bir “Avrupa halkı” fikri, on yıllardır AB söyleminin bir parçası olmuştur. Genişleme söyleminde bu fikir, mevcut AB üye ülkeleri ile (potansiyel) aday devletlerarasında paylaşılan bir kimlik olarak tasvir edilmektedir (Backbier, 2018: 22).

Sosyal inşacı yaklaşıma göre AB, normatif gücünü kullanarak Batı Balkan ülkeleri üzerinde bir "Avrupalı" kimliği yaratmaya çalışmaktadır. Batı Balkan ülkeleri de AB'ye üye olmak için AB norm ve kurallarını benimsemektedir. Yeni norm ve kuralları benimseyen Batı Balkan ülkeleri, çıkarlarını ve kimliklerini "Avrupalı" kimliğine göre yeniden tanımlar.

Sosyal inşacılığa göre ayrıca dışarıdaki bir ülke, her ne kadar kendini bir uluslararası kurumla özdeşleştiriyorsa, ne kadar kurumun amaç ve politikalarını tanımlayan değer ve normları benimsiyorsa, bu kurumla geliştirmek istediği bağlar o kadar güçlü olmaktadır. Aynı şekilde Batı Balkan ülkeleri de "Avrupalı" kimliği altında, AB'nin liberal ve demokratik siyasi değerlerini ve normlarını benimsediği ölçüde, AB'ye katılımı daha kolay olacaktır (Mayda, 2013: 192).

Kimlik eksenli ve toplumsal algılara dayalı bir teori olan sosyal inşacılık, Batı Balkanlardaki çatışmaların perde arkasının anlaşılmasında önemli bir dayanak sunmaktadır. Çünkü sosyal olarak inşa edilmiş toplumsal kimlikler üzerinden şekillendirilen düşmanlık algısı, özellikle Yugoslavya'nın dağılışı sırasında yaşanan çatışmaların en önemli nedenlerinden biridir. Yugoslavya'nın dağılmasına yol açan en temel unsur Yugoslav üst kimliğinin, farklı toplumsal grupların siyasal mücadelesine karşı koyacak bir etkinliğe sahip olmamasından kaynaklanır (Tüysüzoğlu, 2012: 100). AB'nin, tüm Batı Balkanları bir arada tutacak sağlam bir "Avrupalı" kimliği yaratması ve bölge ülkelerinin de AB norm ve değerlerine bağlı kalması, bölgenin kırılgan yapıdaki kimlik farklılıklarını yok edecektir.

2004 yılında gerçekleşen AB genişlemesi sosyal inşacılık kuramcıları açısından önemlidir. Üyelik için gerekli şartları ve Kopenhag kriterlerini yerine getirme zorunluluğu, bir nevi AB kimliğini benimsemektir. Kopenhag Kriterleri, AB'nin kimliğini oluşturan değerleri içinde barındırmaktadır. AB, Kopenhag Kriterleri ile demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık haklarına saygı ve insan haklarına saygı kriterlerini kendi kimliğinin bir parçası olarak sunmuş ve üyelik için başvuran ülkelerden bunları benimsemesini şart koşmuştur (Büyüktanır, 2015: 18).

1.3. ENTEGRASYON TEORİLERİ İLE AB GENİŞLEMESİNE BAKIŞ

Avrupa Birliği entegrasyonunu ve entegrasyon sürecini açıklamak adına AB'nin kuruluşundan bu yana birçok teori sunulmuştur. Avrupa Birliğinin işleyişi ve bütünleşme sürecini anlamak için teoriler, bir nevi ışık tutmaktadır. Ayrıca Avrupa bütünleşmesinin gelecekte nasıl bir hal alacağı hakkında varsayım yaparken de teoriler önemli bir araçtır. Tezin temel teorisi oluşturan Sosyal inşacılığın yanında

diğer teorilere ve bu teorilerin AB genişlemesine olan görüşlerine değinmek, konunun iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Avrupa'daki entegrasyon sürecinin 1950li yıllardaki başlangıcından bu yana, Avrupa entegrasyon sürecini açıklayan birçok teori ortaya çıkmıştır. Bu teorilerden neo-fonksiyonalizm ve liberal hükümetlerarasıcılık teorisi, Avrupa bütünleşme sürecinde en çok tartışılan teoriler olmuştur. Avrupa bütünleşmesini anlamada Haas ve Moravcsik'ın görüşleri önemli bir tartışma konusudur. Ancak bu teoriler, Avrupa bütünleşmesini açıklamada çok az kullanılmıştır. Avrupa Birliği genişlemesini anlama açısından, Avrupa entegrasyon teorileri her zaman tamamlayıcı olmuştur (Zabyelina, 2008: 66).

Uluslararası ilişkiler disiplininin özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında gelişme göstermesiyle birlikte, egemen aktörlerin uluslararası arenada karşılıklı ilişkilerini açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar inşa edilmeye başlanmıştır. Avrupa bütünleşmesini açıklamak için ortaya konulan teorilerin temel ilham kaynağını "idealist akım" diğer bir adıyla "ütopyacı akım" oluşturmaktadır. İdealizmin ana kaynağını Birinci ve İkinci Dünya savaşları arasında uluslararası ilişkiler disiplinine hakim olan "geleneksel liberal teori" oluşturmaktadır. (Açıkmeşe, 2004:3.-4). İdealizm; savaşları, şiddeti, baskı ve zulmü ortadan kaldırarak, uluslararası iş birliğini desteklemektedir. İdealizm, insanlık adına kötülük arz eden olguları kaldırmak için bilime ve eğitime dayalı özgür bir dünya inşa etmeyi amaçlar (Your Article Library). Bu amaçla kalıcı barışın nasıl sağlanacağı ve bu yönde savaşların nasıl engelleneceği de idealizmin ana soruları haline gelmektedir.

Avrupa bütünleşmesini ele alan teorileri, "ulus devletlerin mevcudiyetinin korunması gerektiğini düşünen teoriler" (konfederalizm, realizm, fonksiyonalizm ve hükümetlerarası görüş) veya "uluslar üstü kurumların oluşturulmasını savunan teoriler (federalizm ve neo-federalizm)" olarak iki kategori altında toplayabiliriz (Ercan, 2015: 408). Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bütünleşmesini açıklamaya çalışan iki teori ağırlık basmaktadır. Bunlar federalizm ve federalizme karşı eleştiriyle başlayan işlevselcilik diğer adıyla fonksiyonalizmdir (Açıkmeşe, 2004, 4).

1.3.1. Federalizm ve Genişlemeye Bakışı

Federalizm, özerkliğin ve ortak paylaşılan kuralların bir kombinasyonu olarak görülür. Federalizmi, üniter devletlerden ayıran şey, federalizmin iki veya daha fazla eşit düzeydeki devletlerden oluşmasıdır (Dosenrode, 2010: 10). Federalizm, bu devletlerin egemenlik hakları sınırlı kalmakla birlikte, esas olarak merkezi bir yönetimin otoritesine tabi olmalarını öngören bir bütünleşmedir. Federalizme göre genişleme süreci oldukça basit bir süreçtir. Buna göre birliğe üye olmak isteyen ülkenin, birliğin anayasasındaki hakları, yükümlülükleri ve kuralları kabul etmesi yeterlidir (Aytuğ, 2008: 151).

Avrupa açısından baktığımızda federalizm, AB'nin fikir babalarında ve siyasetçilerin bazılarında yaygın bir görüştü. Jean Monnet, 1950 yılında ortaya koyduğu Kömür-Çelik Topluluğu projesiyle, ekonomik entegrasyonun ilerde bir siyasal entegrasyona ve en nihayetinde federalizme yol açacak bir düşünce olacağına inanmıştır (Türkmen, 2000). Ayrıca Avrupa'da federalizm düşüncesini savunanlar, savaşlarla ilgili problemleri çözmede, ulus devletlerin yerini alan federal devletin daha etkin bir rol aldığını öne sürmüşlerdir (Kaplan, 2018: 2). AB'nin federal nitelikleri 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile hız kazanmış, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de AB'nin federal niteliği daha da artmıştır. Maastricht ile uygulamaya konulan, Ekonomik ve Parasal Birliğin ve Avrupa Merkez Bankasının kurulması, AB'nin federal bir nitelik aldığının göstergeleridir (Arısoy, 2010: 1203).

Federalistlere göre genişleme sürecinde önemli olan olgu, aday olan ülkelerin AB müktesebatına herhangi bir zarar vermeden uyum sağlamalarıdır. Federalistler genişleme sürecinin, özellikle Soğuk Savaş sonrası AB'nin başlattığı reform hareketlerine bir zarar getirmeden gerçekleşmesini savunur. Federalistler, genellikle Avrupa Birliği'nin hali hazırda ulaştığı kurumsal ve politik düzeydeki federal ve konfederal yapının, geliştirilmesi üzerine yoğunlaşmışlardır (Aytuğ, 2008: 151).

Federalizmine göre genişleme sürecinde, ortak politika ve kurumların varlığı korunarak, AB'nin federalist yapısı devam ettirilmelidir. Bilhassa Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanı ile alakalı kurumsal reformların sorunsuz bir şekilde devam etmesi, federalizm açısından önemlidir.

(Aytuğ, 2008: 151). Fakat tüm bu bilgiler ışığında genel olarak federalizmin, AB genişlemesi adına ciddi bir bakış açısı sunduğunu söyleyemeyiz.

1.3.2. Fonksiyonalizm ve Genişlemeye Bakışı

Fonksiyonalizm federalist teoriyi, ulusal çeşitliliği veya kimliği aşındıran kontrolsüz bir bütünleşme olarak algılar. Ayrıca Fonksiyonalizme göre, federalistlerin sunduğu gibi doğrudan bir bütünleşme yerine, adım adım bir bütünleşme gerçekleşmektedir (Chryssochoou, vd., 2003: 9). David Mitrany tarafından geliştirilen teori barış için ekonomik, teknik ve uluslararası iş birliğinin artmasına dayalı bir strateji sunar. Fonksiyonalist entegrasyon, karşılıklı bağımlı bir dünya görüşüne dayanır. İşlevsel görevlerine göre düzenlenmiş uluslararası organizasyonların evrensel ekonomik ve teknik problemleri çözmede ve toplumsal hizmetleri sağlamada, ulus devletlere göre daha iyi olduğu fonksiyonalizmin bir diğer kanısıdır (Sangiovanni, 2006: 12). Fonksiyonalizme göre devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık artıkça, devletlerarasında iş birliği artacak, devletlerarası iş birliği arttıkça da savaşlar engellenecektir.

Avrupa bütünleşmesi açısından baktığımızda Mitrany, fonksiyonalizm kavramını entegrasyon süreci başlamadan önce tasarlamış ve bu teori, entregrasyon sürecinin teknik özünün anlaşılmasında halen önemli bir teorik altyapı oluşturmaktadır (Hesse ve Wright, 1996: 29). Mitrany'ye göre işlevsel bir altyapı üzerine inşa edilen bir Avrupa bütünleşmesi, Avrupa istikrar, huzur ve barışı sağlayacaktır. Bu tür bir Avrupa bütünleşmesi için de araç olarak uluslararası ve uluslar üstü örgütler kullanılmalıdır (Açıkmeşe, 2004: 5).

Avrupa bütünleşmesi adına Monnet'in geliştirdiği "topluluk yöntemi", bütünleşme sürecinin, fonksiyonel olarak ekonomik alanlardan başlayarak zamanla ve yavaş bir şekilde gerçekleşmesini savunmuştur. Monnet'in bu yaklaşımı fonksiyonalist varsayım olarak değerlendirilir (Arısoy, 2010: 1202). Ayrıca AKÇT'nin de kurulması, işlevselci teorinin hipotezlerinin en iyi uygulama alanı olmuştur. Kömür ve çelik alanında başlayan teknik düzeydeki iş birliği, bu

devletlerin kendi aralarındaki çatışmalarını ve savaşları yok etmeye yardımcı olmuştur (Açıkmeşe, 2004: 5).

Fonksiyonalizme AB genişlemesi açısından bakıldığında, ulus devletler tarafından devredilen fonksiyonlara sahip uluslararası örgütlerin, yeni üyelerle genişlemesi üzerinde durulmadığı görülmektedir. Ayrıca fonksiyonalizm, Avrupa bütünleşmesinde, siyasi ve iradi süreçleri ele almadığı için eksik kalmaktadır. Ayrıca fonksiyonalizm siyasi altyapıya bağlı genişleme hareketlerini, tam üyeliğe aday devletlerin üyelik koşullarını ve süreçlerini açıklamada da noksan kalmaktadır (Mercan, 2011: 70).

1.3.3. Neofonksiyonalizm ve Genişlemeye Bakışı

Neofonksiyonalizm, AKÇT'nin kurulmasına karşılık olarak Ernest Haas tarafından 1950'li ve 1960'lı yıllarda geliştirilen bir teoridir. Fonksiyonalizmin devamı niteliğinde olan neo-fonksiyonalizm, fonksiyonalist teorinin eksik kalan kısımlarını doldurmayı amaçlamıştır. Örneğin, fonksiyonalistlerin aksine neofonsiyonalistler uluslar üstü kurumların özerklik kazanmasına büyük bir önem atfetmişlerdir (Niemann, 2006: 12).

Neofonksiyonalizm, ulus devletlerin meydana getireceği federasyon içerisinde bir siyasi otoritenin oluşturulmasını amaçlar, bütün sektörleri kapsayan bütünleşme yerine adım adım kurulacak bir bütünleşmeyi destekler. Bu teoriye göre, bütünleşme zamanla daha büyük ve yakın iş birliğine dönüşecek ve en nihayetinde de daha fazla sektörü kapsayacaktır. Bu şekilde adım adım bir bütünleşme hareketine "spill-over" denilmektedir. Haas'a göre ekonomik entegrasyon süreci zamanla siyasal bir bütünleşmeye dönüşecektir (Yapıcı, 2007: 143-144). Haas ve destekçileri ayrıca evrensel bir entegrasyon yerine bölgesel bir bütünleşmeye bakmışlar ve entegrasyon sürecini sadece fonksiyonel olarak değil, siyasi olarak da ele almışlardır (Dosenrode, 2010: 22).

Avrupa Birliği açısından siyasi bütünleşmeye hatta onun bir parçası olan askeri bütünleşmeye geçme düşüncesi de, neo fonksiyonalizm düşüncesinin bir ürünüdür.

Fakat AB parasal birlik ve iç güvenlik konusunda bütünleşme alanında önemli adımlar atmasına rağmen, dış politika ve güvenlik politika alanlarında önemli bir başarı kaydedememiştir. Neofonksiyonalizmin savları günümüzde de halen kabul edilmesine rağmen özellikle 1990 sonrasında AB adına yaşanan gelişmeleri açıklamada zayıf kalmaktadır (Aytuğ, 2008: 152).

Neofonksiyonalistlerin genişleme üzerine özellikle durdukları konu ise, genişlemenin kısa dönemli etkisinden ziyade, uzun dönemli etkilerinin AB müktesabatını ne derecede etkileyeceğidir (Aytuğ, 2008: 152). Schmitter'e göre yeni üye olmak isteyen ülkeler, müzakere süreci boyunca yayılma etkisine katkı sağlayan görev ve yetkileri yerine getirmedikçe AB genişlemesi, yayılma etkisinin olanağını geciktirmekte ve yavaşlatmaktadır. Bu neofonksiyonalist bakış açısından türetilen yan etkinin gerçekleşip, gerçekleşmeyeceği henüz tahmin edilebilir değildir (Schmitter, 2002: 40).

Schmitter'ın yaklaşımına göre, ne fonksiyonalizm ne de neofonksiyonalizm AB genişlemesi adına önemli bir yaklaşım getirememiştir. Esasında bu iki teorinin özünü, bölgesel genişleme yerine, fonksiyonel görevlerin genişlemesi oluşturmaktadır. Ancak neofonksiyonalizm, AB'nin bölgesel bütünleşmesine hangi ulusların katılıp hangilerinin topluluk dışarısında kalması gerektiği konusunda bir yaklaşım sunmuştur. Örneğin işlevsel anlamda daha çok Avrupa'ya yakın olan İsviçre, AB' ye çoktan katılmalıydı. Ancak siyasi ve iktisadi açıdan Avrupa'dan farklı olan Yunanistan AB'ye katılmamalıydı (Schmitter, 2002: 40).

1.3.4. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Genişlemeye Bakışı

Andrew Moravcsik tarafından öne sürülen liberal hükümetlerarasıcılık kuramı AB anlaşmalarını ve derinleşmesini açıklama kapasitesinin yanında AB genişlemesini de ele almaktadır. Genişleme iradeleri ve kararları hükümetlerarası müzakerelere bağlı olması nedeniyle genişleme, bu teorinin ele aldığı bir süreçtir (Aytuğ, 2008: 153).

Andrew Moravcsik, bir makalesinde Avrupa Tek Senedi'nin yürürlüğe girmesiyle 1970'li yılların sonlarında ve 1980'ler boyunca devam eden Avrupa'daki karamsarlığın yerini iyimserliğe ve kurumsallaşmaya bıraktığını söyler. 1991 yılında yayınlanan bu makalesinde Moravcsik ilk kez "liberal hükümetlerarasıcılık" kavramını ele almıştır. Bu yıllarda Avrupa Tek senedinin yürürlüğe girmesiyle yeni işlevselci teori ve bu teorinin savunduğu işlevselcilik ve yayılım savları önemini yitirmeye başlamıştır (Öraz, 2011: 1612). Ayrıca Moravcsik Avrupa bütünleşmesini, çıkarlarının peşinde koşan Avrupalı ulusal liderlerin bir takım irade dizisi olarak niteler. Bu çıkarların birbirleriyle örtüştüğü veya iç içe geçtiği vakit entegrasyonda ilerleme sağlanır (Elmas, 2016: 52).

Moravcsik, neden entegrasyona gidildiğini açıklamak için kendi yaklaşımını "büyük kuram" olarak açıklamıştır. Liberal teori, entegrasyon sürecini açıklarken üç ön koşulun var olması gerektiğini öne sürmüştür. Birincisi, hükümetlerarası kararların (özellikle savunma alanında, hükümetlerarası müzakere süreçlerinde, kısmen de içişleri, hukuk ve adalet alanındaki kararların) oybirliği ile alınmasıdır. İkincisi ulusal ekonomik çıkarların, üye devlerin koruması gereken en önemli unsur olması gerektiğidir (genelde ticaret ve tarım politikalarında görülür). Sonuncusu da işlem maliyetlerinin düşük olması, bütün bilgilerin simetrik bir biçimde yararlanılabilir ve paylaşılabilir olması ile hükümetlerarası müzakerelerin en nihai sonuç olmasıdır (Saurugger, 2014: 72).

Moravcsik ve Vachudova'ya göre AB, Avrupa Birliği sınır ülkelerinin ekonomik olarak canlanması ve jeopolitik istikrarın sağlanması yönüyle genişlemeden yararlanmaktadır. Bu da ulusal çatışmaları azaltmakta, illegal göç hareketlerini daha kontrol edilebilir yapmaktadır (Romaniuk ve Marlin, 2012: 158).

Teoride, genişlemenin farklı ülkeler açısından niçin tercih edildiği tam olarak açıklanamasa da, bunun temel nedeni olarak karşılıklı bağımlılıktan elde edilen kazançlar olarak görülür (Aytuğ, 2008: 155). Liberal hükümetlerarasıcılık teorisi, genişlemeye neden gidildiğini şöyle açıklar: hükümetlerarası müzakere ve oybirliği ile alınan kararlar rasyonel tercihlere göre hareket eden hükümetler arasında gerçekleşir. Örneğin bu teoriye göre İngiltere'nin Avrupa Topluluğuna üye olmak istemesi ve Fransa'nın bunu engellemesi, ekonomik kaygılarla alakalıdır. İngiltere

topluluğa girerek, gümrük birliği sayesinde ekonomik avantajlar elde etmeye çalışmıştır. Fakat Fransa ise, Topluluğun ortak tarım politikasına olan karşıt duruşu nedeniyle, İngiltere'nin üyeliğine sıcak bakmamıştır (Mercan, 2011: 72).

Liberal hükümetlerarasıcılık teorisi, sağlam temelli bir politika oluşturma adına, AB genişleme sürecinin neden olduğu zorluklara daha iyimser bir yaklaşımla bakmaktadır. Bu teoriye göre bu zorluklar çok fazla abartılmıştır ve katılım sonrası AB'de büyük değişim yaşanmamaktadır. Aslında bu sözde zorlukların üstesinden gelmek adına yapılan reformlar, Avrupa kurumlarında var oldukça, bunlar zarar verici adımlar olabilir. Moravcsik'e göre zaten kurumsallaşmış bir yapıya, kurumsal bir yapı vermeye çalışmak gereksizdir (Larsen, 2010: 14).

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi aynı zamanda AB'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesini ele almıştır. Buna göre AB, bu ülkelere olan genişlemesinde "pazarlık teorisini" kullanmaktadır. Aday ülkeler AB sermayesine ve yardımına bağlı olduğu için, müzakere sürecinde zayıf olan aktörler olarak ortaya çıkarlar. Bu ülkeler AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı ithalat kısıtlamalarından etkilenmemek adına, rasyonel bir duruş ortaya koyarlar (Mercan, 2011: 72).

Liberal hükümetlerarası teorinin genişleme sürecini açıklarken bazı eksiklikleri eleştirilmiştir. Örneğin AB genişleme sürecinin iki taraflı etkilerini ele alamamıştır. İlk olarak net ekonomik fayda prensibini öncelik olarak gören yaklaşım, genişlemenin AB'ye bütçe açısından bir yük olmasına karşın, neden genişlemeye gidildiğini ifade edemez. İkinci olarak da AB aday ülkelerinin, AB'ye katılım sürecinde AB norm ve kuralları ile sınırlanmış siyasi güçlerine rağmen bu ülkelerin halen adaylıktan ayrılmak istememelerinin nedenlerini açıklayamaz (Öraz, 2011: 1621).

1.3.5. Yeni Kurumsalcılık ve Genişlemeye Bakışı

1977 yılında Meyer ve Rowan'ın çalışmaları yeni kurumsalcılık yaklaşımının özünü oluşturmaktadır. 1970'li yıllar boyunca bu akım farklı yöntemleri izlemiştir. Örneğin ekonomik anlamdaki yeni kuramsalcılık eski yöntemden farklı bir yol

izlerken, siyaset alanındaki kurumsalcılık ise, eski yöntemlere dayalı tarihsel yaklaşım ve bununla birlikte iktisadi kurumsalcılık olarak iki farklı yöntemi izlemiştir (Fidan, 2017: 4). Rasyonel tercihli kurumsalcılıkta hareket noktası devletlerin, uluslararası politikanın esas aktörleri olduğu ve rasyonel davranarak iş birliği yolunu tercih ettikleri kabul edilmektedir. Ayrıca devletlerin, devletlerarası ilişkileri ve faaliyetleri yürütecek kurumlar oluşturduğu bir diğer hareket noktasıdır. Kurum derken de dikkat edilmesi gereken konu, yalnızca fiziki teşkilatlar (örneğin AB konseyi, Komisyon, Parlamento) değil, bununla birlikte oluşturulan normlar, subsidiarite prensibi[1], oyçokluğu kuralı, tüzükler ve yönetmenlikler göz önünde bulundurulmalıdır (Açıkmeşe, 2004: 3-4).

Kurumsalcılar, AB genişlemesinin AB kurumları ve politikası üzerinde etkilerini araştırırken hem inşacıların önermeleri ile rekabet etmiş hem de birbirlerini göreceli olarak tamamlamışlardır. Rasyonalist kurumsalcılıkta aktörlerin önce kendi menfaatlerini düşündükleri ve bu yüzden bencil davrandıkları varsayılmıştır (Aytuğ, 2008: 156).

AB entegrasyonu açısından baktığımızda şimdiye kadar süregelen çalışmalarda, uluslar üstü kurumların bütünleşmede oynadığı rollere en fazla vurguyu yapan bu yaklaşımdır. Yeni kurumsalcılığın temeli kurumların çok önemli olduğu temeline dayanmaktadır. Ayrıca bu kurama göre AB kurumlarının taşıdıkları değer ve fikirler, çıkar temsilinin oluşumunda belirleyicidirler. Eski kurumsalcılık yaklaşımı ise, AB kurumlarının çıkar temsilindeki etkinliklerini açıklamada yeterli değildir. (Arabacı, 2008: 74-75).

Yeni Kurumsalcılık temelinde AB genişlemesine ilişkin tartışmalar genellikle rasyonel ve sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde meydana gelmiştir. AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesi sosyolojik kurumsalcıları, AB bütünleşmesini rasyonel olarak açıklamaya itmiştir. Bununla birlikte Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık, yüksek miktarda ekonomik maliyetlerine rağmen, AB genişlemesine niçin ve nasıl gidildiğine ilişkin açıklama yapamamıştır. Sosyolojik

[1] Subsidiarite, Maastricht Anlaşmasında ortaya konan bir ilkedir ve yetki ikamesi anlamına gelmektedir. Bu ilkenin savına göre, bir yetki ya da sorumluluk eyalet gibi halka en yakın kurumlar tarafından yerine getirilir. Bu yetkiyi yerine getiremeyen kurum, bir üst yetkili kuruma gider.

Kurumsalcılığa göre genişleme; AB'nin demokrasi, hukuk üstünlüğü, insan haklarına saygı ve piyasa ekonomisi üzerine kurulmuştur. Çünkü AB genişlemesi bu liberal temeller üzerinde ilerlemektedir (Mercan, 2011: 76). Ayrıca Sosyolojik kuramsalcılığı savunanlar, genişlemeye büyük önem atfetmişlerdir. Bunlar, genişleme sürecine yön veren süreçleri incelemek için, AB ve aday ülkeler arasındaki pazarlık ve müzakere süreçlerini yakından takip etmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME POLİTİKASININ TARİHİ, GELİŞİMİ VE SÜREÇLERİ

Avrupa Birliği açısından genişleme politikası, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önem arz eden bir süreçtir. Birliğin kurulma amacı ile genişleme politikası birbiriyle örtüşmektedir. Günümüzde AB'nin karşılaştığı birçok problem, AB'nin genişleme politika ve stratejileri ile de yakından ilgilidir. Genişleme sürecini daha iyi anlamak için, Avrupa bütünleşmesi tarihini ve genişleme sürecine etki eden antlaşmaları incelemek konumuz açısından önem arz etmektedir. Çünkü bütünleşme süreci ve genişleme süreci birbiriyle paralellik göstermektedir.

Günümüzde Avrupa bütünleşmesi birçok genişleme ve derinleşme süreçlerinden geçerek başta ortak para birimi olmak üzere pek çok alanda ortak politikalar uygulayan 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir. Kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte "genişleme politikası" AB'nin en önemli bir dış politika araçlarından birisi olmuştur. Bu sayede AB, siyasi ekonomik ve jeopolitik açıdan çok daha güçlü bir birliğe dönüşmüş ve uluslararası sistemdeki etkinliğini artırmayı başarmıştır. Genişleme olgusu süreklilik arz eden bir süreçtir. Hiç şüphesiz Batı Balkan ülkeleri de AB genişleme sürecinin en yakın adayları olarak gözükmektedir.

Tezin ikinci kısmını oluşturan bu bölümde, AB'nin kurucu antlaşmalarından ve bu kurucu antlaşmalara değişiklik getiren antlaşmalardan bahsedilecek ve bu anlaşmaların AB genişlemesi üzerine getirdiği yenilik ve düzenlemelere değinilecektir. Ayrıca AB genişlemesinin AB için önemi ve bazı eksik yanları ele alınacak, son olarak da AB genişleme süreci ve mevcut aday ülkelerin durumu incelenecektir.

2.1. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ'NİN TARİHİ SÜRECİ VE GENİŞLEME SÜRECİNE ETKİSİ

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve tahribat Avrupa açısından büyük kayıplara neden olmuş ve Dünya üzerinde güç merkezlerinin değişimine neden olmuştur. ABD ve SSCB başat güç olarak uluslararası sahneye çıkarken, Avrupa ülkeleri önemli ölçüde güç kaybetmişlerdir. Ayrıca Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kalıcı bir barışın tahsis edilmesinin gerekliliğini anlamışlardır. Bu sebeple "Avrupa Kıtası içinde ortak ve kalıcı değerler çatısı altında bir araya gelme" düşüncesi, bu dönemde birçok kez dile getirilmiştir. Avrupa'da kalıcı barışın tahsis edilmesinin ise uluslar üstü federal bir yapı altında gerçekleşebileceği birçok kişi tarafından dile getirilmiştir.

Bu doğrultuda 1950 yılında kısmen entegrasyonu öngören Schuman Planı ortaya konmuştur. Bu plan sadece kömür ve çelik olmak üzere iki ekonomik sektörün entegrasyonunu ele alıyordu. Fakat bu iki sektör imalat sanayisinin, hammadde kaynağı açısından son derece önemliydi (Tömmel, 2014: s. 36). Ayrıca bu planın esas ekonomik amacı üye ülkeler arasında kömür ve çelikte ortak bir pazar yaratmaktı. Bu da tarifeleri ve tarife dışı engelleri ortadan kaldırarak, kömür ve çeliğin serbest dolaşımını öngörüyordu (Dinan, 2014: s. 59). Bu doğrultuda 1951 yılında Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kuran anlaşma olan Paris Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma 25 Temmuz 1952 yılında yürürlüğe girmiştir (European Parliament, 2018). Bu antlaşma sınırlı olarak kömür ve çelik ürünlerini kapsamasına rağmen günümüzdeki AB'nin ilk adımı olup, bütünleşmenin temel kaynağı olması açısıyla önemlidir.

Kömür ve çelik ürünlerini kapsayan birleşme hareketi, zamanla yerini ekonominin bütün sektörlerini içeren birleşme hareketlerine bırakmıştır. Bu çerçevede 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. AET'nin kurulmasındaki temel amaç; ortak pazarı kurarak, üye ülkelerin refahlarını artırmak ve üye ülkeler arasındaki ekonomi politikalarını birbirlerine uyumlu hale getirmektir (Kıraç ve İlhan, 2010: s. 193). EURATOM'un temel amacı ise nükleer enerjinin, barışçıl hedefler

doğrultusunda ve güvenli bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmektir (AB Bakanlığı, 2013). Her iki anlaşma da esasında günümüzde Avrupa Birliği'nin aldığı kararlar ve bu kararlar neticesinde yürüttüğü politikaların temelini oluşturmaktadır.

AET'nin imzalanması, Avrupa'nın supranasyonel bir yapıya doğru gittiğini göstermektedir. Bu supranasyonel yapı, ulus devletlerin üstünde bağımsız aktörler ve üye ülkelerin temsilcileri tarafından karar alma gücünün paylaşılmasını ifade eder (Kühnhardt, 2008:123). Ulus devletlerin etkisinin azaldığı bu supranasyonel yapıya ulaşma açısından AET önemli bir temel oluşturmaktadır.

AET kuruluşundan bu yana birçok değişikliğe uğramış ve önemli gelişim evreleri geçirmiştir. Bu değişiklikler Roma Anlaşması üzerine dayandırılmıştır. Bu yönde yapılan önemli değişikliklerden biri 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Anlaşmasıdır (Akçay vd, 2011: 122). Füzyon anlaşmasıyla AET, EUROTOM ve AKÇT tek bir konsey ve tek bir komisyon çatısı altında birleştirilmişler ve bu tarihten sonra Avrupa Toplulukları ismiyle anılmışlardır.

1987 yılına gelindiğinde ise Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girmiştir. Bu senet 1992 yılına kadar Avrupa Toplulukları içinde ortak pazarın kurulmasını içermektedir. Bu senet ayrıca üye ülkelerin dış politika alanında, Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) adı altında gerekli işbirliğini yapmaları için yasal bir çerçeve oluşturmuştur (R. Bailey, C. Bailey, 2000: 7). ASİ'nin uygulamaya konulması, mevcut üye ülkelerin bütünleşmeye gitme konusundaki isteklerini göstermektedir. (Akşemsettinoğlu, 2011: 5).

Topluluk, 1992 yılında ise önemli bir dönüm noktası sayılabilen Maastricht Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Avrupa Topluluğu, "Avrupa Birliği" adını almıştır. Genişleme ve derinleşme iki ana çerçeve olarak belirlenmiş (Susuzlu, 2008: 59) ve Avrupa entegrasyonu yeni bir aşamaya girmiştir. Bu zamana kadar Avrupa entegrasyonun özünü ekonomik entegrasyon oluştururken, zamanla Avrupa entegrasyonuna siyasi entegrasyon da dahil olmuştur (Kühnhardt, 2008: 187). Bu antlaşmanın AB adına getirdiği bir diğer yenilik ise üç sütunlu bir yapıdır. Bu üç sütunlu yapı, Ekonomik ve Parasal Birliği, Ortak Güvenlik ve Dış Politikayı ve son

olarak da İçişleri ve Hukuk alanında iş birliğini öngören bir yapıdır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2010).

İktisadi bütünleşme hareketi doğrultusunda ekonomik ve parasal birliğe geçiş aşamalarının kapsamı da Maastrciht Anlaşması ile düzenlenmiştir. Parasal birliğe geçiş aşamasında yerine getirilmesi gereken koşullar bu anlaşma ile detaylı bir şekilde düzenlenmiş ve bunlar en nihayetinde Maastricht Kriterleri olarak isimlendirilmişlerdir (Ülger, 2014: 112). Bunlar tek pazar ve para birliği ilkesi doğrultusunda parasal birliğe geçişe kılavuzluk yapan kriterlerdir (Afxentiou, 2000: 247).

Genişleme açısından Maastricht Antlaşması, Doğu Avrupa ülkeleri üzerine odaklanmıştır. AB'ye göre Soğuk Savaş sonrası bölge ülkelerinde, AB normları ve değerleri benimsenmeliydi (Akşemsettinoğlu, 2011: 5). Bu doğrultuda ortaya konan Kopenhag Kriterleri, soğuk savaş sonrası Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için, AB üyeliği adına yol haritası niteliğindedir. AB genişlemesinin gerçekleşmesi için, üye olmak isteyen ülkelere siyasi, ekonomik kriterler ve AB müktesebatına uyum zorunluluğu getirilmiştir. (Altun, 2013, 2). AB'nin Kopenhag Kriterleri'ndeki temel amacı, bu bölgelerde boşalan güç boşluğunu, kendi değerlerini benimseterek, genişleme politikasıyla doldurmaktır.

Maastricht anlaşmasının uygulanmaya konulması, tek paraya geçişin aşamalarının değerlendirilmesi, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan durumun ele alınması ve genişleme gibi birçok konuların ele alınması amacıyla başlatılan hükümetler arası konferanslar 1997 yılında Amsterdam Zirvesi'yle tamamlanmıştır (Akçay vd, 2011: 123). Amsterdam Antlaşmasında, birliğin daha demokratik ve daha uyumlu iş birliği içinde ilerlemesi adına düzenlemeler getirilmiştir (Kodakçı, 2004: 57). Bu antlaşmanın demokrasi alanında getirdiği en büyük yeniliklerden biri, AB'ye üye olmak adına başvuran ülkelerin sahip olması gereken bazı özelliklerdir. Bu özelliklere göre AB'ye başvurmak isteyen ülkelerin, AB'nin ilk önceliklerini oluşturan özgürlük, hukuk devleti, insan hakları, demokrasi ve temel özgürlükleri benimsemesi gerekmektedir.

1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması, birliğin kurumlarının görev sahasını daha da genişletmiştir. Ayrıca bu kurumlara önemli görevler atfedilmiş ve

birlik politikalarının tekliği bir amaç olarak belirlenmiştir (Gençler ve Şenocak, 2009: 215). Avrupa Parlamentosu, karar alma sürecinde daha etkili hale gelmiş ve Avrupa Komisyonu başkanını atama sürecinde parlamentonun onayı zorunlu hale gelmiştir (O'Keeffe ve Twomey, 1999: 9). Ayrıca Amsterdam Antlaşması'nda, AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine genişleme beklentisinin sonucu olarak, AB oy sürecinin ve Komisyon'un oluşumunun tekrardan düzenlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır (Liefferink and Andersen, 1998: 77).

1997 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen Lüksemburg ve 1999 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi genişleme açısından önemlidir. Çünkü bu zirvelerde, AB'nin beşinci genişlemesi öncesi, bu genişlemenin katılım müzakereleri sürecinin çerçevesi ve sistematiği ele alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin beşinci genişlemesinin, Avrupa kıtasındaki bölünmüşlüğe son vereceği ifade edilmiştir. Beşinci genişleme ile Avrupa bütünleşme modelinin bütün Avrupa'yı kapsayacağı, ayrıca AB genişlemesinin kapsayıcı ve süreklilik arz eden bir süreç olduğu belirtilmiştir. Fakat genişleme sürecinin, her ülkenin hazır olma derecesine göre, aşamalar halinde gerçekleşeceği de belirtilen bir ayrı hususdur (İktisadi ve Kalkınma Vakfı [İKV]).

2001 yılında imzalanıp 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması da AB adına yapılan önemli değişiklikleri içinde barındırmaktadır. Bu değişikliklerin en önemli maddelerinden biri, karar-alma sürecinde yaşanan tıkanıklıkların önüne geçmek için, pek çok alanda oy birliği ilkesinden oy çokluğu ilkesine geçiştir. Fakat bazı devletlerin itirazı ile bir kısım konularda oy çokluğu ilkesine geçilememiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: eğitim, sağlık sınırların kontrolü, vergilendirme ve geri kalmış bölgelere yapılan teşvik yasalarıdır (Akçay vd. 2011: 124). Nice Antlaşmasında AB'nin genişlemesi üzerine de durulmuştur ve AB kurumlarının yapısı, yeni genişleme dalgası çerçevesinde, AB'ye katılacak ülkeleri de ele alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede parlamentonun milletvekili sayısında ve komisyonun komiser sayısında değişikliklere gidilmiştir (Bilici, 2006: 41).

Nice Antlaşması, AB tarihindeki en büyük genişleme dalgası öncesi, gerekli kurumsal ve her türlü değişiklikleri oluşturmak üzere yapılmış bir antlaşmadır. Çünkü bu antlaşmadan sonra, 15 üyeli Birlik, 27 üyeli veya daha fazla üyeli Birlik

yoluna girmektedir. Fakat Nice Antlaşması, genişleme öncesi var olan sorunları çözmede yeterince başarılı olamamıştır. Yine de Nice Antlaşması genişlemenin, AB karar alma sürecini tıkamaması adına kurumların oluşumu, işleyişi ve karar alma mekanizmalarında köklü sayılabilecek reformlar getirmiştir (Arman, 2004: 72).

2004 yılının Haziran ayında Brüksel'de Hükümetler arası konferansta Avrupa Birliği için tek bir anayasayı öngören "Anayasa Taslağı" üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu uzlaşı "Avrupa Birleşik Devletleri"ni oluşturma adına atılan önemli bir adımdır. Ortak bir anayasanın oluşturulması, ekonomik alanda başlayan bir birleşmenin bu denli geniş alanlara yayılması açısından önemlidir (Erdoğan, 2008: 349-350). Fakat 2005 yılında Fransa ve Hollanda da yapılan halk referandumu sürecinde, Avrupa Birliği Anayasası kabul görmemiştir. Bütünleşmenin nihai aşamalarından olan Avrupa Anayasasın reddi, Avrupa Birliği içinde gelecek kaygılarına da neden olmuştur.

AB Anayasal Antlaşması, AB'nin özellikle beşinci genişleme sonrasında karşı karşıya kaldığı sorunlara kapsamlı bir çözüm bulma adına ilk somut örnektir. Eğer bu antlaşma kabul görseydi, beşinci genişleme dalgasıyla ortaya çıkan sorunların çözümünde, AB'nin kilit rol alması bekleniyordu. Fakat AB Anayasası'nın kabul görmemesi de, genişleme konusu ile alakalıdır. Çünkü AB Anayasa Antlaşması'nın reddinde, AB genişlemesine olan korku temel etmenler arasındadır. Örneğin Fransa'da AB Anayasası'na hayır oyu çıkmıştır. Fransa'da hayır oyu veren büyük bir kesim, AB'nin daha merkezi ve dayatmacı bir rol üstleneceğini ve AB genişlemesinin de bu konuda daha karamsar bir durum oluşturacağına inanmıştır (Taşçıoğlu, 2016).

AB Anayasal Antlaşmasının reddedilmesinden iki yıl sonra, Avrupa Anayasası tekrar gözden geçirilip, bazı bölümleri kaldırılıp yeniden revize edilmiş ve ortaya Lizbon Antlaşması metinleri çıkmıştır. 13 Aralık 2007 yılında AB Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmış ve 1 Aralık 2009 yılında da yürürlüğe girmiştir (TC Dışişleri Bakanlığı). Bir önceki anlaşma maddelerinin gözden geçirilerek düzenlenmesi sebebiyle Lizbon Antlaşması "revizyon" niteliğindedir (Bilancia, 2012: 75). En önemli revize edilen değişiklikler arasında Avrupa Birliğinin ortak marşı, sembolü ve sloganını içeren içeriklerin anlaşmadan kaldırılmasıdır (Özler, 2009: 1).

Lizbon Antlaşmasında, AB'nin diğer üçüncü ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla yaptığı görüşmelerde, müzakere gücünün arttırılması amacıyla, Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğu "Birlik" ismi altında tek bir tüzel kişiliğe dönüştürülmüştür. Maastricht Antlaşması ile kurulan üç sütunlu yapı kaldırılarak, ikinci ve üçüncü sütunda var olan ulusal çıkarların, giderek topluluk çıkarı olması hedeflenmiştir. Esasında bu adım entegrasyonda ilerleme olarak görülür (Özdemir, 2009: 73).

Lizbon Antlaşması, ulusal parlamentoların ve AB vatandaşlarının karar alma sürecindeki etkinliğini arttırmaktadır. Bunun göstergesi olarak ulusal parlamentolar, teklif taslaklarını "yerellik ilkesi" (subsidiarite) çerçevesinde kendi parlamentolarında kontrol edebilecekler ve AB üye ülkesi vatandaşları da en az bir milyon imza koşuluyla, komisyondan belirli bir konuda kanun teklifi sunmasını talep edebilecektir (Olsson, 2009: 23). Avrupa Konseyi Başkanlığı'nın kurulması, komisyondaki komiser sayısının üye ülke sayısı baz alınarak üçte iki oranında azaltılması, komisyon başkanın Avrupa Parlamentosu tarafından seçilmesi, parlamento üye sayısının 750 ile sınırlandırılması, Lizbon'da alınan diğer önemli kararları oluşturmaktadır (Oğurlu, 2008:18-19).

Lizbon Antlaşması'nda üzerinde durulan önemli konulardan birisi de AB genişlemesi politikasıdır. AB'nin özellikle beşinci genişlemesi sonrasında, genişlemenin yorgunluğunu hissetmesi ve eski üye ülkelerin isteksizliği, Lizbon'da AB'nin genişleme alanında yeni stratejiler geliştirmesine neden olmuştur. Bunlar, AB'nin yeni üye ülkelerdeki eksiklikler göz önüne alınarak sert bir biçimde uygulanması benimsenen "koşulluk ilkesi" stratejisi ve AB'nin de bu yeni üye ülkeleri "hazmetme kapasitesi" sratejisi olarak belirlenen iki temel stratejidir (Oğurlu, 2008: 25). AB'nin hazmetme kapasitesi stratejisi ile genişleme sürecinde "AB iç sorunları" olarak ele alınan sorunların, üstesinden gelmek daha kolay hale gelmiştir. Lizbon Antlaşması, beşinci genişlemeden sonra, genişlemeye sıcak bakmayan kısımların savlarını ve kozlarını bir nevi zayıflatmıştır. Fakat genel olarak Lizbon Antlaşması'nın, AB genişlemesi üzerine çok bir şey kattığı söylenemez.

Buraya kadar olan kısmımızda AB'nin kısa bir tarihine ve AB tarihi açısından önemli sayılabilecek antlaşmalara değinilmiştir. Genişleme adına, AB kurucu

antlaşmaları ve kurucu antlaşmaları düzenleyen birçok antlaşma konumuz açısından önem arz etmektedir. Buradan sonraki kısım AB genişlemesi üzerine olacaktır.

2.2. GENİŞLEMENİN AB İÇİN ÖNEMİ VE BAZI EKSİK YÖNLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 6 üye ülke ile başlayan iş birliği, zamanla bütünleşme sürecini oluşturmuş ve bu süreç ortak para birimine hatta ortak bir anayasa oluşturma çalışmalarına kadar uzanmıştır. Günümüzde 28 üyesiyle (2019'da İngiltere'nin Birlik'ten ayrılması beklenmektedir, böylece üye sayısı 27 olacaktır) birlikte başarılı bir bütünleşme örneği olan ve kendine özgü supranasyonel yapısını oluşturan AB'nin bütünleşme ve genişleme süreçleri birçok aşamadan geçmiştir. AB'nin ilk kuruluşundan, günümüze kadar olan süreçte birçok küresel ve yerel düzeyde gelişmeler yaşanmış ve AB bu gelişmeler ışığında politikalar yürütmeye çalışmıştır. Örneğin günümüzde yaşanan, birçok çatışma ve bu çatışmaların AB'ye olan olumsuz etkileri, AB'nin komşuluk politikası[2] uygulamasına neden olmuştur.

AB'nin kurucu antlaşmalarından biri olan Roma Antlaşması'nda, topluluğa üye olmak isteyen her Avrupa devletinin topluluğa üyelik için başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Ancak bu antlaşmada üyelik için hangi koşulların var olması gerektiği ve Avrupa devletinden hangi devletlerin kastedildiği açık değildir. (Öztürk ve Canveren, 2018: 48). Maastricht Antlaşmasının 49. maddesine baktığımızda genişlemenin temel dayanağına ilişkin madde görürüz. Bu maddeye göre; demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını benimseyip kabul eden her Avrupa devleti, AB'ye üyelik için başvurabilir. Buna istinaden AB, birliğe üye olmak isteyen ülkeler için bir dizi kurumsal düzenlemeler getirmiştir (Akşemsettinoğlu, 2011: 5). Aynı şekilde Birliğe üye olmak isteyen devletler AB'nin sunduğu reform hareketlerini benimseyip, yerine getirmekle sorumludurlar.

---

[2] Avrupa Komşuluk Politikası, Soğuk Savaş sonrası AB'nin doğuya yönelmesi ile gelişmiştir. Bu politikanın amacı, AB'nin doğu genişlemesi sonrası komşu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmekti. AB özellikle yoğun göç baskısına maruz kaldıktan sonra Avrupa-Akdeniz Ortaklığı başlığı altında Akdeniz havzasındaki ülkelerle komşuluk politikası yürütmüştür. (Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ'ün "Avrupa Komşuluk Politikası" adlı makalesinden alınmıştır, http://www.bilgesam.org/incele/800/-avrupa-komsuluk-politikasi/#.XRjGzOszbIU, erişim tarihi 03.07.2019)

Genişleme süreci, AB kurumlarının kimin hangi koşullar altında Birliğe üye olacağına karar verdiği uzun ve karışık bir süreçtir. Genişleme süreci belirli bir başlama ve bitiş noktası olmaksızın sürekli ve aşamalı olarak giden bir süreçtir. AB içindeki farklı aktörlerin, genişleme süreci boyunca farklı çıkarları mevcuttur ve buna göre bir rol geliştirirler. AB genişlemesi aslında birçok politikaları kapsamaktadır. Genişleme birbirinden ayrı bir şekilde müzakere edilen birçok sektörü içerir. Serbest piyasa ekonomisi, siyasi olarak temsil gücü, hukuki, yasal ve idari işler veya Ortak Güvenlik ve Dış Politikaya katılım, AB genişlemesinde temel rol oynayan sektörlerdir. Hepsi birlikte 35 başlıktan oluşan katılım müzakerelerini oluşturmaktadır. Katılım müzakereleri AB'ye katılım öncesi benimsenmesi zorunlu yasal normlardır (Larsen, 2010: 4-6).

AB Genişleme sürecini, Avrupa Birliği Komisyonu yürütmektedir. AB genişleme politikasıyla, genişleme sürecine aday olan ülkelerin "Avrupalılaştırma" stratejisine destek sağlar ve bu süreci yönetir. Genişleme politikasının amacı, Avrupa'nın en hassas bölgelerini demokratikleştirme, modernize etme ve çoğullaştırmadır. Bunun yanında bu bölgeleri kademeli olarak temel Avrupa kıtasına bağlamak ve AB entegrasyon normlarını bu bölgelere kabul ettirmek, genişlemenin bir diğer amacıdır (O' Brennan, 2013, 36). Avrupa genişleme politikası günümüzde üç temel prensibe dayanmaktadır: iletişim, şartlılık ve taahhütlerin güçlendirilmesi. İletişim aday olmak isteyen ülke ile yapılan her türlü görüşmeyi kapsar. Taahhütlerin güçlendirilmesi, AB'nin yeni taahhütleri üstlenmede dikkatli ve titiz olmasını, ancak genişleme sürecindeki ülkelere yönelik hali hazırdaki taahhütlere de saygı duymasını ifade eder. Bu taahhüt ülkelerin reform hareketlerine devam etmesi için güçlü bir teşviktir. Şartlılık politikası ise tüm aday ve potansiyel aday ülkelere eşit şekilde uygulanır (Commission Of The European Communities[COM], 2008: 5).

Genişleme, Avrupa Birliği'nin en güçlü politika araçlarından biridir. Çatışmaların önlenmesi, istikrarın sağlanması ve güvenlik konularında genişleme, AB'nin stratejik çıkarlarına hizmet eder. Bunun yanında büyüme ve refahın artmasına, önemli ulaşım ve enerji rotalarına olan bağlantıların geliştirilmesine ve AB'nin küresel çapta etkinliğinin artmasına yardım eder (COM, 2008: 2).

Genişleme ile AB'ye yeni aday olan ülkeler birçok kazanım elde etmektedir. Bunun yanında yeni üye olan ülkeler de Birliğe bir takım yeni fırsatlar katmaktadır. Esasında her bir genişleme AB'nin coğrafyasını ve yönünü değiştirmektedir. Birliğin her genişlemesi birliğe yeni pazarlar açmakta, birliğin uluslararası arenada daha etkin bir güç olmasına yardım etmektedir. Günümüzde AB son genişlemeleriyle birlikte, dünyanın en büyük ihracatçısı ve ithalatçısı konumuna ulaşmıştır (Akşemsettinoğlu, 2011: 5).

Genişleme, AB'nin en başarılı dış politika araçlarından biri olarak takdir kazanmaktadır. AB kuruluşundan bu yana altı üyeli bir Batı Avrupa demokrasisi kulübünden, 28 üyeyi ve yarım milyar insanı kapsayan dünyanın en büyük ekonomisi durumuna gelmiştir. Fakat son yıllardaki finansal krizler AB modelinin cazipliği ve devam edilebilirliği üzerinde kuşkuların artmasına neden olmuştur. Günter Verheugen'e göre günümüzdeki gelişme politikası, stratejik yönelimden mahrumdur. Genişleme politikasının başarılı olabilmesi için, AB geçmişte yeni strateji geliştirmede ve uygulamada nasıl başarılı olduğunu gözden geçirmelidir (Brunet, 2013: 4).

AB Genişleme süreci, genişleme sürecini aksatan problemlerle de yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Örneğin 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz, AB'nin "ekonomik dev" diye tabir edilen çekici boyutuna zarar vermiştir. Ekonomik açıdan zengin olan AB üyesi bazı devletler, kendilerine göre daha az gelişmiş ülkelerin AB'ye uyumu için yapılan yardımların maliyetlerini sorgulamaya başlamışlardır. Aynı zamanda sancılı reform süreçlerinin uygulanması, adaylık başvurusunda bulunan ülkeler için kabul edilebilirliğini yitirmeye başlamıştır, özellikle üyelik süreci sonundaki ödülün birçok yönden cazipliğini kaybettiği görülmektedir. Hatta uzun müzakere uğraşları sonucu 2013 yılında AB üyeliğini kazanan Hırvatistan'ın AB üyeliği, sessiz bir kutlama ile karşılanmıştır. Buna ek olarak üye ülkeler arasında, bir durgunluk veya kötüye gitme döneminde bunu engelleyecek bir koruyucu mekanizma yoktur. AB üyelik müzakerelerini yerine getirmek, geçmişe göre daha çok çaba gerektirmesine rağmen AB, kendi içinde Bulgaristan ve Romanya'da birçok yönden kötü bir hal alan yolsuzlukla, Macaristan'daki demokratik gerileme ile baş etmekte oldukça sınırlı kalmaktadır (Brunet, 2013: 4).

AB'de genişleme yorgunluğu terimi, 2005 yılındaki Anayasa Antlaşmasının Fransızlar ve Hollandalılar tarafından kabul görmemesiyle, siyasi literatür sözlüğüne girmiştir. Bu iki referandumdaki çıkan ret oyu kıta genelinde şok etkisi yaratmıştır. Buna benzer bir diğer şok etkisi de 2008 yılında Lizbon Antlaşması sonucunda İrlanda'da yapılan referandum sonucunda yaşanmıştır (O' Brennan, 2013: 36). Bu üç referandum sonucu, AB içinde karşıt fikirlerin yaygınlık kazandığını göstermektedir. AB özellikle beşinci genişleme sürecinden sonra, daha çok yeni üye ülkelerdeki sorunlarla uğraşmak zorunda kalmış ve genişleme sürecinin yorgunluğunu hissetmeye başlamıştır.

AB genişleme sürecinde karşılaşılan bir diğer problem, AB'nin kendi içindeki kültürel, ekonomik ve sosyal çeşitlilikteki artışı göz ardı etmesidir. AB içindeki gelenekçi tarafların[3] sert bir şekilde karşı olmasına rağmen, AB içindeki entegrasyon süreci çok farklı türden kesimleri kapsamaktadır. AB, içindeki artan çeşitliliği göz ardı etmemelidir. Aynı şekilde siyasi olarak AB, kökleri derin bir şekilde Avrupa kültürü ve tarihine dayanan sürekli ittifak halinde olduğu devletleri de, kendisi için güç olarak değerlendirmelidir (Verheugen, 2013: 10). Farklılıklar AB'yi ayrıştırıcı değil, birleştirici bir politika olmalıdır.

Son bir tartışma konusu olarak, Genişleme de diğer AB politikaları gibi kamuoyunda açık bir tartışma olmaksızın hem supranasyonel hem de hükümetlearası politik elitler tarafından yönlendirilir. Hatta demokratik olarak seçilen kurum olan Avrupa Birliği Parlamentosunun bile genişleme sürecinde, politika oluşturma ve uygulama sürecinde etkisi yoktur. Genişleme sürecinden önce, mevcut üye ülkelerin ulusal referandumlara gidip, gitmemesi gerektiği üzerine de yoğun tartışmalar olmuştur (Larsen, 2010: 8).

AB'nin gelecek perspektifi hakkında kesin bir kanı yoktur, fakat AB'nin de diğer ülkeler gibi uluslararası siyasal sistemde oluşan değişikliklerden etkilenmesi olasıdır. Fakat genişleme AB için durağan değil, sürekli bir olgudur ve bu yüzden AB genişlemesi gelecekte de devam edecektir. Avrupa bütünleşmesinin yapısının

[3] Gelenekçi AB destekçileri, tek, homojen bir AB'yi savunur. AB içindeki farklılıklara olumsuz bir bakış açısıyla yanaşmaktadırlar.

federasyon yapısına mı yoksa konfederasyon yapısına mı doğru evrileceği aynı zamanda belirsiz bir konudur. Fakat kuvvetli ihtimal olarak AB, az bir değişiklikle mevcut yapısını devam ettirecektir (Ülger, 2014: 129).

Avrupa Birliği'nin en başarılı politika alanlarında biri olan genişleme süreci, AB'nin gelecek perspektifi açısından önem teşkil etmektedir. Her ne kadar AB, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine olan genişlemesinde, bazı problemlerle yüz yüze kalsa da, (bu problemler genellikle yeni üye devletlerin AB'ye uyum sorunu ve AB'nin bu genişleme dalgalarını hazmetme kapasitesidir) AB açısından genişleme politikası, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önem arz etmektedir.

2.3. AB GENİŞLEME SÜRECİ

AB, 1950'li yıllardaki başlangıcından bu yana birçok genişleme gerçekleştirmiştir. 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda AB'ye katılmıştır. Bunu takiben 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz, 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç genişleme dalgasına katılmıştır. 2004 yılına geldiğimizde ise AB'nin en büyük genişleme dalgası olan 10 üyeli bir genişleme gerçekleşmiştir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya, son olarak da 2013 yılında Hırvatistan AB'ye üye olmuştur. AB'nin özellikle son genişleme dalgaları AB'nin genişleme yorgunluğu tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Fakat buna rağmen Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya aday ülkeler olarak AB entegrasyonu yolunda reformlar gerçekleştirmekte, Bosna- Hersek ve Kosova da potansiyel aday ülke olarak AB yolunda ilerlemektedir (Oğuz, 2013, 83).

2.3.1. Birinci Genişleme (İngiltere, Danimarka ve İrlanda)

İkinci Dünya Savaşı'nı takiben kurulan Avrupa'daki bütünleşme hareketi ekonomik bir bütünleşme hareketi olarak ortaya çıkmış, fakat zamanla birçok alandaki bütünleşmeye yol açmıştır. İlk başlardaki ekonomik alandaki işbirliği tüm Avrupa bütünleşmesi adına bir umut olmuştur. Fakat İngiltere ilk başta, AB'yi kuran kurucu antlaşmaların bir üyesi olmamakla beraber, bu tür bir uluslar üstü birleşme

hareketine sıcak bakmamıştır. Hatta AET'ye karşı Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin (European Free Trade Association-EFTA) kurulmasına öncülük etmiştir. Ancak İngiltere'nin zamanla değişen politikası, birliğe üyelik başvurusunu da beraberinde getirmiştir. İngiltere'nin bu değişen politikasının asıl nedenlerinin altında, EFTA oluşumunun arzulandığı gibi başarılı olmayışı ve Avrupa Topluluğu'nun yükselen gücüdür.

İngiltere ilk kez 9 Ağustos 1961 yılında topluluğa üyelik için başvuru yapmıştır. İngiltere'nin, Topluluğa üyelik için olan kararlılığı İrlanda, Danimarka ve Norveç'i de etkilemiş, nihayetinde bu devletler de AET'ye üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. 1963 yılında Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, Kıta Avrupa'sının ekonomik çıkarları ile İngiliz ekonomik çıkarlarının farklı olduğunu ifade ederek, İngiltere'nin üyeliğine karşı çıkmıştır. O dönemdeki Fransız vetosu, genişleme müzakerelerine ani bir son getirmiştir. Fakat İngiltere, Norveç, Danimarka ve İrlanda 1967 yılında ikinci kez AET'ye üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Fakat De Gaulle tekrardan bu ülkelerin üyeliğini veto etmiştir. Fransa'nın bu tutumu, De Gaulle'nin istifa etmesinden sonra değişmeye başlamış ve 1970 yılında bu devletlerle katılım müzakereleri başlamıştır (Gateva, 2015: 10). Fransa'nın ilk baştaki İngiltere karşıtı tutumu iki ana nedene dayanır. Birincisi, savaş esnasında İngiltere'nin Fransız gemisini batırması, diğeri ise İngiltere'nin ABD ile olan yüksek düzeydeki iş birliğidir (Saygın ve Ultan, 2016: 75).

Katılım müzakereleri 1972 yılında son bulmuş ve İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1 Ocak 1973 yılında resmen Avrupa Topluluğu (AT) üyesi olmuşlardır (Kaiser ve Elvert, 2005, 16). Katılım müzakereleri yürüten bir diğer ülke Norveç'te yapılan halk referandumunda %53'lük bir kısım AET üyeliğine sıcak bakmamıştır. Bu yüzden Norveç, AB üyeliğini geri çekmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Norveç halkı, AET üyeliğinin Norveç tarım ve balık endüstrisine olumsuz etki edeceğini düşünmüştür (Gateva, 2015: 10).

İngiltere'nin AT'ye üye olmasıyla, Topluluk ile İngiliz Uluslar Topluluğu arasında bir bağ kurulmuştur. Bunun yanında İngiltere'nin topluluğa üyeliği, Atlantik bağlantısı aracılığıyla, Topluluğun ABD ile daha yakın ilişki kurmasına yardımcı olmuştur. İngiltere'nin üyeliği Topluluğa küresel, diplomatik, siyasi ve ekonomik

çıkarlar sağlayarak, Topluluğa yeni bir dış politika faaliyeti oluşturmuştur (Akşemsettinoğlu, 2011: 6). Fakat Topluluğa zorlukla katılım sağlayan İngiltere'nin, üyeliğinden itibaren Toplulukla olan ilişkileri çoğu zaman ters düşmüştür. Hatta 1970'li yıllarda petrol krizinin negatif etkileri ve enflasyonun %13'ün üzerine çıkması, İngiltere'nin ekonomik anlamda sıkıntılı bir dönem yaşamasına neden olmuş ve AT üyeliği sorgulanmaya başlanmıştır. 1975 İngiltere'de yapılan referandumda, İngiltere'nin AT üyeliğine devam edilmesi sonucu çıkmıştır (Saygın ve Ultan: 2016, 76).

23 Haziran 2016 yılında İngiltere'nin, AB üyeliği yolunda devam edip etmemesi amacıyla bir halk referandumu düzenlenmiştir. Yapılan referandum sonucuna göre halk, AB üyeliği yolunda devam etmeme kararı almıştır. Brexit sonucuna göre 2019 yılında İngiltere, AB üyeliğinden çıkmayı planlamaktadır.

2.3.2. İkinci Genişleme (Yunanistan)

Yunanistan 1967-1974 Albaylar Cuntası hakimiyetinin sona ermesiyle demokrasiye geçiş yapmıştır ve ülke, demokrasiyi kalıcı kılmak amacıyla AT'ye başvurmuştur. Yunanistan'ın üyelik başvurusu AT tarafından siyasi gerekçelerle desteklenmiştir. Yunanistan'ın AT'ye başvurma sebeplerinden birisi, askeri yönetimlerin ekonomi politikalarında başarısız oluşu, bir diğeri siyaseten barış ve huzurun askeri yönetimlerle sağlanamaması gösterilebilir. Tüm bu sebeplerle Yunanistan, AT üyeliğine başvurmuştur (Yiğit vd., 2007:83).

İlk olarak 1961 yılında AT ile ortaklık anlaşmaları imzalayan Yunanistan, 1967 yılında gerçekleşen askeri darbeyle, askeri cunta yönetimine girmiş ve AB ile olan ortaklık anlaşması dondurulmuştur. 1974 yılından sonra AT ile ilişkiler yeniden rayına oturmuş ve AT'ye katılım müzakereleri hız kazanmıştır. Yunanistan'ın 1979 yılında AT'ye katılım müzakereleri sona ermiş ve 1981 yılında resmen AT üyesi olmuştur (Gateva, 2015: 12).

Yunanistan'ın AB'ye üyeliği, AB'nin normatif gücünün o zamana kadar ki ilk örneği olması açısından önemlidir. Yunanistan, yedi yıllık cunta yönetiminin

sonrasında ülkede, demokratik kurumların yerleşerek kalıcı olması ve Avrupa değerlerinin benimsenmesinin zorluklarına rağmen, hatta ekonomik olarak kötü durumda olmasına rağmen AB üyesi olmuştur (Eren, 2014:362).

2.3.3. Üçüncü Genişleme (Portekiz, İspanya)

İspanya ve Portekiz AET'ye üyelik başvurularını ilk olarak 1962 yılında yapmıştır. Fakat bu yıllarda İspanya ve Portekiz'deki diktatörlük rejimlerinin varlığı nedeniyle, AET üyeliği başvuruları kabul görmemiştir. Ayrıca bu iki ülkenin az gelişmiş ekonomileri ve demokrasiye geçiş adımındaki sıkıntıları, AET ile ilişkilerin yavaş bir seyirde ilerlemesine neden olmuştur (Eren, 2014:363). Özellikle İspanya'da o dönemlerde faşist diktatörlük yönetimi ve ETA terör örgütünün varlığı, gerçekleştirdiği terörist eylemler, İspanya'nın AT'ye üyeliği önündeki en büyük engellerden birisi olmuştur (Yiğit vd., 2007: 83).

1970'li yıllar İspanya ve Portekiz açısından önemli bir siyasi değişimin sinyalleri açısından önemlidir. Bu ülkelerdeki diktatör rejimlerin çöküşünü takiben, Lizbon ve Madrid yönetimi 1977 yılında AET üyeliğine başvurmuştur. AET Komisyonuna göre, bu ülkelerin AB'ye üyeliklerinin olumlu taraflarının yanında, aynı zamanda bu ülkelerde tarım, balıkçılık, endüstri, sosyal, bölgesel ve iç işleri alanında üstesinden gelmesi zor birçok olumsuz durumlar mevcuttu. Fakat buna rağmen Ocak 1978 yılında Portekiz ile üyelik görüşmeleri başlamıştır, bunu takiben 4 ay sonra İspanya ile de başlamıştır (Gateva, 2015: 13). Hem İspanya hem de Portekiz uzun bir üyelik sürecinden sonra 1986 yılında AT üyesi olmuşlardır. Hem demokratik bir sistem hem de ekonomik güvenliğini elde etmek isteyen bu iki devlet açısından AT üyeliği önemli olmuştur (Ikonomou vd., 2017: 25).

İspanya ve Portekiz'in üyelikleri, AT açısından önemlidir. Çünkü bu ülkelerin üyelikleri ile AT ve Latin Amerika ülkeleri ile daha derin ilişkiler kurulmaya başlanmış, Avrupa-Akdeniz İşbirliği'nin temelleri de böylece kurulmuştur. Topluluğun Akdeniz genişlemesi, AT'nin genişleme konusundaki ilk esnekliği olması açısından önemlidir. Örneğin AT, Yunanistan'ı Topluluğa kabul ederken farklı bir bakış açısı benimsemiştir. Bu bakış açısı Yunanistan'da demokrasinin

gelişmesine olan umut ve Yunanistan'ın istikrarlı bir ekonomiye sahip olacağıdır. Bu bakış açısı Portekiz ve İspanya için de geçerlidir. AT'nin Akdeniz genişlemesi, bütünleşmenin dar bir perspektiften ziyade, birçok ülkeleri kapsayacağı, farklı kültürel unsurları da içe alması bakımından önemlidir (Akşemsettinoğlu, 2011:7).

2.3.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, İsveç ve Finlandiya)

Soğuk savaşın sona ermesini takiben Topluluğa üye olmak isteyen ülkelerin sayısı artmaya başlamış; Güney Kıbrıs, Malta ve EFTA ülkeleri Avrupa Topluluğuna üyelik arzularını belirtmişlerdir. Temmuz 1989'da Avusturya, bir sene sonra İsveç Topluluğa üyelik için başvuru yapmışlardır. Bunları takiben 1992 yılında İsviçre ve Finlandiya da üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Fakat İsviçre seçmenlerinin, Topluluk üyeliğine karşı çıkmaları nedeniyle, İsviçre üyelik başvurusunu geri çekmiştir. 1993 yılları başında Birlik Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç ile katılım müzakerelerini başlatmıştır (Gateva, 2015: 14).

Kasım 1993 yılı Maastricht anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB'ye sorunsuz bir şekilde üye olmuştur. Norveç'te halk, daha önceki referandumda olduğu gibi Birlik üyeliğine karşı oy vermiş ve Norveç, AB'ye üyeliğini rafa kaldırmıştır (Altaş, 2012, 17).

Demokratik rejimlerin güçlendirilmesi, yasal reformların uygulanması, insan hakları yasalarının benimsenmesi ve idam cezalarının kaldırılması gibi Avrupa Birliği'ne üyelik şartları yerine getirmek Avusturya, İsveç ve Finlandiya için çok zor bir durum olmadı. Fakat bu şartlar genellikle eski komünist ülkeler için belirli bir problemdi. Çünkü 1990 sonrası, Sovyetlerin de dağılmasıyla, bu ülkelerde komünizm döneminin kalıntıları hemen yok edilemedi. Avrupa Birliği için demokrasi olmazsa olmazdı. Doğu Avrupa ülkeleri; Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın aksine, yerine getirilmesi gereken birçok reformlarla yüzleşmek zorundaydı (Miami College of Arts and Science).

2.3.5. Beşinci Genişleme (GKRY, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya, Estonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya)

AB'nin beşinci genişlemesinin temeli, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasına dayanmaktadır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, bu ülkelerin pazar ekonomisine geçişini sağlamak ve AB'nin bu ülkelerle entegrasyonunu kolaylaştırmak adına "Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)" kurulmuştur. Aynı zamanda PHARE programı kurulmuştur. Bu programın amacı bu ülkelerin ekonomik açıdan yeniden yapılandırılması ve geniş bir mali mekanizma kurulmasıdır (Yiğit vd., 2007: 84).

Avrupa Birliği 1998 yılında Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Slovenya, ardından 2000 yılında ise Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakereleri onaylamış ve tarihinin en büyük genişleme sürecini başlatmıştır (Öztürk ve Canveren, 2018: 49). Aralık 2002'de Avrupa Birliği, on ülkeyle katılım müzakerelerini tamamlamış ve Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Litvanya, Estonya, Macaristan, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya, Malta 1 Mayıs 2004'te resmen AB üyesi olmuşlardır.

Beşinci genişleme AB açısından önemli bir genişleme hareketidir. Zira birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe dahil olması, Avrupa kıtasının bölünmüşlüğüne son verecek yeni bir döneme girildiğini ve en önemlisi Avrupa bütünleşme hareketinin, bütün Avrupa'yı kapsayan istikrar ve gelişmeye dayalı bir bütünleşme olduğunu gösterir (Eren, 2014: 364).

Avrupa Birliği'nin doğuya doğru bu genişlemesi içinde birçok riskleri de barındırmaktadır. Bu genişlemeden önceki üye ülkelerin büyük orandaki nüfusu, bu genişlemenin AB için maliyetli olacağını düşünüyordu. Örneğin 2002 yılında sadece yüzde 29 oranındaki AB vatandaşları, bu genişlemenin kendi ülkelerinde iş olanaklarını arttıracağını düşünüyordu. Yüzde 48 oranındaki büyük bir nüfus ise, bu genişlemenin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden başlayan büyük bir göç dalgası etkisi yaratacağını düşünüyordu. Son olarak da yüzde 70 oranındaki geniş bir AB vatandaşı kitlesi, böylesine bir genişlemenin artan oranda işsizliğe, suça ve hayat

standartlarındaki düşüşe yol açacağına inanıyordu (Sweeney, 2011: 3). Çünkü bu ülkeler Batı Avrupa ülkelerine göre yoksul ve düşük hayat standartlarına sahiptiler.

2.3.6. 2007 Romanya ve Bulgaristan'ın AB Üyeliği

2002 yılında beşinci genişlemenin müzakereleri tamamlandığında Romanya ve Bulgaristan'ın AB üyeliği için hazır olunmadığı düşünülmüştür. AB'nin böyle bir karara varmasının temelinde, Romanya ve Bulgaristan'da piyasa ekonomisinin işleyişinde karşılan sorunlar, bu ülkelerin AB müktesebatlarını yerine getirmede yaşadığı sorunlar yatmaktadır. Ayrıca bunlara ilave olarak bu ülkelerdeki yargı sisteminin yetersizliği, hesap verilebilirliğin eksikliği de önemli bir sorun olarak görülmüştür (Kaya, 2016: 218). Ekim 2005, Mayıs 2006 ve Eylül 2006'da Komisyon gözetleme raporları, bu ülkelerde özellikle kaygı yaratan belli alanlarda daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yapılan ilerlemenin bir sonucu olarak, Bulgaristan ve Romanya, 1 Ocak 2007 yılında AB üyesi olmuştur. Fakat Eylül 2006 gözetleme raporu, bu ülkelerin Birliğe kabulünden önce ve sonrasında ilerleme sürecinin devam ettiğini garanti eden sıkı şartlar oluşturmuştur (Commission Of The European Communities[COM], 2006: 4-5).

Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği, üyelik için hazırlanan ilk aşamadaki ülkeler için, üyelik hedeflerinin ulaşılabilir olduğunu göstermektedir. Bunun için üyelik aşamasının ilk adımlarında yasal reform, yolsuzluğa karşı savaş, organize suçları önlemeye yönelik adımlar gereklidir. Ayrıca AB Komisyonu yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı, etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesine yönelik farkındalığı en iyi şekilde desteklemektedir (COM, 2006: 4-5).

2.3.7. Altıncı Genişleme (Hırvatistan)

Romanya ve Bulgaristan'ın Birliğe katılımını takiben, Balkanların Avrupa kimliğini benimsemeleri ve Birliğe üyelik yollarının açık olması, Balkanların Avrupalılaştırma sürecini açıklar. AB'nin Balkanlara yönelik genişleme politikası, AB dış güvenliğini tehdit eden unsurları, bölgedeki istikrarsızlığın önüne geçerek,

yok etmektir. Bu sebeple AB son yıllarda daha önce savaş ve çatışmaların birçok kez yaşandığı Batı Balkanlara yönelik genişleme politikaları yürütmektedir (Altun, 2013: 2).

1992'de Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanan Hırvatistan'daki siyasi aktörler, özellikle 2000 sonrası AB üyeliğine sıcak bakmışlardır. Her ne kadar savaş sonrası AB'nin, Hırvatistan'dan bazı savaş suçlusu komutanları uluslararası yargıya teslim etmesi isteğinde bulunması, ülkede milliyetçilik ve AB düşmanlığını arttırsa da, Hırvatistan AB üyeliği yolunda devam etmiştir. AB ile Hırvatistan 2001 yılında İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamış, 2003 yılında Hırvatistan tam üyelik için AB'ye başvurmuştur ve nihayetinde 2005 yılının ekim ayında Hırvatistan ile müzakerelere başlanmıştır (Ekinci, 2013). Fakat 2008 yılında Hırvatistan- Slovenya sınır anlaşmazlığı yüzünden müzakere süreci durma noktasına gelmiştir. Her iki taraf da Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde bulunan Piran Koyu'nun egemenliği üzerine hak iddia etmişlerdir (Altun, 2013: 6). Fakat AB bu sorunun çözümü için etkin rol oynamış, Hırvatistan'ın müzakere sürecine devam etmesini istemiştir. 4 Kasım 2009 yılında taraflar arasında sınır anlaşmazlığının çözümüne ilişkin mutabakata varılmıştır (Kaya, 2016: 223).

Bu tarihten sonra müzakere sürecinde hızla ilerleyen Hırvatistan, 30 Haziran 2011 yılında müzakere başlıklarını kapatmış, 9 Aralık 2011 tarihinde AB ile katılım anlaşması imzalamıştır. Hırvatistan'da her ne kadar AB karşıtı kesimler olsa da, referandumda Hırvat halkı AB üyeliği lehine oy kullanmıştır. AB üyeliğinin ekonomik gelişme ve siyasi istikrara yol açacağına olan inanç, Hırvatistan'ın üyelik yolunda emin adımlarla ilerlemesinde etkili olmuştur. Tüm bu gelişmeler neticesinde 1 Temmuz 2013 yılında, Hırvatistan 28. üye olarak AB'ye katılmıştır (Altun, 2013: 2).

2.3.8. Aday Ülkeler (Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Türkiye) ve Potansiyel Aday (Bosna-Hersek, Kosova) Ülkelerin Durumu

Günümüzde AB aday ülke statüsünü kazanmış beş ülke vardır: Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya. Bunlara ilaveten Bosna-Hersek ve Kosova potansiyel aday ülke olarak görülmektedir. Bunun yanında İzlanda 2009 yılında adaylık başvurusunda bulunmuş ve 2010 yılında İzlanda ile müzakereler başlamıştır. Fakat Mart 2015 yılında İzlanda adaylık başvurusunu geri çekmiştir (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017)

Arnavutluk, 2003 Selanik Zirvesinde diğer Batı Balkan ülkeleri gibi potansiyel aday ülke olarak görülmüş ve 2009 yılında AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Fakat Komisyon, müzakerelerin açılabilmesi için özellikle 12 ana konuda Arnavutluk'un yerine getirmesi gereken konularda ilerleme kaydetmesi gerektiğini belirtmiştir. Atılan reform adımlarıyla Arnavutluk 27 Haziran 2014 yılında resmen aday ülke statüsünü kazanmıştır (Avrupa Politika Enstitüsü[ABPE], 2017). Son olarak 2018 İlerleme Raporunda AB Komisyonu, Arnavutluk ile katılım müzakerelerinin başlanması yönünde tavsiyesini ifade etmiştir. (İktisadi Kalkınma Vakfı[İKV], 2018). Fakat Haziran 2018 yılında yapılan toplantıda, AB hükümetleri Arnavutluk ile "katılım müzakereleri yolunun" bir sene sonra, yani Haziran 2019 yılında belirlenmesi kararını almıştır. Bu kararın alınmasında Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un kararı önemli bir rol oynamaktadır. Macron'a göre 2019 Mayıs AB Parlamentosu seçiminden önce böyle bir kararın alınmasındaki amaç, AB Parlamentosunda göçmen karşıtı tarafların güçlenmesinin önüne geçmektir (Sputnik News, 2018).

Karadağ ise 2006 yılında bağımsız bir ülke statüsünü kazanmış ve bundan sonra 2008 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, Kasım 2010 yılında Karadağ'ın aday ülke olması ve müzakerelerin başlaması için öncelikli şartların yerine getirilmesini istemiştir. 16 Aralık 2010 yılında Karadağ resmen aday ülke statüsünü kazanmıştır (İKV, 2018). Komisyonun, Karadağ'ın reformlarda ilerleme kaydetmesine kanaat getirmesinin ardından, 29 Haziran 2012 tarihinde katılım müzakereleri başlamıştır (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017). Şu

ana kadar katılım müzakerelerinde 33 faslın 30'unu açan Karadağ, AB üyeliğine en yakın ülke olarak görülmektedir.

2003 yılında Selanik Zirvesi'nde diğer beş Batı Balkan ülkeleri ile birlikte potansiyel aday ülke ilan edilen Sırbistan, 2009 yılında resmi olarak AB'ye üyelik için başvurusunu gerçekleştirmiştir (European Commission, 2016). Fakat Sırbistan özellikle Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) ile gereken iş birliğini yerine getirmede başarısız olmuştur. Mayıs 2011 yılında savaş suçlusu olarak sorumlu tutulan Mladiç ve Hadziç'in yakalanıp, Lahey'e sevk edilmesiyle AB önünde engeller kalkmıştır. Fakat Sırbistan'ın üyelik yolunda tek bir öncelik yerini korumuştur. Bu ise Sırbistan'ın tanımadığı Kosova ile ilişkilerinin geliştirmesidir. AB öncülüğünde kurulan Belgrad-Priştine diyaloğunda ilerleme kaydedilmiş ve bunun sonucu olarak Sırbistan, 1 Mart 2012'de aday ülke ilan edilmiştir (İKV, 2018). Nisan 2013'te Belgrad-Priştine Diyaloğu toplantısında, iki ülkenin başbakanlarının aralarındaki ilişkiye normalleştiren anlaşmaya varmaları üzerine 21 Ocak 2014 yılında AB, Sırbistan ile katılım müzakerelerinin başlamasına karar vermiştir (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017).

Makedonya, İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasını ilk imzalayan ve Hırvatistan'dan sonra 2005 yılında resmen adaylık kazanan ilk Batı Balkan ülkesi olması açısından önemlidir. 2009 yılında Komisyon, Makedonya ile katılım müzakerelerine başlanılması yönünde tavsiye sunmuştur (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017). 2009 yılından bu yana Makedonya katılım müzakerelerini beklemesine rağmen, Yunanistan'la arasındaki isim anlaşmazlığı nedeniyle, AB üyeliği tıkanmaktadır. (İKV, 2018). Yunanistan, Makedonya isminin, kendi kuzey topraklarındaki bölge ile aynı olması neticesiyle, Makedonya'nın kendi topraklarında hak iddia etmesinden korkmaktadır.

Makedonya ile Yunanistan arasındaki bu sorunu çözmek için son günlerde bir dizi görüşme yapılmıştır. Son yapılan Haziran görüşmesinde varılan anlaşmaya göre iki ülke liderleri ülkenin isminin "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmesi yönünde karar kılmıştır. Fakat 30 Eylül 2018 tarihinde Makedonya'da yapılan referandumda, katılımın geçerli sayılabilmesi için gerekli olan yüzde 50 katılım oranı yakalanamamıştır. Cumhurbaşkanı Georgi İvanov ve diğer milliyetçi

grupların boykot çağrısı bu derece katılımın düşük olmasında önemli rol oynamıştır (BBC News Türkçe, 2018). Sonuç olarak Makedonya'da AB ile müzakerelik yolunda Arnavutluk gibi Haziran 2019 AB kararını beklemektedir.

Türkiye, ilk olarak o zamanlardaki adı ile AET olan AB'ye ilk başvurusunu 1959 yılında yapmıştır. Bunu takiben Türkiye ve AET arasında 1963 yılında ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Türkiye, resmen tam üyelik başvurusunu 1987 yılında yapmıştır. O dönemlerde AB komisyonu, birliğin yeni üye kabul edemeyeceğini ve ileriki tarihte üyelik müzakereleri için ilişkilerin daha da geliştirilmesini tavsiye etmiştir (DW News, 2017). 1990'lı yılların ilk dönemlerinde kabul edilen "Matutes Paketi" ile tam üyelikten önce gümrük birliğinin tahsis edilmesi amaçlanmıştır ve 1996 yılında Türkiye-AB gümrük birliği tahsis edilmiştir. 1997 yılında Lüksemburg zirvesine istediği sonucu alamayan Türkiye, 1999 Aralık ayında aday ülke ilan edilmiştir (Ülger, 2014: 117). 2001 yılında Katılım Ortaklığı belgesi imzalanmış, bu tarihten sonra Türkiye, reform sürecine girmeye başlamıştır. Müzakerelerin açılmasının önündeki siyasi kriterleri yerine getirmek amacıyla uyum yasaları meclisten geçmiştir. Reformların özünü temel hak ve özgürlükler, demokrasi hukukun üstünlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi alanlar oluşturmuştur. 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi ile AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Zirvede Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirdiği belirtilmiş ve 3 Ekim 2005 yılında müzakerelere başlanması kararı alınmıştır (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017).

Müzakere sürecinde, Türkiye'nin AB'ye müktesebatı Komisyon tarafından incelenmekte ve bu raporlar Konseye iletilmektedir. Toplamda 35 fasıldan Türkiye için 15 tanesi açılmıştır. Fakat Güney Kıbrıs gibi bazı ülkelerin itirazı nedeniyle, Türkiye mevcut müzakereleri kapatmakta zorluk çekmektedir (Sayın, 2016, 55).

Potansiyel aday olarak görülen Bosna-Hersek, AB üyeliği ilerleme yolunda sıkıntılar çekmektedir. 1992-1995 Dayton Anlaşması ile oluşturulan karışık idari yapı ve siyasetçilerin vizyon eksikliği, ülkenin AB yolunda ilerlemesinde tıkanıklar yaşamasına neden olmaktadır. Ekim 2010 yılında yapılan seçimlerde on altı ay boyunca bir hükümet kurulamamış olması, AB reformlarında ilerlemede aksaklık yaşanmasına neden olmuştur (İKV, 2018).

2008 yılında bağımsızlığını kazanan Kosova, 2013-2014 yılları arasında, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamak amacıyla AB ile müzakereler yürütmüştür. AB'nin 2015 yılında Kosova ile imzaladığı anlaşma, Lizbon Antlaşması sonrası AB'nin tüzel kişiliğe sahip olmasından sonraki imzaladığı ilk anlaşmadır. Buna göre antlaşmanın, 28 üye devletin iç onay sürecine dahil olmasına gerek yoktur (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017). Kosova şu an Bosna Hersek ile birlikte potansiyel ülke olarak görülmektedir. Kosova 2020 yılına kadar AB'ye üyelik için gerekli kriterleri yerine getirmeyi amaçlamaktadır.

Konumuzun özünü teşkil eden unsur olan Batı Balkan ülkelerinin AB bütünleşmesi, çalışmamızın ileriki konularında ayrıntılı bir şekilde izah edilecektir. Bu kısımda Batı Balkan ülkelerinin, AB üyelik sürecindeki son durumlarına kısaca değinilmiştir. Günümüzde Batı Balkan ülkelerinden sadece Hırvatistan AB üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin Selanik Zirvesi ile geliştirdiği Batı Balkanlara yaklaşma ve ilişkileri geliştirme hatta üyelik süreci, Batı Balkan ülkeleri açısından umut vericidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI BALKANLAR VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILIŞI

Batı Balkanlar, içinde barındırdığı etnik ve kültürel çeşitlilikten en çok etkilenen bölgelerden biridir. Tarih boyunca Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu altında yaşayan Batı Balkan ulusları, özellikle kültürel olmak üzere bu imparatorluklardan etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birçok imparatorluk parçalanırken, Batı Balkan ulusları birleşmeye gitmiş ve Yugoslavya Krallığı oluşmuştur (Kodoman, 2017: 46). İkinci Dünya Savaşı'yla işgale uğrayan Yugoslavya Krallığı, savaştan sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetini adı altında Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri altında yeniden birleşmiştir. Bunun yanında Kosova ve Voyvodina özerk bölge olarak kalmıştır (Arı ve Pirinççi, 2011: 3).

1980'li yıllarda, Merkezi ve Doğu Avrupa'da büyük değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle 1980'lerin sonunda Balkanlarda birçok eski yönetim yok olmuş, Tito ve Enver Hoca gibi kendi devletlerinde birleştirici rol üstlenen liderlerin ölümü, Balkanlarda yeni bir dizi gelişmelere neden olmuştur (Tatar, 2017: 167). SSCB'nin dağılışıyla da, Merkezi ve Doğu Avrupa'da bir güç boşluğu doğmuştur. Günümüzde AB, Balkan ülkeleri ile güçlü iş birliği içinde olmasına rağmen, Yugoslavya dağılış sürecinde, bölgede etkin bir aktör olarak rol oynayamamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ve Yugoslavya'nın parçalanışı ile devam eden süreçte, Balkan coğrafyası istikrarsızlık ve çatışma içinde kalmıştır. Yugoslavya dağılış sürecinden başlayıp halen devam eden bazı problemler, Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği önünde bir engel olarak da çıkmaktadır.

3.1. YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANIŞI

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Tito önderliğindeki Yugoslav Komünist Partisi, ülkeyi oluşturan altı Cumhuriyeti bir arada tutmak için çabalamıştır. Tito döneminde, Yugoslavya'da toplu bir uyum ve etkileşime ulaşılmış olmasına rağmen, düşmanlık ve gerilimin temelini teşkil eden unsurlar, milliyetçi düşünceyi canlandırmak isteyen her bir lider için bir araç olmuştur (Anderson, 1996: 1).

1980'ler boyunca Yugoslavya'da, ciddi anlamda ülkenin istikrarını bozan ekonomik ve siyasi krizler yaşanmış ve zamanla bu krizler, ülkenin mevcudiyetine zarar vermeye başlamıştır. 1980'li yılların sonunda ülke yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, büyük miktardaki dış borç oranı ve gıda kıtlığı nedeniyle eski gücünü yitirmeye başlamıştır (Anderson, 1996: 8). Ayrıca ülkenin değişik bölgeleri arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılığı istikrarı tehdit eden önemli bir unsurdu. Yugoslavya'yı oluşturan Cumhuriyetler arasında kaynak dağılımının hangi kriterler çerçevesinde ele alınacağı, ülkenin kuruluşundan bu yana önemli bir sorundu. Tito'nun görevde bulunduğu dönemde geri kalmış güney bölgeleri ile zengin kuzey bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkı bir türlü yok edilemedi. 1970 ve 1980'lerde Yugoslavya'nın güneyinin kalkındırılması, siyasi bir seçenek olarak gündeme gelmesine karşın bu sorun çözülemedi (Ülger, 2016: 89).

Özellikle Tito'nun ölümü sonrası, ülke sistemindeki zayıflık belirginleşmeye başlamış ve daha sonrasında meydana gelen etnik ve siyasi çatışma, ülke içinde huzursuzluklara neden olmuştur (Miller, 2008: 292). Ayrıca Tito'nun ölümü sonrası üç temel problem çatışmayı körüklemiştir. Bunlar:

- Farklı etnik çıkarlar,
- Kötü ekonomi
- Ülkenin mevcut kurumsal yapısının, Yugoslav Birliği'ni devam ettirecek düzeyden yoksun oluşudur (Anderson, 1996: 8).

Ayrıca bu dönemde yerel siyasi liderler, ulusal politika oluşturma sürecinde avantajlar elde etmek için kendi aralarında rekabete girişmeye başlamışlardır. Bunun yanında etnik milliyetçilik, ortaya çıkan karışıklık da önemli rol oynamaktadır. Miller'a göre etnik milliyetçilik açısından üç temel faktör, yaşanan karışıklıkların

nedenini oluşturmaktadır. Birinci neden, farklı dini ve etnik gruplar arasındaki düşmanlıkların sürekli olarak artmaya başlamasıdır. İkincisi, farklı etnik gruplar arasında geçmişte yaşanan anlaşmazlıklar dolayısıyla tekrardan ortaya çıkan intikam alma isteğidir. Sonuncusu, Tito rejiminin kısa süreli etnik düşmanlıkları bastırmasına rağmen uzun süreli bir çözüm bulamamasıdır (Miller, 2008: 292).

1974 Anayasası ile Yugoslavya'daki merkezi otoritenin gücü zayıflamış, mevcut Federasyon içindeki cumhuriyetlerin güçleri artmıştır. Bu yetkilere dayanarak cumhuriyetler, özellikle siyasi ve ekonomik alanda, merkezden bağımsız davranmaya başlamışlardır. Ülkenin artan borçları, ekonomiyi kötü etkilemiş ve buna çözüm olarak ekonomik reformlar uygulanmaya konulmuştur. Fakat buna rağmen, Yugoslavya'da istikrar sağlanamamıştır. 1981 yılında Kosova'da başlayan eylemler, zamanla diğer cumhuriyetlere de sıçramıştır (Sole, 2016).

1989 yılında yaşanan siyasi ve ekonomik buhran, Yugoslav Cumhuriyetler arasındaki ilişkilere de yansımış, Hırvatistan ve Slovenya arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Diğer Doğu Blok'u ülkelerde yaşanan reform hareketleri, Yugoslavya'yı da etkilemiştir ve 1990 yılında ülke, çok partili hayata geçmiştir (Bozkurt, 2010: 10). Sırpların, merkezi hükümetteki artan gücü ve Arnavutların düzenlediği protestolara verilen sert tepki, özellikle Hırvatistan ve Slovenya'da milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesine neden olmuştur. Ayrıca 1890-1990 yıllarında Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesi, çok partili seçim sistemine geçiş, birçok cumhuriyette, milliyetçi partilerin güçlenmesine neden olmuştur (Anderson, 1996: 2).

1990 yılı içerisinde Yugoslaya'da yapılan genel seçimler, ülkedeki ayrıştırmayı hızlandıran önemli bir gelişmedir. Yapılan seçimlerde Sırbistan ve Karadağ'da eski Komünistler başarı kazanırken; Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'da milliyetçi partiler yükselişe geçmiştir. Özerklik statüleri ellerinden alınan Kosovalılar ise seçimleri boykot etmiştir. Bosna Hersek'te Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar yeni kurulan milliyetçi partilere oy vermiş ve bölgede koalisyon kurulmuştur (Ülger, 2016: 94).

Yugoslavya'nın dağılmasının arkasında yatan önemli bir diğer faktör azınlık sorunlarıdır. Azınlık temel olarak ülke nüfusunun büyük bir kısmının dışında kalan

daha az olan gruptur. Yugoslavya'da yaşayan herkesi azınlık olarak tanımlamak yanlış olmaz. Çünkü ülke içindeki en kalabalık nüfusa sahip Sırplar bile ülke içindeki nüfusun üçte birini oluşturmaktaydı. Bunun yanında bazı durumlarda bir bölgede çoğunluğu oluşturanlar da azınlık olmaya zorlanmıştır. Bunun en iyi örneği Kosova'dır. Yugoslavya döneminde çoğunluğu oluşturan Arnavutlar, azınlık olan Sırplar tarafından yönetilmiş ve Arnavutlara sağlanan temel hak ve özgürlükler azınlık statüsü çerçevesinde ele alınmıştır (Ülger, 2016: 82-83).

Tito'nun ölümünden sonra siyasi, ekonomik ve içişleri alanında kötü günler yaşayan Yugoslavya'da devlet başkanlığına Slobodan Miloseviç gelmiştir. Miloseviç "Büyük Sırbistan" kurma yönünde politikalar yürütmüştür. Bunun neticesinde Slovenya, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilk ilan eden Yugoslav Cumhuriyeti olmuştur. Slovenya'dan sonra Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011, 3).

3.1.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlığı

Yugoslavya'yı oluşturan sekiz etnik grup, federasyon içerisinde benzer siyasi bölümlerde yaşamış ve Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin isimleri, genellikle o bölgedeki çoğunluğu oluşturan etnik gruplarla adlandırılmıştır. Halbuki Yugoslavya'da hiçbir grup mutlak çoğunluğa sahip değildir. Örneğin, Yugoslavya döneminde 600.000 bin Sırp, Hırvatistan'da yaşıyordu (Kelsey, 1994: 371-372). Bu yüzden Yugoslavya dağılma sürecinde, cumhuriyetlerdeki azınlıklar önemli rol oynamıştır. Örneğin Sıplar, Hırvatistan'daki Sırpları, Hırvatlara karşı ayaklandırmışlardır.

3.1.1.1. *Slovenya*

Slovenya, Yugoslav cumhuriyetleri arasında dil, din ve kültürel ögeler açısından Federasyon içerisinde en homojen cumhuriyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılma düşüncesi, 1960'lara kadar dayanmaktadır. Özellikle Tito'dan sonra yaşanan Kosova olaylarında Slovenler,

Sırpların baskı politikasına karşı çıkmış ve tek bir cumhuriyetin, Federasyon içinde etkin bir güç olmasına hoşgörü göstermeyeceğini ortaya koymuştur (Ülger, 2016: 114).

Yugoslavya'nın son dönemlerinde yaşanan karışıklıklar birçok krizi de beraberinde getirmiştir. Slovenya, bu dönemde bağımsızlık için hazırlanmaya başlamış ve ilk adım olarak, Yugoslavya'ya ait kurumları yok etmiştir. Böylelikle Slovenler bağımsızlıktan önce yabancı ticaret ve vergi üzerinde kontrol sağlamışlardır. Ayrıca kendi orduları için zorunlu askerlik servisini kurmuşlar, kendi paralarını ve pasaport sistemlerini de oluşturmuşlardır (Bohlen, 1991).

Slovenya, tam mali bağımsızlık için de federal hükümete vergi vermeyi bırakmıştır. Ayrıca Slovenya, mali kontrolü sağlamak amacıyla, ülkedeki finansal sistemi oluşturan yasaları tekrardan düzenlemiş ve bu sebeple Slovenya Bankası kanunu, banka kanunu, bankaları denetleme kanunu, banka fonu ve mevduat sigortası gibi finansal sistemi düzenleyen kanunlarda değişiklikler yapmıştır. Slovenya yönetimi, Yugoslavya Merkez Bankası'nın genişlemeci para politikasını temel alarak merkez bankası kanunuyla, Slovenya Bankalarına para politikalarını yönetmede tam bağımsızlık vermiştir. Bu mali yasalar, Slovenya Bağımsızlık deklarasyonu ile birlikte 1991 yılında uygulamaya girmiştir. Fakat bu kanunların uygulanması, savaş nedeniyle ertelenmiştir (Kraft vd., 1993: 13).

Bağımsızlık yolundaki Slovenya, sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda içişlerinde de bazı düzenlemelere koyulmuştur. Slovenya Federal Meclisi anayasa üzerinde önemli değişiklere gitmiştir. En önemli değişikliklerden birisi, Slovenya Cumhuriyetine, devlet organlarını korumak için olağanüstü hal ilan etme yetkisi verilmesidir. Bu tür düzenlemeler, Slovenya'nın iç işlerinde tam bağımsızlık kazanması adına önemlidir (Azarkan, 2011: 60).

25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya, Yugoslavya'dan ayrılarak, bağımsızlığını ilan etmiştir. Slovenya'da bulunan Yugoslav askerleri, Belgrad yönetiminin emriyle bu bağımsızlık bildirgesine karşı hemen harekete geçmiştir (Abazi, 2007: 55). Slovenya'nın önceden elde edindiği silahlar, savaşın seyri açısından önemli bir adım olmuştur. Bağımsızlığın ilan edildiği gün Slovenya, sınır geçitlerinin hakimiyetini sağlamış ve Hırvatistan Cumhuriyeti'ne de sınır koymuştur (Azarkan, 2011: 61). AB,

yaşanan çatışma ortamını yumuşatmak amacıyla diplomatik görüşmeler yürütmeye başlatmıştır. Fakat Slovenler, bağımsızlıklarından taviz vermemiş, bunun sonucunda da diplomatik görüşmeler başarısız olmuştur. Yaklaşık on gün süren savaşın sonunda Yugoslav askerleri, Slovenya'yı terk etmişlerdir (Abazi, 2007: 55).

3.1.1.2. ***Hırvatistan***

1967, 1971 ve 1974 yıllarında Yugoslav Anayasasında yaşanan değişikliklerle Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler ve özerk bölgeler daha çok hak ve imtiyaz elde etmişlerdi. 1974 yılında yapılan düzenlemeyle "Hırvat Federe" liderliği, kendini yöneten bir liderlik olarak adlandırılmıştır. Fakat bu kendini yönetme tanımı, Hırvatların Yugoslavya'dan ayrılma hakkı olduğu şekilde anlaşılmamalıdır. İlerleyen yıllarda da Hırvatlar, turizmden elde ettiği gelirleri kendi ekonomisi için kullanma hakkını kazanmıştır (Azarkan, 2011: 70).

Yugoslavya'yı oluşturan her cumhuriyet kendi içinde özerk bir yapıya sahipti. Fakat Yugoslavya'da siyasi güç Belgrad'ın elindeydi. Yani Sırpların siyasi bakımdan diğer cumhuriyetlere göre üstünlüğü vardı. Sırplar bu üstünlükleri sayesinde, Hırvatistan'daki kurum ve örgütlere genelde Sırpları yerleştirmişlerdir. Ayrıca Hırvatistan ulusunun çıkarları için mücadele veren önemli kademelerdeki kişiler, Ustaşa faşizm hareketi ile özdeşleştirilmiş ve tasfiye edilmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanında Hırvatistan Köylü Partisi'nin de kapatılması, Hırvatistan'da milliyetçiliği körüklemiştir. Hırvat milliyetçiliği, sosyal ve kültürel alana da yansımış, bunun sonucu olarak "Hırvat Dilinin Kimliği ve Konumu" deklarasyonla Hırvat dilinin korunması amaçlanmıştır (Yürür, 2001: 3-4).

1971 yılında "Hırvat Baharı" olarak adlandırılan hareket, sert bir şekilde bastırılmıştır. Bu hareketle, Yugoslavya'nın yapısının tüm cumhuriyetler için daha eşit bir hale gelmesi amaçlanmış, bunun yanında Hırvat kimliği ve bu kimliğin yerleşmesi amaç edinilmiştir. Bu harekete katılan üst düzey isimlerin büyük çoğunluğu, hapis cezasına maruz kalmıştır. Yaşanan bu hareket bir değişimin habercisiydi. Bu hareketten sonra 1974 yılında Tito tarafından uygulamaya konulan 1974 Anayasası ile cumhuriyetler birçok siyasi kazanımlar elde etmiştir. Fakat yeni

sistem, Yugoslavya'yı bir arada tutmaktan ziyade, dağılış sürecini hızlandırmıştır (Yürür, 2001: 4).

1980'lerin sonunda Hırvatistan'da, Komünist Partinin siyasi güç kaybetmesine paralel olarak milliyetçi akım siyasal alanda önemli bir güç olarak doğmuştur. Milliyetçi akım Hırvatistan'da çok hızlı yayılmıştır. Hatta Hırvatistan Komunist Partisi içinde bile milliyetçi akım, önemli destekçiler kazanmıştır (Ülger, 2016: 120).

1989 yılına gelindiğinde Tudjman tarafından Demokratik Hırvatistan Birliği (DHB) kuruldu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Partizan ordusunda asker olarak yer alan Tudjman, daha sonradan Hırvat milliyetçiliğinin en büyük savunucularından biri oldu. Tudjman'ın seçimler boyunca, Hırvat milliyetçiliği üzerine kampanya yürüttü ve Sırplar karşısında bağımsız bir Hırvat halkı fikrini ortaya koydu (Azarkan, 2011: 71). Sırplar ise düzenledikleri gösterilerde Tudjman'ı Ustaşa ruhunu diriltmekle sıuçladılar. Gerilimi tırmandıran başka bir gelişme Mart 1990'da Tudjman'a karşı düzenlenen suikast girişimi olmuştur. Faili belirlenemeyen bu suikast girişimi Sırplar ve Hırvatlar arasındaki gerilimi iyice tırmandırmıştır (Ülger, 2016: 121).

Bu dönemde Tudjman gibi diğer cumhuriyetlerde de, milliyetçi sembolleri araç olarak kullanan liderler popüler hale gelmeye başlamıştır. Politik açıdan güç kazanan Tudjman ve diğer cumhuriyetlerdeki milliyetçi liderler arasında eski Yugoslav yapısına karşı bir görüş oluşmuştur. Bunu, Tudjman iktidara geldikten sonra yapılan düzenlemelerde de görmek mümkündür. Örneğin "Hırvatistan, Hırvatların anavatanıdır" ve " Hırvat ulusunun tam bağımsız bir devlet olmaya hakkı vardır" maddeleri Hırvat anayasasında yer almaya başlamıştır (Azarkan, 2011: 72).

Nisan 1990'da Tudjman seçimleri kazanmış ve Mayıs ayında Hırvatistan'ın cumhurbaşkanı olmuştur. Bunu takiben 1991 yılının Temmuz ayında Hırvatistan resmen bağımsızlığını ilan etmiştir (Zwaan, 2005, 130). Sırpların kontrolü altındaki Yugoslav ordusu bu bağımsızlık kararını kabul etmemiş ve Hırvatları askeri müdahale ile tehdit etmişlerdir. Bunu takiben de Hırvatistan'da ilk çatışmalar başlamıştır.

Hırvatistan'ın bağımsızlığı ilanından sonraki verdiği savaş, Slovenya'daki savaştan biraz farklı gerçekleşmiştir. Hırvatistan'daki en büyük azınlık grup olan

Sırplar, bu savaşta önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bu savaşta on binden fazla insan hayatını kaybetmiştir. Özellikle en şiddetli çatışmalar Sırbistan kontrolü altındaki Vukovar'da yaşanmıştır (Anderson, 1996: 11). Bu bölgeyi ele geçiren Yugoslav ordusu, yönünü Osijek bölgesine yöneltmiştir. Fakat Yugoslav ordusu bütün Hırvatistan'ı işgal etmenin çok güç olduğunu anlamıştır. Bu sırada Lahey'de buluşan Miloseviç ve Tudjman, AT tarafından bir barış anlaşması yapmaları konusunda ciddi bir baskıyla karşılaşmışlardır. Uzun geçen görüşmeler neticesinde 3 Ekim 1991 yılında bir anlaşmaya varılmış ve anlaşmaya göre bir konfederasyon oluşturulması kararlaştırılmıştır. Anlaşmaya göre Yugoslav ordusu Krajina'dan çekilecek, bu bölge askerden arındırılmış bir bölge olacaktı. Bu anlaşma gereğince ateşkes antlaşması müzakerelerine başlanmış ve 2 Ocak 1992 yılında görüşmeler tamamlanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından sonra 1992 yılından itibaren 14.000 kişilik BM barış gücü bölgeye gelmeye başlamıştır (Azarkan, 2011: 75).

AT, 15 Ocak 1992'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Ayrıca bu iki ülke, 22 Mayıs 1992 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmuştur (Oğultürk ve Dağıstan, 2017: 40). Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınmasıyla BM, artan çatışmaları azaltmak amacıyla 21 Şubat 1992 yılında barışı sağlama misyonu olarak adlandırdığı "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü" (UNPROFOR) kurmuştur. Amaç, Yugoslavya'daki çatışmaları engellemekti. UNPROFOR zamanla 31 ülkeden, 15 tabur, sivil ve asker olmak üzere 23.000 kişiden oluşan bir barış koruma gücüne dönüşmüştür (Davis, Hosek vd., 2003).

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıkları özellikle Doğu Avrupa'da olmak üzere tüm dünyada etnik azınlıkların politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda kendi bağımsızlık haklarına sahip olabileceği fikrini ortaya çıkardı. Doğu Avrupa'da, 1989 yılındaki komünist rejimlerin çöküşünden sonra, milliyetçilik önemli bir itici güç haline geldi. Milliyetçilikle beraber etnik azınlıklar; tanınma, hükümetin yeniden kurulması, hatta sınırların yeniden çizilmesi konusunda cesaretlendiler (Iglar, 1992: 214).

Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasında etnik milliyetçiliğin etkisinin yanında, din ve ekonomik statü önemli rol oynamıştır. Slovenyalılar ve Hırvatlar Katolik Hristiyan inancına inanmakta iken Sırplar ise Ortodoks Hristiyan

inancına sahiptiler. Sloven ve Hırvatlar ayrıca serbest piyasa ekonomisinde rekabet edebilecek derecede zengindiler. Fakat diğer cumhuriyetler daha az gelişmiş ve ekonomik yardıma muhtaçtılar (Iglar, 1992: 217). Bu tür farklılıklar Yugoslavya'nın dağılış sürecinde daha çok ön plana çıkmıştır.

3.1.2. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'dan Ayrılışı

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'de diğer eski Yugoslav cumhuriyetleri gibi birçok etnik grubu içinde barındırmaktadır. Makedonlar kendi cumhuriyetlerinin yaklaşık üçte ikisini (%67) oluşturmaktadırlar. İkinci etnik çoğunluğu %25 ile Arnavutlar oluşturmaktadır. Bunun yanında Türkler, Sırplar, Bulgarlar, Romanlar, Boşnaklar ve Pomaklar Makedonya içindeki etnik kimliği oluşturmaktadır (Ülger, 2016: 130).

Yugoslavya dağılma sürecinde ortaya çıkan karışıklık durumunda, Makedonya da diğer cumhuriyetler gibi bağımsızlığını elde etmek için çabalamıştır. Fakat Makedonya'yı diğer cumhuriyetlerin bağımsızlık mücadelesinden ayıran önemli fark, Makedonya'nın kanlı çatışmalara ve savaşlara katılmamasıdır. Makedonya bu politikasıyla başarılı da olmuş, Yugoslavya dağılış sürecinde hiçbir çatışmaya girmeden bağımsız olan tek cumhuriyet olmuştur. Hatta Makedon devleti, o dönemde Sırp liderlerle anlaşmaya varmıştır. Buna göre Makedonya, tüm savaş silahlarını Yugoslavya'ya bırakacak bunun karşılığında bağımsızlığını elde edecekti (Aliu, 2013: 45).

11 Kasım 1990 yılında Makedonya'da ilk defa çok partili seçimlere gidilmiştir. Bunu takiben Makedonya Parlamentosu 25 Ocak 1991 yılında büyük bir çoşkuyla "Egemenlik Bildirgesi"ni kabul etmiştir. Bu bildirideki en önemli madde, Makedonya halkına Yugoslavya Federasyonundan ayrılma hakkı vermesidir. 27 Ocak 1991 yılında Kiro Gligorov Makedonya cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Gligorov ilk başlarda Yugoslavya'nın birliğinin korunması gerektiğine dair açıklamalar yapmasına rağmen, 5 Mayıs 1991 yılında bir açıklamasında Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılması halinde, Makedonya'nın da bağımsızlığını ilan edeceğini ifade etmiştir (Kodal, 2014: 383).

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığı için halkoylamasına gitmesini, Makedonya da takip etmiş ve 13 Ağustos 1991 yılında aldığı bir kararla, bağımsızlık için referanduma gitme kararı almıştır. 8 Eylül 1991'de gerçekleştirilen bağımsızlık referandumunda, ülkedeki Arnavut azınlığın boykotuna rağmen, oylamaya katılanların %90'ı bağımsızlık yönünde karar vermişlerdir. Bu sonuç Makedonya halkı tarafından coşkuyla karşılanmıştır (Kodal, 2014: 383). Böylelikle 17 Eylül 1991 yılında Makedonya resmen bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonya, BM güçlerinin ülkeye gelmesini ve Yugoslav ordusunun ülkeden çekilmesini talep etmiştir. Mart 1992 yılında Yugoslav ordusu, Makedonya'dan tamamen çekildiğini duyurmuştur. Aynı zamanda daha önceden bağımsızlıklarını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan ile de diplomatik ilişkiler kurulmuştur (Abazi, 2007: 62).

Sırp yöneticiler, Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesini ciddi bir tehdit olarak görmüyorlardı. Sırplara göre, bağımsızlığın ardından Bulgaristan ve Yunanistan, Makedonya'dan toprak iddiasında bulunacaklardı. Sırpların düşündüğü gibi de oldu ve bu iki devlet Makedonya'dan toprak talebinde bulundular. Sırplara göre eğer Yunanistan ve Bulgaristan bu iddialarında başarılı olurlarsa, Sırbistan da Sırp nüfusun çoğunlukta yaşadığı yerlerden toprak hakkı iddia edebileceğini düşünmüştür (Abazi, 2007: 62). Fakat hiçbir devlet bu iddialarında başarılı olamamıştır.

19 Aralık 1991 yılında Makedonya, AB'ye kendi bağımsızlığını kabul etmesi için istekte bulunmuştur. Ayrıca Makedonya bağımsızlık mücadelesi boyunca komşu ülkelere karşı düşmanca bir propaganda politikası izlemekten de kaçınmıştır. Dahası Makedonya 6 Ocak 1992 yılında Makedonya Cumhuriyet anayasasında düzenlemeye giderek şu maddeyi eklemiştir: "*Makedonya Cumhuriyeti, hiçbir komşu ülkenin toprağında hak iddiasında bulunmamaktadır*." (Rich, 1993: 52). Fakat tüm bu gelişmelere rağmen Makedonya'nın bağımsızlığı, yeterli destek görmemiştir. AB'de Makedonya'nın başvurusuna olumlu yanıt vermemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri Yunanistan'ın AB içinde Makedonya bağımsızlığına karşı veto oyu kullanmasıdır. Bununla da kalmayan Yunanistan, Makedonya'ya karşı ambargo uygulamaya başlamıştır. AB konseyi 27 Haziran 1992 yılında aldığı kararla, Yunanistan ve Makedonya arasındaki isim sorunu çözülünceye kadar, Makedonya'yı bağımsız bir devlet olarak tanımayacaktı (Aliu, 2013: 46).

Makedonya tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen 17 Aralık 1992 yılında Bulgaristan tarafından bağımız bir devlet olarak tanınmıştır. Böylece Makedonya, ilk defa bir devlet tarafından tanınmıştır. Bunu takiben 1993 yılında, Yunanistan'ın "Makedonya Cumhuriyeti" ismine karşı çıkması neticesinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Makedonya'yı "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanımıştır. Bunu takiben ABD yine aynı isimle Makedonya'yı tanımış, 1995 yılında da AB tarafından, "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanınmıştır (Aliu, 2013: 46).

3.1.3. Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması

1974 yılı Yugoslavya Cumhuriyeti anayasasına göre Arnavutlar, Makedonlar ve Türklerle birlikte Makedonya'nın üç kurucu milletinden biriydi. Fakat Arnavutlara göre, 1991 yılında yürürlüğe giren Makedonya Anayasasında kendilerine azınlık statüsü verilmiştir. Arnavutlar, kendilerine tekrardan kurucu millet ünvanı verilmesini, Arnavutça eğitim veren okulların ve üniversitelerin açılmasını ve devlet organlarında Arnavutlara karşı ayrımcılık yapılmamasını talep etmişlerdir (Çelik, 2005).

Makedonya, hiçbir çatışma olamadan Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız olmuş ve farklı etnik unsurları içinde barından bir "model ülke" olarak adlandırılmıştır. Fakat tarihler Şubat 2001 yılını gösterdiğinde, Makedonya'nın Kosova sınırına yakın bölgesinde ortaya çıkan "Kosova Kurtuluş Ordusu" (UÇK) örgütü saldırı eylemlerinde bulunmuş ve barış ortamı bozulmaya başlamıştır. Esasında bu örgütün silahlı eylemlerde bulunmasının nedenlerinden biri, Kosova'da yaşanan deneyimin bir sonucu olarak barışçıl eylemlerden ziyade, silahlı eylemlerin dünya kamuoyunda ilgi çekmesiydi (Çelik, 2005). Ortaya çıkan çatışmalar oldukça kanlı olmuş, birçok insan hayatını kaybetmiş, birçok insanın göç etmesine ve evsiz kalmasına neden olmuştur (Abazi, 2007: 63).

ABD ve AB öncülüğündeki uluslararası toplum, 2001 yılında Makedonya'da patlak veren bu savaşa acil bir çözüm bulunmasını istemiştir. Ayrıca uluslararası toplum, Arnavutların taleplerini de içeren (ayrımcılığa karşı önlemler, eşit statü,

yönetimde söz sahibi olma vb.) bir politik anlaşmaya ulaşmak için her iki tarafa da destek vermiştir. ABD ve AB, bölgedeki krizin yönetiminde etkin bir şekilde rol alarak başarılı olmuşlardır. Daha sonra Makedonya siyasi sisteminde, Arnavut partileri de etkin rol oynamaya başlamıştır. Ayrıca Ağustos 2001 yılında NATO temsilcisi James W. Pardew ve AB temsilcisi François Léotard'in arabuculuk yaptığı görüşmelerde iki taraf arasında OHRİ Antlaşması imzalanmıştır. Çoğu Makedon partisi bu anlaşma hakkında şüpheler duymuştur. Fakat Makedon tarafının barışa olan istekliliğini göstermek adına, bu antlaşma kabul edilmiştir. Böylelikle Makedonlar, NATO üyeliği ve hatta AB üyeliği başvurusunda imtiyaz elde edeceklerini ümit etmişlerdir (Griessler, 2014:6).

OHRİ Antlaşması, *"Balkanlardaki etnik azınlık grupların güç paylaşımında söz sahibi olmaya başlaması"* açısından önemlidir. Bu antlaşma aynı zamanda ABD ve AB'nin birlikte diplomatik iş birliği yaptıkları antlaşma olması açısından önemlidir. Arnavut azınlığın silahları bırakması ve çatışmalara son vermesi durumunda, Makedonya Devleti kurumlarında önemli kurumsal ayrıcalıklar elde edeceği bu antlaşmanın temel maddelerinden biridir. Bu antlaşma, Arnavut azınlığın devlet kurumlarında, Makedonya Parlamentosu'nda ve Makedonya Devleti bakanlıklarında güçlü bir temsil gücü elde etmesini de garantilemiştir. Antlaşma aynı zamanda Arnavutların kendi dillerinde eğitim veren üniversitelerde eğitim alma hakkını sağlamış, Arnavut nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerde yer isimlerinin Arnavutça olmasını garantilemiştir. Fakat buna rağmen Arnavutlar antlaşmadan tam anlamıyla memnun olmamışlardır. Bu antlaşmanın Arnavut halkının emelleri ve arzusunu yansıtan ilk adım olduğuna inanmışlar ve daha fazla imtiyaz elde etmeleri gerektiklerini düşünmüşlerdir (Phillips, 2012: 137-138).

3.1.4. Bosna-Hersek ve Bağımsızlığa Giden Yol

Bosna Hersek, diğer balkan uluslarının aksine çeşitli etnik unsurların çoğunlukta olduğu farklı bir nüfus yapısına sahiptir. Bunun nedeni olarak Bosna Hersek'in, tarih boyunca farklı ulusların egemenliği altında kalması gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nden önce Slav Katolik (Hırvat) ve Slav Ortodokslar (Sırp), Bosna-Hersek'in yerleşimcileriydi. Uzun süren Osmanlı hakimiyetinden sonra büyük

orandaki Slav nüfusu İslam inancını benimsemiştir. Bu Slav nüfusu zamanla Boşnak kimliğini oluşturmuş ve bölgedeki etnik farklılığın değişmesine neden olmuştur (Kukiç, 2017: 20). Yaklaşık 400 yıl Osmanlı himayesinde kalan Bosna-Hersek 1878 yılında imzalanan Berlin Anlaşması'yla, imtiyazlı bir bölge haline gelmiş daha sonra da Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun sınırları içinde kalmıştır (Semercioğlu, 2017: 1341). Birinci Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya Krallığı'nın bir parçası olan Bosna-Hersek, İkinci dünya Savaşı sonrası da Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içerisinde yer almıştır.

Tito'nun ölümünden sonra, Yugoslavya'daki uluslar arasında yaşanan milliyetçilik akımı, en çok Bosna Hersek'in kırılgan yapısını etkilemiştir. Bu tarihten sonra Bosna'daki Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar, kendi milliyetçi partilerini kurmuşlardır. Ayrıca Bosna'daki Sırp ve Hırvat milliyetçi partileri Belgrad ve Zagreb ile sıkı iş birliği içine girmiştir (Abazi, 2007: 67).

1990 yılında yapılan seçimlerde Alija Izetbegović önderliğindeki Müslüman Demokratik Partisi, parlamentoda diğer Sırp ve Hırvat partilerine göre çoğunluğu elde etmiştir. Dindar bir Müslüman olan Izetbegović, Müslüman etnik ve politik kimliğinin değişmez bir değeri olarak görülen pan-islamist[4] modeli benimsemiştir (Sotiropoulou, 2002, 9). Daha sonrasında üç farklı milliyetçi partinin koalisyonu ile hükümet oluşturulmuş fakat oluşturulan hükümet, farklı görüşler yüzünden hiçbir ilerleme kaydedememiştir. Hatta parti üyeleri arasındaki rekabet, devlet kurumlarına sıçramış ve devlet kurumları zor işler hale gelmiştir. Bosna Hersek'deki bu üç farklı parti arasındaki fikir ayrılıkları, özellikle Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan ettiği zaman ortaya çıkmıştır (Abazi, 2007: 68).

Parlamento'da çoğunluğu elde eden Izetbegović'in partisi çok geçmeden bağımsızlık referandumuna gitme kararı almıştır. Bu referandumda, Müslümanların ve Hırvatların büyük çoğunluğu bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Sırplar ise bu referandumu boykot etmişlerdir (Bağcı, 2003: 258). Referandum sonucunda Bosna Hersek'te bağımsızlık kararı çıkmıştır. Referandumdan üç gün sonra 3 Mart 1992 yılında Parlamento resmen bağımsızlığı ilan etmiştir. Bu duruma tepki gösteren

[4] Pan-İslamizm; bütün müslümanların birleştirici gücünü hareket ettirmek için kullanılan bir tabirdir.

Sırplar 7 Nisan 1992'de "Bosna Sırp Cumhuriyeti"ni kurduklarını açıklamışlardır (Abazi, 2007: 68). Bosna Hersek hükümeti, ülke topraklarının %65'ini kapsayan Sırp Cumhuriyeti'ni illegal olarak ilan etmiştir. Tüm bu yaşanan gelişmeler neticesinde Sırplarla Müslümanlar arasında yer yer çatışmalar yaşanmıştır. Ülke kaçınılmaz olarak iç savaşa sürüklenmeye başlamıştır (Ülger, 2016: 128).

Şubat 1992 yılında Türkiye, Nisan 1992 yılında ABD ve AT, Bosna Hersek'in Bağımsızlıklarını tanımışlardır. Buna müteakip Mayıs 1992'de Bosna Hersek bağımsız bir devlet olarak BM'ye davet edilmiştir (Semercioğlu, 2017: 1342).

AB'nin Bosna Hersek'in bağımsızlığını kabul etmesiyle çatışmalar giderek artmış ve Sırplar, Boşnaklar'a karşı sert müdahalelerde bulunmuştur. AB, Boşnaklara taahhüt etiği yardımları sağlamada yetersiz kalmıştır. Bunun yanında BM'nin tüm Yugoslavya'ya uyguladığı silah ambargosu Sırpların lehine olmuştur (Dağcı ve Dal, 2016: 114). Çünkü Yugoslavya Devleti'ni elinde bulunduran Sırplar zaten silahlara sahiptiler, fakat diğer cumhuriyetler silah ambargosu yüzünden savaşlarda zayıf kalmışlardır.

Yugoslavya'nın dağılması dönemindeki en şiddetli savaşları yaşayan Bosnalılar, aynı zamanda Sırp ve Hırvat milliyetçilerinin çatışmaları arasında kalmıştır. Avrupa bu durum karşısında etkin bir rol alamamıştır. Yugoslav ordusunun askeri gücü Sırpların elinde olduğu için, birçok çatışmalarda ilk başta üstün taraf, Sırplar olmuştur. Bunun yanında birçok insan hayatını kaybetmiştir. Sırplar "Büyük Sırbistan" hayallerini gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca kendi egemenliğindeki bir "Yugoslavya Devleti" olmasını istemiştir.

3.1.5. Bosna-Hersek'te Savaş ve Dayton Antlaşması'na Giden Yol

Bosna-Hersek nüfusunun yaklaşık %50'sini oluşturan Müslümanlar, genelde büyük kentlerde ve ülkenin merkezi bölgesinde bulunmaktaydılar. Nüfus olarak ikinci büyük topluluk olan Sırplar ise, ülkenin kuzeybatısındaki Krayina bölgesinde ve ülkenin doğusundaki Sırbistan'a komşu olan bölgelerde çoğunluk durumundaydılar. Hırvatlar ise, Batı Hersek diye adlandırılan kesimin, Hırvatistan'a

yakın kesiminde yaşamaktaydılar. Coğrafi olarak ülkenin merkezinde bulunan Boşnaklar, merkezi konumundan dolayı Yugoslav ordusu tarafından kolay kuşatılmıştır (Abazi, 2007: 70).

Bosna'daki bağımsızlık referandumu ve sonrasındaki durum iyice çıkmaz bir hal alınca, Portekizli diplomat José Cutileiro girişimiyle AB liderleri barış konferansı için toplandılar. Toplantıdan sonra Carrington-Cutileiro barış görüşmesi kabul edildi. Bu barış görüşmesine göre Bosna Hersek bağımsız olacak ve sınırlarında hiçbir değişiklik olmayacaktı. Bunun yanı sıra ülke kantonlara ayrılacak, her bir kanton bir ya da iki etnik topluluk tarafından yönetilecek ve merkezi otoritesi zayıf kalmak şartıyla, üçlü topluluk arasında güç dağıtımına dayalı bir sitem gelecekti (Harland, 2017: 9). Bu kantona dayalı sistem; Müslümanlar adına İzzetbegoviç, Bosnalı Sırplar adına Karadziç ve Bosnalı Hırvatlar adına da Boban tarafından imzalandı. Üç tarafta ilk başta, savaştan kaçınmak için anlaşmanın önemli olduğunu düşündüler (Abazi, 2007: 70).

Fakat bu anlaşma çok geçmeden Izetbegović'in antlaşmadan imzasını çekmesiyle son bulmuştur. Izetbegović bir hafta önce imzaladığı plana karşı çıkmış, Bosna'daki her türlü ayrılmaya karşı çıkmıştır. Izetbegović 'in niçin anlaşmadan geri çekildiğinin nedeni halen tartışma konusudur. Fakat yaygın olan görüş, Izetbegović'in ABD büyükelçisi Warren Zimmerman ile yaptığı görüşme sonrası bu kararı aldığı düşüncesidir. Zimmerman'ın bu görüşmede, Izetbegović'a anlaşmadan geri çekilme önerisi sunup sunmadığı ya da ABD'nin ileride Bosna'yı tam bağımsız bir devlet olarak tanıyacağı kesin olmamakla beraber yaygın görüş olarak karşımıza çıkar (Harland, 2017: 9). Bu konferansta herhangi bir anlaşmaya varılamaması neticesinde, AB fikrini değiştirerek Bosna-Hersek'i tanımıştır ve bundan sonraki süreç uzun süren bir savaşa doğru sürüklenmiştir.

Bosna-Hersek bağımsızlığının ilanından sonra Bosnalı Sırplar, Yugoslav Ordusu'nun müdahalede bulunması çağrısında bulunmaya başlamışlardır. Bunun yanında Bosnalı Sırplar, çeşitli bölgelerde karışıklıklar çıkartarak Yugoslav Ordusu'nun müdahalesi için de zemin hazırlamaya başlamıştır. Yugoslav Ordusu, Miloseviç'in emri ile Batı Hersek bölgesine 5000 asker yığmış ve Bosna'daki "Sırp Demokrat Partisi", Bosna'da Sırpların çoğunlukta yaşadığı bölgelerde bağımsız Sırp

otonom bölgeleri kurmaya başlamıştır. Bu olaylar Bosna Hersek'te büyük çaplı karışıklıklara neden olmuştur (Abazi, 2007: 70). Ayrıca Bosna'da yaşayan Sırplar arasında 60.000 veya 70.000 arasında silahlı asker, yaklaşık 500 ağır top silah ve 300'den fazla tank bulunuyordu. Bu silahların birçoğu Yugoslav ordusu tarafından desteklenen "Odbrana" adı verilen yerel kuvvetlerin altındaydı. Boşnak ve Hırvat toplamda yaklaşık 100.000 bin asker vardı. Bu sayı Sırplarınkinden fazlaydı. Fakat bu askerler, silah olarak iyi donanımlı değildi, çok az ağır silahları vardı. Bosnalı Boşnak ve Hırvatlar'ın Sırplara karşı koyması için, dışarıdan ithal edilecek silahlara ihtiyaçları vardı. Fakat BM'nin bütün Yugoslavya'ya uyguladığı silah ambargosu Boşnak ve Hırvatlar için dezavantajlı bir durum yaratmıştır (Brian, 1992).

Bosnalı Sırpları ve Yugoslav askerlerini içeren Sırp ordusu, Sırplara ait olduklarını düşündükleri her Bosna-Hersek toprağı için askeri planlar hazırlamaya koyulmuştur. Milliyetçi görüşün etkisinde kalan Sırplar, daha sonraları her nerde Sırp varsa, Sırp toprağı olarak düşünmeye başlamıştır. Sırplar, bu dönemde Yugoslavya devleti altında tamamen büyük Sırp anavatanı kurmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda bu amaçları için medyaya sansür uygulamışlar ve Sırp propagandası aracı haline getirmişlerdir (Bjarnason, 2001: 29).

Boşnakların bağımsızlıklarını ilan etmesi, Sırpların da Bosna'da kendi otonom bölgelerini kurmasından sonra Hırvatlar da Mate Boban liderliğinde Bosna-Hersek'in güneyinde kendilerine özel otonom bölgeyi ilan etmiştir. Böylelikle Bosna-Hersek de birbirinden bağımsız üç otonom bölge oluşmuştur. Ayrıca ilk başta Sırplara karşı birlikte mücadele veren Hırvatlar, daha sonradan Krayina'yı işgal etmeye başlamışlardır. Bu işgal adımından sonra Bosnalı Müslümanlar, aynı zamanda Hırvatlar ile de çatışmalara girmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde çoğu Boşnak, savaşlardan kaçmak için başka ülkelere göçmüşlerdir (Arman, 2007: 168-169). Böylelikle iç savaş üç taraflı bir mücadeleye dönüşmüş ve şiddetlenmişti. Çatışmalar boyunca en dezeavantajlı ve en güç durumda olan Boşnaklardı. Bosnalı Hırvatlara silah ve cephane desteği de Hırvat lider Tudjman tarafından sağlanıyordu (Ülger, 2016: 152).

Yerel Sırp milisler ve Bosna Hersek kökenli Sırp subaylarının önderliğindeki Federal Ordu, Mart 1992'den itibaren Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelere

karşı saldırıya geçmiştir. Mart ayı sonuna doğru ilk olarak Bosna Hersek'in kuzeydoğusundaki Bijeljina kasabası Sırplar tarafından ele geçirilmiştir (Ülger, 2016: 149). Savaşın ilk başlarında birkaç bölge hariç Bosna-Hersek'in doğusu tamamen Sırpların eline geçmiştir. 1992 yılının Nisan ayında Srebrenica'ya bağlı "Bratunac" köyünde 250 Boşnak Müslüman kurşuna dizilmiş ve Sırplar, Boşnak milletine karşı etnik soykırımın ilk adımını atmıştır. Srebrenica gerçekten savaş boyunca en çok Boşnak Müslüman'ın katledildiği yer olarak tarihe geçmiştir. Avrupa kıtası, Nazi Almanya'sının Yahudi soykırımından sonra, yine bir acı soykırım vakasına tanıklık etmeye başlamıştır (Arman, 2007: 168).

Artan şiddet olaylarından sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla yaklaşık bir sene sonra Mayıs 1993'de, "Eski Yugoslavya topraklarında insanlık suçu işleyenleri" kovuşturmakla görevli bir mahkemenin kurulmasına karar verilmiştir. Mahkeme, özellikle Bosna-Hersek'te yaşanan katliam, kötü muamele, tecavüz gibi olayları raporlarına eklemiştir (Ulusoy, 2008: 14). Fakat mahkeme Bosna'da yaşanan insanlık dramına karşı, savaş yılları boyunca bir çözüm bulamamıştır.

1992 yıllarının ortalarında, Avrupa ve ABD erken müdahale ile çatışmaları engellenebilirdi. Fakat Avrupa bu konuda isteksiz davranmıştır. Belki de AB, bu denli sert ve uzun süren çatışmaların yaşanacağını tahmin etmemiştir. ABD'nin savaşa katılımı ise tüm dengeleri değiştirecek durumdaydı. Fakat ABD'de yaklaşmakta olan başkanlık seçimleri öncesi Bush yönetimi, risk almaktan kaçınmıştır. Uluslararası toplum ise Bosnalı Müslümanları destekler görüntü çizmiş, fakat çatışmaya girmekten kaçınmıştır (Anderson, 1996: 11).

1993 yılında ise AB ve BM'nin ortak çabalarıyla bir barış görüşmesi düzenlenmiştir. AB adına temsilcilik yapan Owen ve BM adına temsilcilik yapan Vance tarafından düzenlenen tasarı "Vance-Owen" planı olarak sunulmuştur. Bu plana göre Bosna Hersek, 10 yarı otonom bölgeye ayrılacak ve plan yürürlüğe girdiğinde, ayrıca üstü kapalı bir BM denetleme gücü kurulacaktı. Vance-Owen planı üzerindeki belirsizlik, planın uzun dönemli gücü üzerinde şüphelere neden olmuştur. Sırpların ve Boşnakların plan üzerinde sürekli kendi lehlerinde toprak iddialarında bulunması da planın uygulanabilirliğine gölge düşürmüştür (Doder, 1993). Ayrıca Sırplar da plana karşı şüphe ile yanaşmıştır. Çünkü Sırplar işgallerle birlikte Bosna

toprağının %70 ini ellerinde tutuyordu. Eğer bu plan uygulanırsa Sırplar, Bosna'da %43 oranında bir toprak elde edeceklerdi. Ayrıca plan, ülkenin Sırplar tarafından parçalanması engellemek için, Sırpları birbirinden farklı bölgelere yerleştirmeyi öngörüyordu (Harland, 2017: 9).

Şiddetli devam eden çatışmalar, Şubat 1994 yılında yaşanan bir olayla uluslararası basında daha çok yer bulmaya başlamıştır. Saraybosna'da kalabalık bir pazarda gerçekleştirilen büyük havan topu mermisi saldırısı, birçok kişinin yaşamını kaybetmesine neden olmuştur. Bu olaydan sonra birçok baskı sonucunda ABD aktif rol almak için yeniden görüşme masasına dönmüştür. NATO, ilk defa alan dışı bir operasyona katılmak için hazırlanmıştır. Temas grubu olarak adlandırılan arabulucu grup Amerika, Rusya, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya ve diğer AB yöneticilerinden oluşturulmuş ve kalıcı barışın tesisi için bir misyon yürütmek amaçlanmıştır. ABD liderliğindeki temas grubu en azından, 1993 yılından beri süregelen Boşnak-Hırvat çatışmalarına arabuluculuk yaparak son verdirmiştir (Anderson, 1996: 11).

1995 yılında şiddetle devam eden savaşta, Sırplar Saraybosna'yı kuşatmıştır. NATO bu olayı engellemek için, Sırp birliklerine karşı hava harekatı başlatmıştır. Sırp kuvvetleri de buna karşılık, BM'nin güvenli bölge olarak adlandırdığı altı bölgeye saldırmıştır. General Ratko Mladiç'e bağlı birlikler Temmuz ayında BM Hollanda askerlerini esir alarak Srebrenica şehrine girmiştir. Srebrenica güvenli bölge olarak ilan edilen küçük bir kasabaydı. Binlerce Boşnak Müslüman mülteci kamplarına götürülmüş ve etnik soykırıma uğramıştır (Arman, 2007: 171).

Srebrenica'daki yaklaşık 370 barış koruyucu asker bölgeyi korumakla görevlendirilmişlerdi. Fakat bunlar askeri mühimmat bakımından yetersizlerdi. Zwaan'a göre bölgedeki Hollandalı BM birlikleri, Sırp işgaline karşı hiçbir şey yapmamış veya yapamamıştır. Ayrıca bu askerler, Sırpların saldırısını engelleyebilecek hava desteğini önceden temin edebilirdi. Tüm bu ihmal sonucunda 13 ve 15 Temmuz'da, yedi bin Müslüman toplu bir şekilde katledilmiştir (Zwaan, 2005, 134). Srebrenica'da yaşanan bu acı verici olay, Avrupa tarihi açısından, kara bir leke olarak kalmıştır. AB, Avrupa'nın hemen yanı başında bulunan Balkanlarda

yaşanan çatışma ve savaşları önleyememesi, etkin bir politika ve diplomasi yürütememesi yüzünden, Yugoslavya dağılış sürecinde başarısız olmuştur.

3.1.6. Dayton Antlaşması ve Savaşın Bitişi

Bosnalı Sırplar yalnızca Boşnak Müslümanlara değil, aynı zamanda BM barış gücüne de saldırmaya başlamıştılar. NATO güçleri de buna karşılık Sırpların yer mevkilerine saldırılar düzenlemiş, Sırplar da buna misilleme yaparak yüzlerce BM barış gücünü rehine olarak veya insani kalkan olarak kullanmıştır. Mladic komutasındaki Sırp ordusu, ayrıca Boşnak Müslümanlara da vahşice soykırım uygulamıştır. Özellikle yaşları on iki ve on altı yaşları arasındaki 8 bin genç ve çocuk sistematik olarak katledilmiştir. Bu olaylar İkinci Dünya Savaşı'nın ardından en büyük toplu katliam olarak tarihte yerini almıştır. Sırp ordusu ayrıca Müslüman kadınlara da tecavüz ederek, insan haklarını Bosna'da yok saymıştır (The History Place, 1999). Sırplar, aynı zamanda Saraybosna'yı da ağır silah ve top atışları ile bombalamıştır. Çünkü Sırplar, Saraybosna'yı tamamen ele geçirdiklerinde Boşnakları tamamen kontrol edebileceklerini düşünüyorlardı. Sırplar, Zepa ve Srebrenica'yı nerdeyse yok etmiştir (Bjarnason, 2001:29).

ABD öncülüğündeki NATO, Srebrenica'da yaşananlardan sonra 30 Ağustos 1995 yılında etkili askeri müdahaleler gerçekleştirmiştir. NATO birlikleri ilk önce, Sırplara ait topçu mevkilerini bombalamaya başlamış ve bombardıman Ekim ayına kadar devam etmiştir. Sırp güçleri ise, Bosna'da işgal ettiği topraklarda etkisini yitirmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak Boşnak-Hırvat ordusu Bosna'nın yarısını ele geçirmeyi başarmıştır. Ağır NATO bombardımanı altında kalan Sırp birlikleri, Bosna üzerinde kayıplar vermeye başlayınca, Sırp lider Milosevic barış görüşmelerininden yana tavır almıştır. 1 Kasım 1995 yılında, İzzetbegoviç, Miloseviç ve Tudjman barış görüşmeleri için ABD'ye gitmişlerdir (The History Place, 1999). Bu görüşmelerde Bosnalı Sırpları da Miloseviç temsil etmiştir. Çünkü Mladic ve Karadzic, Srebrenica ve diğer olaylardan sonra savaş suçlusu olarak görülmüştür (Hudson, 2003: 120).

Üç hafta süren müzakereler sonucunda 21 Kasım tarihinde anlaşmaya varılmıştır. Bosna-Hersek iki birimden oluşan bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Bunlardan Boşnak-Hırvat Fedrasyonu %51 oranında ülkenin toprak sahibi olmuş, %49 oranındaki toprak da Sırp Federasyonu'na bırakılmıştır. Ayrıca anlaşma gereğince Bosna-Hersek'te seçilmiş ortak başkanlık sistemine, parlamento sistemine ve tek mali sistemin kullanmasına karar verilmiştir. (Hudson, 2003: 120). Bu anlaşma barışın tesis edilmesi adına önemli bir aşama olmuştur. Daha sonra Dayton Barış Anlaşması olarak adlandırılan belge, 14 Aralık 1995'te yine üç ülkenin cumhurbaşkanı tarafından Paris'te imzalanmıştır. Bu nedenle belge Dayton/Paris süreci olarak adlandırılmaktadır (Arman, 2004: 3, 172).

Dayton anlaşması gereğince ülkedeki tüm yabancı devletlerin askerleri çekilecek ve Bosna'nın bağımsızlığına saygı duyacaktı. Bunun yanında NATO, Bosna-Hersek'teki askeri faaliyetleri tek başına yürütecekti (Abazi, 2007: 82). Anlaşmaya göre 60.000 kişilik NATO Çok Uluslu Uygulama Gücü (IFOR) Bosna Hersek'te konuşlandırılmıştır. IFOR'a serbest dolaşım, mültecileri tekrar ülkelerine yerleştirme, her türlü güvenliği sağlama ve seçimlerde adaleti sağlama görevi verilmiştir. Dayton Anlaşması, Bosna Devletini'nin gelişimi için, uluslararası gözetimi bir araç olarak görmüştür. Eylül 1996 yılındaki seçimlere kadar, geçici uluslararası hükümet ülkeyi yönetmekle görevlendirilmiştir (Hudson, 2003: 121). Ayrıca Dayton Anlaşması'nın sivil bakımdan uygulanması için "Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR)" kurulmuştur. OHR'nin temel görevleri, anlaşmanın uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak, ülkede sivil örgütlerin faaliyetlerini denetlemek ve ilgili şikayetleri göz önüne almaktır. İlerleyen yıllarda OHR'nin yetkileri arttırılmıştır. Örneğin yüksek temsilci, gerektiğinde mevcut yasaları değiştirme, atamayla göreve gelmiş siyasetçileri görevden alma gibi üstün görevlere sahip olmuştur (Abazi, 2007: 81-82).

Dayton Düzeni ile kurulan Bosna Hersek idari yapısı alışılmışın dışında çok karmaşık bir düzen sergilemiştir. Oluşturan siyasi yapıyla aynı anda 1200 yargıç ve savcı, 760 milletvekili, 180 bakan, 14 başbakan ve beş cumhurbaşkanı görev yapmaktadır. Dayton ile kurulan yapı zaman zaman ülkede siyasi tıkanıklara yol açmaktadır. Örneğin 3 Ekim 2010 seçimleri sonrasında siyasi bir kriz yaşanmış, ülkede 15 ay boyunca herhangi bir hükümet kurulamamış ve ülkedeki merkezi

kurumlar işleyemez hale gelmiştir (Şahin, 2013: 58). Bosna'nın bu karışık yapısında federatif yapısının da etkisi bulunmaktadır, fakat Bosna'nın bu karmaşık yapısı tamamen federalizmle açıklanamaz. Karmaşıklığın nedenlerinden biri anayasanın "*etnik temelli temsil hakkı"* vermesidir. Bosna-Hersek yukarıda da bahsedildiği gibi üç cumhurbaşkanı tarafından yönetilmektedir. Her siyasal güç, kendi etnik ve dinsel öğelerini, siyasal unsurlardan bazen daha önde bile tutabilmektedir (Köküsarı, 2014: 26).

Dayton Antlaşmasıyla, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni kuran üç ulus arasındaki eşitliği sağlamak amaçlanmıştır. Dayton Antlaşması'nın, günümüzde Bosna vatandaşları üzerinde siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler açısından halen önemli etkileri vardır. Hırvatlar, Antlaşmanın kendilerine Bosna-Hersek siyasi yapısında bir Hırvat birimi tanımadığını öne sürmektedirler. Dayton'u destekleyenler ise, Antlaşmanın huzursuzluk ve çatışmaları bitirmesi açısından en iyi çözüm olduğunu iddia etmektedirler. Dayton'un üç etnik grubu da tatmin etmediği ve ülkenin gelişimini engelleyen kurumsal yapılar oluşturduğunu savunanlar da vardır (Benková, 2016:2). Fakat binlerce insanın ölümünden sonra, binlerce kötü muamele tecavüz ve çocuk ölümlerinden sonra Dayton Antlaşması, çatışmalara son vermesi açısından önemlidir.

3.1.7. Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlığı

Kosova Sorunu, Sırp ve Arnavutları tarih boyunca karşı karşıya getiren bir sorun olarak kalmıştır. Sırplar için Kosova, kutsal bir bölgedir ve Sırplar bu bölgedeki emellerinden vazgeçmek istememektedir. Osmanlı'nın bu bölgeye gelmesinden önce bölge, Sırpların kontrolü altındaydı. Uzun bir süre Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalan bölge, günümüzde büyük çoğunluğu Arnavutların oluşturduğu Kosova bağımsız devleti altındadır.

1946 Anayasası'na göre Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge statüsü verilen Kosova, Yugoslavya dönemi boyunca diğer cumhuriyetler gibi bir statü kazanmayı arzulamıştır. Hiçbir zaman Federal devlet içerisinde cumhuriyet statüsü elde

edemeyen Kosova, özellikle Tito döneminde önemli ayrıcalık ve imtiyazlar elde etmiştir.

1968 yılında Avrupa genelinde yaygın olan öğrenci gösterileri Kosova'ya da sıçramıştır. Büyük çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu Priştine şehrindeki gösterilerde, Kosovalı Arnavutların cumhuriyet statüsü elde etme isteği birçok kez gündeme gelmiştir (Ülger, 2016: 72).

1973 yılında tüm dünyada olduğu gibi, Yugoslavya da ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenmiştir. Bu tarihten sonra Yugoslav ekonomisi daha kötü bir hal almaya başlamıştır. Özellikle 1980'li yılların sonlarında Yugoslav cumhuriyetler arasında ekonomik bakımdan çok büyük farklılıklar vardı. Örneğin Slovenya ve Kosova kıyaslandığında, Yugoslav cumhuriyetleri arasındaki özellikle ekonomik alandaki en büyük farklılıklardan biri ortaya çıkmaktadır. Gerçekten Kosova cumhuriyetler arasında ekonomik olarak en geri kalmış bölgeydi (Savaş, 2001:101). Bu ekonomik farklılık, Kosova'da milliyetçiliği körüklüyordu. Bazı gözlemcilere göre, Kosova'da sanayileşmeye yol açmak ve Arnavutlara daha fazla iş imkanı sağlamak, Arnavutların Yugoslav toplumuna entegrasyonunu kolaylaştırabilirdi. Arnavut nüfusu arttıkça ve Arnavut nüfusu tarımsal alanlarda yaşadıkça, daha fazla toprak için arayış içindeydiler (Vickers, 1998: 173).

1970'li yıllarda, Yugoslavya'da başlayan etnik temelli siyasal krizler, Tito'nun Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler lehine yeni politikalar benimsemesine neden olmuştur. 1974 yılında çıkarılan yeni anayasa ile cumhuriyetlerin yetkileri arttırılmıştır. Cumhuriyetler kendini oluşturan halkların egemenliğine dayalı devletler olarak tanınmıştır. Cumhuriyetlere verilen bu hakların yanı sıra Macar ve Arnavutların yoğun olarak yaşadığı Voyvodina ve Kosova'ya da cumhuriyete benzer ve nerdeyse diğer cumhuriyetlerle eşit derecede yetkiler verilmiştir. 1974 Anayasası ile Yugoslavya'nın merkeziyetçi yapısı zayıflamış, cumhuriyetler siyasi olarak güç kazanmıştır. Tito, Yugoslavya'nın birlik ve beraberliğini korumak adına merkezi hükümetin yetkilerinden taviz vermek zorunda kalmıştır (Ercan ve Pektaş, 2015: 90). Örneğin 1974 Anayasası ile Kosova, kendi resmi devlet kurumlarını, kendi polis teşkilatını, hatta kendi anayasa mahkemesini bile kazanmıştır. Yugoslavya'dan

ayrılma hakkı hariç nerdeyse tüm hakları elde eden Kosova'da, milliyetçilik akımları geçici olarak bastırılmıştır (Clark, 2000: 39).

Sırplar, Tito'nun Kosova Politikasından son derece rahatsız olmuşlardır. Fakat Tito dönemi boyunca, Kosova üzerinde elde edecekleri bir egemenlik henüz mevcut değildi. Tito'nun ölümü adeta Sırplar için Kosova'da yeni bir başlangıç olmuştur. Sırplar, Tito'nun ölümüyle Kosova'ya doğru yönelmeye başlamışlardır (Savaş, 2001:101).

1981 yılında, Priştine Üniversitesi'nde öğrencilerin başlatmış olduğu gösteriler zamanla yayılmıştır. Göstericilerin "Bağımsız Kosova Cumhuriyeti" ve "Arnavutlukla Birlik" yönünde milliyetçi sloganları, gösterilere yeni bir boyut katmıştır. Sırplar, gösteriler devam ederken Kosova'daki Sırpların katledildiğine yönelik propaganda yapmaya başlamıştır. Ayrıca Sırplar buradaki Sırp nüfusun göçe zorlandığını ve bölgenin demografik yapısının değiştirilmeye çalışıldığını öne sürmüşlerdir. Gerçekten de bu dönemde Kosova'dan ayrılan Sırp nüfusu yüksektir. Fakat bunun temel etmenlerinden biri ekonomik durumdur. Örneğin, Yugoslavya'da işsizlik oranı yaklaşık %16 iken, Kosova'da yaklaşık %39'lara yakındı. Ayrıca kişi başına düşen milli gelir, tüm Yugoslavya'da nerdeyse Kosova'daki kişi başından iki kat daha fazladır (Ercan ve Pektaş, 2015: 102).

Mart 1982'de Kosovalı Arnavutların eylemleri tekrardan patlak göstermiştir. Belgrad yönetimi ise göstericilere karşı sert tepki göstermiştir. Eylül ayının sonlarına doğru olaylara katılan yaklaşık 700 kişi tutuklanmıştır. Çıkan olaylar Yugoslavya dışına da yansımış ve bazı Avrupa ülkelerindeki Yugoslavya temsilcilikleri saldırıya uğramıştır (Ülger, 2016: 73).

1980 olayları sonrasında, Arnavutlar elde edilen hakların bir adım ilerisine gitmeyi amaçladılar. Fakat artık düzen değişmişti ve Tito yoktu. Bu dönemden sonra ağır Sırp baskıları artmaya başlamış, hatta kazanılan haklar bile zamanla kaybedilmiştir. 1980 protestoları ve sonrasındaki Sırpların izlediği baskıcı politikalar sonucunda, tüm Arnavutlarda birlik fikri oluşmaya başlamıştır. Arnavutlara göre sorunun çözümü için tek bir yol vardı, o da bağımsızlıktı (Savaş, 2001:102). Çünkü gerçekten 1981 Mart ayından, Kasım 1988 yılına kadar 584,373 Arnavut ya siyasi

nedenlerle tutuklanmış ya haksız sorgulamaya maruz kalmış ya da kötü muameleye maruz kalmıştır (Clark, 2000: 43).

Kosova'nın özerkliğini kaldırma, Sosyalist Cumhuriyet Anayasasında yapılan düzenlemelerle başladı. Anayasa'da yapılan değişiklikler, Kosova'nın anayasal meşrutiyetini zayıflatan maddeler içeriyordu. Kosova Yürütme Kurulu ve Kosova Meclisi'ni askıya alan yasalarla, Kosova'nın anayasal meşrutiyeti ve hukuki statüsünü yeniden düzenlenmiş ve Kosova kurumlarının etkisi azaltılmıştır. Arnavutlar, 1974 Anayasası ile kendilerine verilen ulusal hakların kaldırılmasına anında sert tepki göstermeye başlamıştır. Sırplar ise, bu düzenlemeyi, ayrılıkçı Arnavutları durdurmaya yönelik bir güvenlik tedbiri olduğunu belirtmiştir (Vickers, 1998: 235). 215 Arnavut entelektüelin, Kosova'nın Yugoslavya'da cumhuriyet olması gerektiğini bildiren bir raporun yayınlanması, adeta ateşi iyice körüklemiştir. Bundan sonra 1974 Anayasası ile Kosova'ya verilen haklar tamamen kaldırılmış ve doğrudan Belgrad'a bağlanmıştır. Kosova elindeki polis, ekonomik planlama, yargı ve uluslararası ilişkiler bakımından elinde bulunan yetkilerini tamamen kaybetmiştir. Kosova'daki Arnavutça eğitim veren Priştine Üniversitesi kapanmış ve Arnavutça eğitim, Kosova'da yasaklanmıştır (Ercan ve Pektaş, 2015: 107). Bu olaylardan sonra Kosova Komünist Partisi dağılmış ve Kosova'da birçok parti kurulmaya başlamıştır. İbrahim Rugova'nın kurduğu Kosova Demokratik Birliği bu partiler arasında en önemlilerinden birisi olmuştur. Bu parti, Kosova'da zamanla büyük destekçi kitlesine ulaşarak siyasi gücü eline geçirmiştir (Savaş, 2001:105).

Parlamentosu dağıtılan ve hakları elinden alınan Kosova'daki eski Arnavut milletvekilleri tarafından, 26-30 Eylül tarihleri arasında bağımsızlık referandumu düzenlemiş ve halkın %99 Kosova'nın bağımsızlığı yönünde oy vermiştir. 19 Ekim 1991 yılında yeni parlamento, bağımsız Kosova Cumhuriyetini ilan etmiştir. Devlet başkanlığını da yukarıda bahsettiğimiz Kosova Demokratik Birliği başkanı İbrahim Rugova gelmiştir. Sırbistan bu devletin oluşumuna şiddetle karşı çıkmış ve bu devleti tanımamıştır (Ercan ve Pektaş, 2015: 107). Fakat Sırplar bir yandan Bosna-Hersek'te ortaya çıkan sorunlarla uğraşırken bir yandan da Kosova ile baş edemeyeceklerini anlayınca, Kosova'ya karşı dengeli politikalar benimsemiş ve çatışma veya çatışmayı tahrik edici eylemlerden uzak durmuştur. Kosovalı Arnavutlar da bu dönemde çatışmadan kaçınmış ve Sırplarla dengeli bir politika izlemeye çalışmıştır. Kosovalı

Arnavutlar, kendilerini uluslararası arenada barışçıl ve çatışmadan uzak bir toplum olarak göstermeyi amaçlamış ve böylelikle uluslararası arenada bağımsızlığının destekleneceğini ümit etmiştir. Fakat işler Kosovalı Arnavutların beklediği gibi gerçekleşmemiştir. Uluslararası arenada Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen ülkeler çıkmamıştır (Ural, 2015: 166-167). Yugoslavya'daki diğer ulusların bağımsızlıklarını kazanmak için, çatışmalara girmesi ve bunun sonucunda bağımsızlıklarını kazanması, Kosova'daki Arnavutların fikrinin değişmesine yol açmıştır. Çünkü Arnavutlar uzun bir süre barışçıl yollarla bağımsızlıklarının, uluslar arenada tanınması ve desteklenmesini beklemiş, fakat somut bir sonuç elde edememişlerdir. Hatta Kosova lideri Rugova, silahlı çatışmalardan kaçındığı için milliyetçi kesimler tarafından eleştirilmiştir.

1995 yılında Dayton Anlaşması'nda Kosova'ya yönelik bir düzenlemenin olmaması ve barışçıl yollarla destek arayan fakat bulamayan Kosovalı Arnavutlar büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Arnavutlar, Dayton Anlaşması'ndan sonra silahlı mücadele dönemine geçmiştir. 1996 yıllarında Sırplara karşı saldırılara başlayan Arnavutlar bunu silahlı direniş olarak görürken, Sırplar terör saldırıları olarak görmüştür (Ercan ve Pektaş, 2015: 119-120). 1997 yılında Arnavutlar bağımsızlık eylemlerini daha organize yürütmek adına "Kosova Kurtuluş Ordusu"'nu (UÇK) kurmuştur. 28 Şubat 1998 yılında UÇK, Sırp devriyelerine karşı ateş açmış, bunun sonucu olarak da Sloben Miloseviç idaresindeki Sırp ordusu, Arnavutlara karşı harekete geçmiştir (Akgün, 2013, 3). Kasım 1997'den Şubat 1998 yılına kadar UÇK, Kosova'nın merkezi ve Drenica'nın bazı bölgelerinin kendi kontrolüne geçirdiğini belirmiş ve UÇK aynı zamanda Kosova'da yol kenarlarında denetim merkezileri kurmuştur. Sırpların da karşı hamlesiyle Drebrenica'daki Arnavutlar, Priştina yönetiminin evlerinde kalması söylemine rağmen, çatışmalardan dolayı bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır (Clark, 2000: 172-173).

UÇK faaliyetlerine sert bir misillime yapan Sırp güçleri, UÇK mevkilerine karşı saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Bu saldırılar sonucunda kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Bosna'daki durumun tekrarı bir durumu istemeyen uluslararası toplum, sorunu çözmek için hemen bir araya gelmiştir. Böylece Mart 1998 yılında İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya Rusya ve ABD'den oluşan temsil grubu, resmi görüşmeleri başlatmak için toplanmıştır. BM

Güvenlik Kurulu, Sırbistan'ın sivillere karşı aşırı güç kullanımını ve UÇK'nin faaliyetlerini kınamıştır. ABD yönetimi bu tarihten sonra iki taraf arasında arabuluculuk görevi üstlenmiş ve barış görüşmeleri düzenlemiştir. Fakat barış görüşmeleri, Sırpların saldırılara devam etmesiyle bozulmuştur (Ker-Lindsay, 2009: 12).

Uluslararası toplum, Kosova'yı çeşitli sebeplerle tanımak istemiyordu. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Dayton Anlaşması ile Bosna-Hersek'te oluşturulan yapının bozulacağından korkulmasıdır. Çünkü Bosnalı Sırplar da Kosovalı Arnavutlar gibi bağımsızlık talep edebilirdi. ABD ve AB bu zamana kadar hep Sırbistan'ı yayınladıkları bildirilerle kınamıştır. Fakat artık BM aktif olarak çatışmaya müdahale etmeye başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi kararı ile krizde ilerleme sağlanmış ve Miloseviç, Kosova'da 2000 kişilik uluslararası gözlemci kuvvetinin kurulmasını kabul etmiştir (Ercan ve Pektaş, 2015: 126-127). Fakat Sırplar yine de, UÇK'yi bahane ederek kadın-erkek, yaşlı-çocuk ayrımı yapmadan katliamlara devam ettikçe uluslararası müdahale kaçınılmaz olmuştur. 24 Mart 1999'da NATO, Sırp mevzilerine karşı bombardıman başlatmıştır (Savaş, 2001:107).

NATO saldırıları, Miloseviç'in NATO şartlarını içeren taslağı kabul edeceğini açıklamasından sonra 10 Haziran 1999'da son bulmuştur. "Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu" (UNMIT) kurulmuş ve kurul savaş sonrası şartları oluşturmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca bölgede "Kosova Barış Gücü" (KFOR) güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesi için kurulmuştur (Ker-Lindsay, 2009: 16). UNMIK'in temel hedefleri şunlardır:

- Savaş sebebiyle evlerinden ayrılmak zorunda kalan mültecilerin, Kosova'ya tekrar geri dönüşünün sağlanması
- Kosova'da sivil yönetimin oluşturulması
- Kosova kurumlarının ve yapısının yeniden inşa edilmesi
- Kosova'daki demokratik unsurların desteklenmesi
- İnsan hakları ve hukukun egemenliğinin korunması

- AB-Priştine-Belgrad arasındaki görüşme ve anlaşmaların yerine getirilmesinin sağlanması (OSCE Mission in Kosovo)[5].

BM, ayrıca Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirlemek için siyasi bir yetkiye sahip olmuştur ve dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kosova'nın statüsü görüşmelerine, eski Finlandiya devlet başkanı Martti Ahtisaari'yı görevli arabulucu olarak atamıştır. 2006 yılında Sırbistan ve Kosova arasında gerçekleşen 17 bölümden oluşan müzakere süreci nihayet başlatılmıştır. Müzakere süreci boyunca Ahtisaari, ayrıca müzakereye yön veren ilkeleri oluşturan Temas Grubu (Almanya, Fransa, İtalya, Rusya, İngiltere ve ABD'den oluşan grup) ile de sıkı görüşmelerde bulunmuştur. Müzakereler sonucunda Kosova'yı oluşturan tüm yerleşimcilerin hükümette temsil edilmesinin gerekliliği vurgulanmış ve NATO'nun Kosova müdahalesinden önceki döneme tekrardan dönülmemesi için tedbirler alınmıştır (Rohan, 2018).

Görüşmeler boyunca Sırbistan, Kosova üzerindeki egemenliğini korumak istiyordu. Fakat Kosovalı Arnavutlar bağımsızlıktan başka uygulanabilir başka çözüm görmüyorlardı. Görüşmeler boyunca Ahtisaari, Kosova'nın statüsü hakkında karşılıklı hiçbir kabul edilebilir bir çözüme ulaşılamayacağı sonucuna varmıştır (Rohan, 2018). Uluslararası arenada, Kosova statüsüne ilişkin bu konular ele alınırken, 2007 yılında Kosova'da yapılan seçimlerde Haşim Taci'nin partisi Kosova Demokrat Birliği oyların çoğunluğunu alırken, Haşim Taci'de başbakanlığa gelmiştir. Haşim Taci görevi gelince, Kosova'nın bağımsızlığından yana olduğunu ve buna ulaşacaklarını belirtmiştir (Ural, 2015: 172).

Ahtisaari'nin Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin hazırladığı plan taraflar arasında uzlaşma sağlanamaması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. BM'ye sunulan planda Kosova'nın bağımsız olması içeriği vardı. Rusya'nın vetosu nedeniyle Güvenlik Kurulunda kabul görmeyen plan bundan sonra AB, ABD ve Rusya troykası arasında yürütülecekti. Aralık 2007 tarihinde Troyka BMGK'ya konuyla ilgili bir rapor sunmuştur. Rapor üzerinde yapılan anlaşmalar devam

[5] OSCE Mission in Kosovo web sayfasından alınmıştır, https://www.osce.org/mission-in-kosovo (e.t. 13.12.2018)

ederken, Şubat 2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova'nın bu kararını tanımayan Sırbistan, bu duruma sert tepki göstermiştir (Şahin, 2013: 58). Aynı ayın 18. günü ABD, onu takiben İngiltere ve Fransa, Kosova'yı bağımsız devlet olarak tanımış ve bunun üzerine Sırbistan Washington'daki büyükelçisini Sırbistan'a geri çağırmıştır. Türkiye ve Arnavutluk da Kosova'yı tanıyan ilk ülkelerdendir. Bunun yanında İspanya ve Güney Kıbrıs, Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanımayacaklarını bildirmişlerdir. Çin ve Rusya ise bu bağımsızlık kararını illegal olarak nitelendirmiş ve Sırbistan egemenliğine karşı yapılan bir saldırı olarak görmüşlerdir (H. Perrit, Jr, 2009: 217).

3.1.8. Karadağ ve Karadağ'ın Bağımsızlığı

1878 Berlin Konferansına kadar Osmanlı egemenliğinde yaşayan Karadağ, 1878 Berlin Konferansı ile bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bundan 40 yıl sonra 30 Kasım 1918'de Karadağ; Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya Krallığını oluşturmak adına gönüllü olarak egemenliğinden vazgeçerek, Yugoslav Birliğine katılmıştır (Morrison, 2009: 42). İkinci Dünya Savaşı sırasında, Yugoslavya Mihver güçleri tarafından paylaşılan Yugoslavya, savaştan sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak tekrardan birleşmiştir.

1945'ten 1992 yılına kadar Karadağ, Yugoslavya Federasyonu içinde ayrı bir cumhuriyet olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemde Karadağ, modern bir toplum haline gelmiş ve ekonomik olarak büyük bir gelişme kaydetmiştir. Fakat komünist rejim, Karadağlıların diline ve kendi kiliselerine kayıtsız kalmıştır. Ayrıca Karadağ'da Ortodoks kilisesi Sırplara bağlı olarak mevcudiyetini devam ettirmiştir (Bojović and Samardžić, 2014: 13). 1974 Anayasası ile Karadağ, diğer cumhuriyetler gibi birtakım haklar kazanmıştır.

Yugoslavya'nın dağılma süreci boyunca Karadağlı yöneticiler, diğer cumhuriyetlerden farklı olarak Belgrad yönetiminden gelen emirler doğrultusuna hareket etmiş ve çatışma ortamından kaçınmıştır. Bu özelliğiyle Yugoslavya'dan ayrılan en son cumhuriyet olmuştur (Bojović and Samardžić, 2014: 13).

1991 yılında Karadağ nüfusunun %20'sini Müslümanlar (Boşnak veya Arnavutlar) oluşturuyordu. Karadağ etnik çeşitliliğine rağmen, komşusu Kosova ve Bosna'da meydana gelen çatışmalardan ve kutuplaşmadan kaçınmayı başarmıştır. 1997 yılına kadar, Yugoslavya içinde sorunsuz devam eden Karadağ'da, 1997 yılında sokak gösterileri çıkmıştır. Aslında bu gösteriler Sırpları protesto etmek için değil, Sırp lideri Miloseviç ve yönetiminin politikalarına karşı olmuştur. Miloseviç kendine yakın politik kişileri, Karadağ'da önemli görevlere getirmiştir. Karadağ politik eliti bu durumdan son derece rahatsız olmuş ve bağımsızlık fikri bu zamanlarda ortaya çıkmıştır (Arman, 2004: 3, 72). 1997 yılından sonra Sırbistan'ın, Karadağ üzerindeki baskısı artmıştı. Fakat Sırbistan, Kosova krizinden sonra zaten uluslararası arenada prestij kaybetmişti. Bu yüzden Karadağ politikası üzerinde daha temkinli davranmak zorundaydı.

AB, Miloseviç dönemi sonrası Karadağ'ın bağımsızlığını elde etmesine şüpheyle yaklaşmaktaydı. AB'nin Karadağ'ın bağımsızlığı üzerinde üç temel endişesi vardı. Bunlardan birincisi, birçok etnik unsurdan oluşan Karadağ'ın, bağımsız bir devlet yapısı kazanmak için, siyasi ve sosyal iklimden yoksun oluşudur. Ayrıca AB'ye göre Karadağ, bağımsızlık için hazır değildi. İkinci olarak Karadağ'ın bağımsızlık kazanması Bosnalı Sırplar gibi diğer azınlıkları da bağımsızlık yolunda cesaretlendirebilirdi. Sonuncu olarak da AB, Karadağ'ın bağımsızlığıyla Sırbistan'da ortaya çıkabilecek karışıklıklardan çekiniyordu. Dönemin AB Güvenlik Amiri Javier Solana, iktidardaki devlet başkanı Djukanović'i uzun süren uğraşlar sonucunda Sırplarla yeni bir devlet yapısı oluşturmayı ele alan anlaşmaya ikna etmiştir. Mart 2002 yılında imzalan Belgrad Anlaşması ile Sırbistan-Karadağ Federasyonu resmen ilan edilmiştir (Morrison, 2009: 188).

2002 yılında Belgrad Anlaşması ile kurulan federasyon yapısı, bir kısım sorunları da beraberinde getirmiştir. Sırbistan ve Karadağ birçok konuda fikir ayrılıklarına sahipti. Bunlardan en göze çarpanı, AB'ye entegrasyon konusu olmuştur. Karadağ, AB ile ilişkilerini geliştirip AB'ye entegre olmak isterken, Sırp tarafı AB'ye karşı şüpheyle bakmaktaydı (Arman, 2004: 3, 72). Karadağ, bu gelişmeler üzerine bağımsızlıktan başka yol görmemiştir. 21 Mayıs 2006 yılında Karadağ, yapılan halk referandumundan sonra bağımsızlığı ilan etmiştir. Karadağ'ın bağımsızlığı uluslararası arenada kabul görmüştür. 2007 yılının sonlarına doğru

ülkede, bağımsız ve demokratik kurumlar oluşturulmuş ve benimsenmiştir (Bojović and Samardžić, 2014: 6).

3.1.9. Yugoslavya Dönemi ve Sonrasında Arnavutluk

Arnavutlar, Balkan tarihinin en eski ve en köklü topluluğundan biridir. 15. yüzyılın sonlarına doğru Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Arnavutlar bu yüzyıldan sonra uzun yıllar boyunca, Osmanlı egemenliğinde yaşamışlardır. Bu uzun süre içinde İslam'ı kabul eden Arnavutlar, Osmanlı Devleti'ne de sıkı bir bağlılık aidatı göstermişlerdir ve bu yüzden kendi siyasi birliklerini kurmada geç kalmışlardır (Maden, 2011: 157). Toplamda 434 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan Arnavutluk, 1912 yılında Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan son ulus olmuştur. 1913 yılında ise Arnavutluk'un bağımsızlığı diğer büyük devletler tarafından tanınmaya başlamıştır.

Arnavutluk, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtalyanlar tarafından işgale uğramıştır. 1920 yılına kadar işgal altında kalan Arnavutluk, tekrardan bağımsız bir devlet olarak yoluna devam etmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sırasında Arnavutlar, tekrardan İtalyan işgaline uğramıştır. İşgal sırasında Arnavutluk'un başındaki Ahmet Zogo, devlet başkanlığını bırakmış yerine 1941 yılında Arnavutluk tarihi açısından önemli bir sembol olan Enver Hoca gelmiştir (Çelebi, 2005). İtalyanlardan sonra 1944 yılında Nazi Almanya'sı işgaline uğrayan Arnavutluk, daha sonra Enver Hoca'nın yönetimi altında komünizm yönetimine girmiştir. Enver Hoca, ülkeyi 1985 yılındaki ölümüne kadar sıkı bir yönetimle yönetmiştir (Kaltsounis, 2010:147).

Enver Hoca göreve geldiğinde Arnavutluk'ta dağılmış altyapı sistemi, ekonomik olarak geri kalmışlık, yetersiz insani kaynakların yol açtığı sorunlar ve saldırgan komşu ülkelerinin varlığı gibi sorunlar vardı. 1946 yılında Arnavutluk ve Yugoslavya ile yapılan anlaşma, iki devlet arasında dostluk bağları kurmakta ve karşılıklı yardımlaşmayı öngörmekteydi. Yugoslavya, bu anlaşma ile Arnavutluk üzerinde askeri bir kontrol kurmuştur. Ayrıca anlaşmaya göre Arnavutluk'un egemenliğini sarsacak herhangi bir tehdit olduğunda, Yugoslavya bu ülkeye askerlerini yerleştirebilecekti. Bu anlaşma daha önce eski Arnavut lideri Zogu ve

Faşist İtalya Devleti arasında yapılan anlaşmanın bir benzeri idi. 1946 ve 1947 yılları arasında Arnavutluk askeri gücü, tamamen Yugoslavya standart ve prensiplerine bağlı olarak kalmıştır. Yugoslavya, Arnavutluk üzerinde öylesine büyük bir egemenlik kurmuştu ki 1948 yılına kadar Arnavutluk, Yugoslavya'nın yedinci federasyon cumhuriyeti olma yolunda ilerliyordu. Fakat Yugoslav lideri Tito ve Sovyet lideri Stalin arasında ortaya çıkan anlaşmazlık, Arnavutluk ve Yugoslavya ilişkilerine de aynı şekilde yansımıştır. Enver Hoca, bu dönemden sonra, ülkede bütün Yugoslav destekçilerinin faaliyetlerini yasaklamıştır (Gjevori, 2018: 14). Bu gelişmeler Stalin-Enver Hoca ilişkilerine de olumlu bir şekilde yansımıştır. Ayrıca Enver Hoca, Marksizm ve Leninizm görüşünden etkilenmiş bir liderdi. Fakat Arnavutluk-Sovyet ilişkileri Stalin'den sonra, Sovyet devlet başkanlığına gelen Kruşçev döneminde bozulmaya başlamıştır. Kruşçev, daha çok Stalinci görüşe karşı tutum sergilemiştir. Bu da iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur (Çelebi, 2005).

Bu dönemde Kuruşev ve Enver Hoca arasındaki siyasi anlaşmazlık yüzünden, iki devlet arasındaki anlaşmazlık iyice kötüleşmiştir. Askeri ilişkiler de bu anlaşmazlık yüzünden etkilenmiştir. 1961 yılının sonunda ülkedeki Sovyet askeri danışmanlar, Arnavutluk'tan çıkmaya zorlanmıştır. Ayrıca Arnavutluk, Sovyet Bloğu askeri ortaklığından da çıkmıştır. Sovyetlerle askeri güç bağını koparan Arnavutluk, bunu telafi etmek için başka büyük bir devlet ortaklığına ihtiyaç duymuştur. Arnavutluk, Sovyet askeri desteği ve doktrinin yerine artık Çin gibi büyük bir devletle ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Çin'de gerçekleşen kültür devrimi hareketi[6], Arnavutluk demokratikleşme yolunda örnek olarak alınmıştır (Gjevori, 2018: 16). Böylelikle Çin 1961 yılından 1978 yılına kadar, Arnavutluk'un askeri ve ekonomik açıdan koruyuculuğunu üstlenmiştir. Bu süreç boyunca Çin hem askeri hem de ekonomik olarak Arnavutluk'a toplam 5 milyar dolarlık yardım etmiştir. Çin lideri Mao Tse-tung'un ölümünün ardından Çin, batı devletleri ile olan ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Fakat Enver Hoca, batı dünyası ile olan ilişkilere her zaman şüpheyle bakmıştır ve Çin'in Batı ile yakınlaşmasını eleştirmiştir. Bu dönemde Çin-

[6] Çin Kültür Devrimi kısaca, Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Mao Zedong'un iktidardaki son 10 yılı içinde Çin Devrimi'nin ruhunu yeniden canlandırmak için başlattığı harekettir.

Arnavutluk ilişkileri zayıflamış, hatta Enver Hoca yüzlerce Çinli teknisyeni Arnavutluk'tan kovmuştur. Böylece ülkede, özellikle metal sanayi olmak üzere Çinliler tarafından yürütülen birçok proje yarım kalmıştır (Smith, 1985). Bu dönemde Arnavutluk, Sovyet çatısı altına girmeyi tekrar düşünmüştür. Fakat bu düşünce olarak kalmıştır. Enver Hoca, Arnavutluk'u dünyadaki tek gerçek sosyalist toplum olarak ilan etmiştir (Abrahams, 2015: 22).

Kaltsounis'e göre Enver Hoca, modern zamanlardaki en sert diktatörlerden biriydi ve Arnavut halkının bir sürü çile ve zorluk çekmesine neden olmuştur. Enver Hoca'nın politikaları ancak, kendi istekleri doğrultusunda aldığı kararlardı ve kendi halkının gelişmesi için değildi. Kaltsounis, Enver Hoca'nın iktidarda kaldığı 40 sene boyunca kendine muhalif isimlerin sesini kıstığını ve ülke genelinde birçok mallara el koyduğunu belirtmektedir. Ayrıca Enver Hoca kendi hükümeti için, Arnavut halkını fabrikalarda ve kolektif tarım alanlarında çalışmaya zorlamıştır. Enver Hoca, halkı diğer dünyadan izole etmiş ve kendi isteklerine karşı gelenlere, idam cezası da dahil olmak üzere birtakım cezalar uygulamıştır. Radyo dinleme veya televizyon izleme, devlet kontrolü programlarla kısıtlanmış, yurtdışına çıkma ve diğer dünya ile irtibata geçmek engellenmiştir. Kaltsounis, bu yüzden Enver Hoca'yı, Arnavutluk'un başına gelen en kötü hadiselerden biri olarak görmektedir (Kaltsounis, 2010:147). Enver Hoca aynı zamanda dinlere karşı, baskıcı politikalar yürütmüştür. Bu dönemde hem İslam, hem Hristiyan toplumunun önderlerine dini bakımdan kısıtlamalar getirilmiştir. Enver Hoca'ya göre din, halkı geri götüren inanışlar topluluğuydu. Özellikle Nisan 1967 yılında Enver Hoca tarafından kırk Ortodoks rahibe, herkesin gözü önünde işkence ettirilmiştir. Aslında Enver Hoca'nın Komünist fikri savunması, neden dine karşı olduğunu açıklar gibi olsa da, Komünist rejimlerin hiçbirinde Arnavutluk'taki kadar dini yasaklar görülmemiştir (Özkan, 2012: 304). Üstelik Enver Hoca aynı yıl, Arnavutluk'u ateist bir ülke olarak ilan etmiş ve dini faaliyetleri yasaklamıştır.

Enver Hoca 1985 yılında ölmeden önce, Ramiz Alia'yı kendi varisi olarak seçmiştir. Alia ve Arnavutluk İşçi Partisi destekçilerinin, mevcut düzeni değiştirmek gibi herhangi bir niyetleri yoktu. Ayrıca Sovyetlerin dağılışı ve Doğu Avrupa'daki büyük değişiklikler, Arnavutluk'ta ani bir etki yaratmamıştır. İlk başlarda Arnavut liderler, Doğu Avrupa'da yaşanan çözülme ve istikrarsızlık ortamını, Sovyetlerin

yenilikçi politikaları ile ilişkilendirmişlerdir. Alia, sonraları kısıtlayıcı ve baskıcı yönetime dayalı Arnavutluk iktidarının, ülkede olumsuz tepkilere neden olduğunun farkına varmış ve kısıtlayıcı politikaları azaltmaya yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır. Ülkedeki yurtdışına çıkış yasağı kaldırılmış ve dini faaliyetler tekrardan serbest hale getirilmiştir. Bunun yanında ölüm cezaları azaltılmış ve kırsal kesimdeki çiftçilere kendi ihtiyaçları doğrultusunda, istedikleri ürünü yetiştirme serbestliği gelmiştir (Kaltsounis, 2010: 16). Fakat Alia bu adımları atmakta geç kalmıştır. Enver Hoca rejiminin devamı olarak göreve gelen Alia'ya karşı büyük bir muhalefet çoktan oluşmuştu. 1992 yılında Arnavutluk'un demokrasiye geçişinin önemli adımlarından biri olan çok partili seçim düzenlenmiştir. Sali Berisha liderliğindeki Demokrat Parti, oyların çoğunluğunu alarak Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir (Emin, 2014: 18).

Arnavutluk'un demokratikleşme süreci, beklenildiğinden daha sancılı bir süreç olmuştur. Eski komünist rejimden kalma unsurların yeni sistemde de mevcut oluşu, ülke siyasetini olumsuz anlamda etkilemiştir. Ülkenin sosyal yapısı bozulmaya başlamış ve daha karmaşık bir hal almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasının temel nedenleri şunlardır:

- Komünizm dönemi sonrası mülki malların paylaşımında yaşanan sorunlar
- Kırsal bölgelerden şehirlere orantısız göç,
- Ülkede güvenliği sağlayacak kurumların yetersiz oluşu (Emin, 2014: 18).

Özellikle ülkedeki genç nüfus, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelere göç etmeye başlamıştır. Öte yandan Arnavutluktaki silahlı suç örgütleri ile devlet güvenlik görevlileri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Tüm bu olaylar üzerine Berisha ülkede sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştır. Arnavutluk bu yönüyle Avrupa'daki en karışık devletlerden biri olmuştur (Emin, 2014: 18).

Arnavutluk'ta demokrasiye geçişin sancıları yaşanırken aynı zamanda ülkede, yoksulluk ve işsizlik artmaya başlamıştır. Bunu takiben yaşanan protesto ve grevler ülkeyi daha kötü hale sürüklemiştir. Hükümet, protesto ve grevleri durdurmak için polis gücüne başvurmuştur. 1996 yılı seçimleri yaklaşırken Berisha hükümeti bazı pozitif girişimlerde bulunmuş ve reformlara gitmiştir. Fakat bu girişimlerin Sali Berisha ve onun Demokrat Partisi'nin, yeniden seçilmesi için yeterli olup olmayacağı merak konusu olmuştur. Tüm bu sorulara rağmen 26 Mayıs 1996 yılında yapılan

seçimlerde Demokrat Parti büyük bir zafer kazanmıştır. Seçimlerden sonra polisin gösteri yapma yasağı koymasına rağmen, muhalefetin önde gelenleri başkent Tiran'da gösteriler düzenlemiştir. Hükümet'in gösterilere çok sert tepki ile cevap vermesi, ABD dahil tüm uluslararası toplumun Berisha'ya olan desteğinin azalmasına neden olmuştur (Kaltsounis, 2010:77).

1997 yılında Arnavutluk başka bir olayla sarsılmıştır. Ülkedeki bankerler, yüksek faiz vaadiyle halktan para almış ve daha sonra bu bankerler iflas etmiştir. Zaten ekonomik kriz içinde olan ülkede, yaklaşık bir milyar dolar mevduat bankerlerin iflası ile yok olmuştur. Yaşanan kriz ortamı büyük gösteri ve yağmalama olaylarına neden olmuştur. Daha önce olduğu gibi Berisha hükümeti tekrardan sert önlemler almak zorunda kalmıştır. Ülkede gösteri yapma yasağı getirilmiş ve birçok medya kuruluşu kapanmıştır. Tüm bu olaylar, Arnavutluk'tan özellikle İtalya olmak üzere başka ülkelere göç dalgası başlatmıştır (Arman, 2007: 231). Özellikle banker krizi sonrası büyük eleştirilerin hedefi olan Berisha, olayın yaşandığı aynı yıl devlet başkanlığı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Berisha'nın istifası ile yönetim sosyalistlerin eline geçmiş ve Demokrat parti 1997 yılından 2005 yılına kadar Arnavutluk'ta, muhalefet partisi olarak kalmıştır (Emin, 2014: 19).

1997 seçimleriyle devlet Başkanı olan Fatos Nano'nun önünde çözülmesi gereken iki temel sorun vardı. Birincisi mevcut sistemi yeniden düzenlemek, ikincisi nerdeyse çökme durumuna gelmiş ekonomiyi yeniden inşa etmekti. Çünkü Berisha döneminde ekonomi çok kötüye gitmişti. Arnavutluk ulusal para birimi olan "Lek", Amerikan doları karşısında yüzde 40 değer kaybetmişti. Üstelik yukarıda değindiğimiz gibi "Banker Krizi" halkı daha da fakirleştirmişti ve enflasyon yüzde 28'lere çıkmıştı (Abrahams, 2015: 227). Ancak Fatos Nano uzun süre devlet başkanlığında kalamamış, Kasım 1998 yılında istifa etmiştir. Nano'nun yerine varisi Majko'un oluşturduğu yeni koalisyon göreve gelmiştir. Majko'nun gelişiyle iç politikada iyimser bir hava oluşmuştur. Fakat ükedeki sosyo-ekonomik problemler o kadar büyüktü ki, Majko'nun gelişiyle büyük bir değişiklik yaşanamamıştır (Vickers, 2001:253)

1999 yılında yaşanan Kosova Krizi ve NATO müdahalesiyle sonuçlanan gelişmeler esnasında, Kosova'dan Arnavutluk'a yaklaşık 430.000 mülteci akın

etmiştir. Arnavutluk, ekonomik ve lojistik bakımından bu kadar mülteci ile baş etmede yetersizdi. NATO'nun Kosova'daki müdahalesi devam etmekteyken, ABD Arnavutluk'a hem insani yardım hem de askeri yardım göndermiştir. Bundan sonra ABD, Arnavutlar için en güvenilir güçlü ortak haline gelmiştir. Kosova müdahalesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler de, Arnavutların ABD'ye olan ortaklık bağlarını geliştirmiştir (Açar, 2008:168). Hatta Kosova'daki çatışmalar sona erdikten sonra, Arnavutlar kendi askeri ordusunun zayıflığının farkına varmışlar ve NATO üyeliğini gözden geçirmeye başlamışlardır. Bu sebepten ötürü Arnavutlar, bu dönemden sonra NATO üyeliği yönünde kararlı adımlarla ilerlemişlerdir (Gjevori, 2018: 168).

2001 yılında yapılan genel seçimlerde Arnavutluk'ta büyük çekişmelere neden olmuştur. Bu seçim Arnavutluk'ta demokrasi adına önemli bir sınav niteliğindedir. Zira Arnavutluk tarihinde artık çok partili seçimler düzenlenmektedir. 2001 seçimlerinde, Arnavutluk Seçim Kurulu'na göre 38 siyasal parti mevcuttu. 170 sandalyenin 73'ünü kazanmayı başaran Sosyalist Parti tekrardan hükümeti kurma başarısı göstermiştir ve Nano tekrardan devlet başkanlığına seçilmiştir (Becerikli ve Bozkurt, 2014: 908). 1991 yılında çok partili seçimlere geçen Arnavutluk'ta, bu tarihten itibaren seçimlerde demokratlar ve sosyalistler arasında büyük çekişme yaşanmıştır. 2005 yılında yapılan seçimlerde bu sefer demokratlar galip gelmiş ve Berisha tekrar devlet başkanı seçilmiştir. 2005 yılından 2013 yılına kadar demokratlar, Arnavutluk'ta hükümet kurmayı başarmışlardır (Emin, 2014: 19).

3.2. YUGOSLAVYA DAĞILIŞ SÜRECİNDE AB'NİN ROLÜ

Yukarıda Yugoslavya Dağılış süreci boyunca ve sonrasında, AB'nin rolüne ülkeler bazında değinmiştik. Fakat Genel olarak AB'nin Yugoslavya dağılış sürecindeki rolüne değinmemiz, konunun iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Yugoslavya, soğuk savaş dönemi boyunca her iki karşıt bloğa da eşit mesafede durmaya çalışmıştır. Yugoslavya'nın Bağlantısızlar Grubu'nda[7] yer alması bunu destekler niteliktedir. Yugoslavya, Sovyetler gibi sosyalist sistemi benimsemiştir. Fakat Tito ve Stalin arasındaki görüş ayrılığı, iki devletin birbiriyle iş birliği içinde olmasını engellemiştir.

Hem Batı bloğuna hem de Doğu bloğuna stratejik olarak eşit bir mesafede duran Yugoslavya, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının kurbanı olarak görülmüştür. Soğuk savaş sonrası Yugoslavya, artık Dünya çapındaki popülaritesini yitirmeye başlamıştır. Eskisi gibi ekonomik ve siyasi olarak Batı dünyasının yardımını alamıyordu. Buna ek olarak, IMF'nin 1980'li yıllarda Yugoslavya'ya uyguladığı ekonomik baskı sonucu, devlet görevlerini yerine getiremez hale gelmiştir. Bu ekonomik zorluklar kurumsal krizlere ve hatta etnik milliyetçiliğin artmasına neden olmuştur (Jovic, 2001: 110).

O dönemlerde AT olarak adlandırılan AB, Maastricht Antlaşması ile siyasi bir birliktelik oluşturmayla uğraşıyordu. Yugoslavya dağılış süreci AB için ciddi bir sınav olmuştur. Fakat AB, Yugoslavya krizinde oldukça etkisiz bir rol oynamıştır. Avrupa'nın tam ortasında yaşanan kanlı çatışmalarda AB, krizi önleyici siyasi bir inisiyatif geliştirememiştir. AB'nin etkin bir rol alamadığı Yugoslavya krizinde, ABD'nin araya girmesiyle çatışmalar kısmen de olsa azalmış ve ABD kendi inisiyatifini kullanarak Dayton Anlaşması'na arabuluculuk yapmıştır. AB bütünleşmesinin ekonomik bir dev siyasi bir cüce olduğu görüşü Yugoslavya krizinde belli olmuştur (Mor, 2010: 535). AB'nin, Yugoslavya dağılma sürecinde etkin bir rol oynayamamasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi AB üye ülkeleri arasındaki görüş ayrılıklarıdır.

[7] Bağlantısızlar Harekatı, ilk defa Endonezya'nın Bandung şehrinde yapılan konferansla ortaya çıkmıştır. Bu grubun amacı; barış içinde yaşamaya dayanan bağımsızlık politikası izlemek, NATO ve Varşova Paktı gibi askeri oluşumlardan uzak durmak ve kendi ulusal kurtuluş savaşlarını desteklemektir.

3.2.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlığında Almanya ve AT'nin Fikir Ayrılıkları

1991 yılına kadar Alman elitleri, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden yanaydı. Fakat Slovenya ve Yugoslavya'nın bağımsızlıklarını takiben, Yugoslav ordusunun sert müdahalesi sonrası, Almanya fikrini değiştirmeye başlamıştır. Alman parlamentosundaki Hristiyan Demokrat Birliği, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının tanınması talebinde bulunmuş ve Almanya'da bu zamandan sonra bu ülkelerin bağımsızlığını destekleyenlerin sayısı giderek artmaya başlamıştır. Avrupa Topluluğu ise bu ülkelerin bağımsızlıklarına ilk başlarda karşıydı. AT, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsız devlet olarak tanınmasın daha fazla çatışma ortamına yol açacağına inanıyordu. En sonunda AT ve Almanya, Yugoslav askerlerinin bu ülkelerden çekilmesi koşuluyla bir konfederasyon yapısının kurulmasına karar vermiştir. Eğer Yugoslavya bu anlaşmada başarısız olursa Hırvatistan ve Slovenya bağımsız devlet olarak tanınacaktı. Fakat Sırplar savaşı ancak Hırvatların, Sırpların ağırlıklı olduğu yerleşim yerlerini (Hırvat topraklarının yaklaşık % 40'ını oluşturan alan) terk etmeleri durumunda sona erdireceği konusunda ısrarlıydı (Zipfel, 1996: 138).

Almanya'nın AT'ye, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıması yönünde büyük bir baskısı olmuştur. Hatta Almanya, AT'ye bu ülkeler tanınmadığı takdirde, birlikten ayrı olarak tek taraflı bu ülkelerin bağımsızlığını tanıyacağını belirtmiştir. AT bütünlüğünü korumak adına, sonradan Yugoslavya konusundaki fikrini değiştirmiş ve Maastrciht Antlaşmasından sonra 15 Ocak 1992'de bu iki ülkenin bağımsızlığını tanımıştır. Ayrıca bu iki ülke, 22 Mayıs 1992 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmuştur (Oğultürk ve Dağıstan, 2017: 40).

Almanya'nın AT'den bağımsız hareket etmesinin altında iki neden yatmaktadır. İlk neden, savaş yüzünden meydana gelen göç dalgası idi. Yugoslavya'da savaştan kaçanların ilk durağı Almanya olmuştu ve Almanya bu göç dalgasına son vermek istiyordu. İkinci olarak da Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınmasının, mevcut Sırp saldırılarını durduracağını düşünmüştü. Çünkü uluslararası toplum tarafından tanınan bir devlete, Sırpların saldıramayacağı Almanya içinde yaygın bir görüştü. Fakat Almanya'nın beklediği gibi olmadı ve tanımanın ardından çatışmalar daha şiddetlendi (Ülger, 2016: 111).

3.2.2. Badinter Komisyonu

AB'nin sorunlara diplomatik bir çözüm bulamaması, Birliğin fikir değiştirmesine neden olmuştur. Yugoslav ülkelerinin bağımsızlıkları ilk başta olmasa da sonradan tanınmaya başlanmıştır. 16 Aralık 1991 yılında Anayasa Hukuku uzmanı olan Robert Badinter'in başkanlığını yaptığı bir komisyon toplanmış ve bu komisyon Yugoslav cumhuriyetlerinin tanınma koşullarını belirlemiştir. Komisyonun adı "Badinter Komisyonu" olarak adlandırılmıştır. Komisyonun temel görevi, bu cumhuriyetlerin demokrasi, insan hakları ve ekonomik alanlardaki gelişmelerine göre raporlar oluşturmak olmuştur (Tikici, 2012). Badinter Komisyonu oluşturulduktan hemen sonra ilk raporunu 17 Aralık 1991 yılında yayınlamıştır. Bu rapora göre, ayrılan cumhuriyetlerin insan haklarına saygılı olması ve demokrasinin varlığını sağlaması şartıyla 15 Ocak 1992 yılından sonra, bağımsızlıklarının tanınabileceği belirtilmiştir. Tam bu anda AB'nin Yugoslavya üzerindeki görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Almanya, Badinter Raporuna rağmen 17 Aralık'ta Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanımıştır (Arman, 2004: 3, 166). Almanya'nın AB'den ayrı hareket edip, önceden bu devletlerin bağımsızlığını tanıması, AB'nin ortak karar alma sürecinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Bosna'da olduğu gibi, Kosova'daki çatışmaların NATO aracılığıyla sona erdirilmesi, uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönemin nasıl şekilleneceği açısından önem arz etmektedir. Soğuk savaş dönemi boyunca, Avrupa kıtasının güvenliğini sağlayan NATO, Yugoslavya kriziyle, Avrupa'daki varlığını güçlendirmiştir. Yugoslavya Krizi'yle, AB'nin askeri alanda başarısızlığı ve ABD'nin koruculuğuna halen gereksinim duyduğu görüşü ortaya çıkmıştır (Tikici, 2012). AB ekonomik alanda olduğu gibi, güçlü siyasi ve askeri bir kapasiteye sahip olsaydı ve çatışmalar karşısında etkin bir müdahele gücü geliştirseydi, Yugoslavya tarihindeki birçok çatışma muhtemelen engellenebilirdi. AB'nin gelecekte bu kapasitelere sahip olup olmayacağı belirsizdir. Fakat günümüzde de halen ABD'nin başını üstlendiği NATO oluşumu, AB için önemini korumaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİNİN BATI BALKANLAR STRATEJİSİ VE AB'NİN BATI BALKANLARA GENİŞLEMESİ

4.1. BATI BALKANLARIN AB İÇİN ÖNEMİ

Balkanlar, tarih boyunca Avrupa kıtasının güvenliği için önem arz etmiştir. Geçmişte, Avrupa'ya doğudan gelen istila ve akınlar bu bölgeden olmuştur. Günümüzde ise Balkanlar, bölgede yaşanan istikrarsızlık ve kriz ortamıyla, Avrupa güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. Bunun yanında Balkanların konumu, Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaşmasında önemli rol oynamaktadır (Gökçen, 2007: 115). Balkanlar bu özelliğiyle bir nevi Avrupa kıtası ile Doğu dünyası arasında bağlantı özelliği görmektedir. Balkanların bu önemli konumu ve özelliğinden dolayı AB, özellikle soğuk savaştan sonra bölge üzerinde barış ortamını oluşturmak ve egemenliğini hakim kılmak amacıyla bir takım politika ve stratejiler geliştirmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi boyunca Batı Bloğu ve Doğu Bloğu arasında köprü işlevi gören Yugoslavya, dağılma süreciyle AB'nin çıkar alanı haline gelmiştir. Bölgede güvenliğin sağlanması, ticaret ve yatırımların artması, bölgedeki ekonomik canlılığın artmasını sağlamaktadır. Bölgedeki bu tür olumlu gelişmeler AB için yeni pazar alanları oluşturmakta ve üye ülkeler bu durumundan kazanç sağlamaktadır. AB, Batı Balkanlardan ekonomik ve ticari kazanç kazanmakla birlikte Karadeniz ve Ortadoğu bölgeleriyle, bölge üzerinden köprü kurmaktadır.

Batı Balkan bölgesi aynı zamanda AB'nin, değişim ve gelişimlere tepki verebilen etkin bir uluslararası aktör olması, açısından önemlidir. Bu yüzden AB'nin, Batı Balkanlarda sergilediği performans önem arz etmektedir. Ayrıca uzun yıllar güvenliğini NATO şemsiyesi altında sağlayan AB, Yugoslavya dağılış sürecinde Batı Balkanlarda etkin bir politika izleyememiştir (Crnica, 2007: 27-28). Bunun

yanında ABD'nin son yıllarda Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesine yüzünü dönmesi, Batı Balkanlarda istikrar ve barışın sağlanması görevini, AB'nin üstlenmesine neden olmuştur (Çiftçi, 2018: 57). AB, Batı Balkanlarda istikrar ve barışı koruyarak, bölgede etnik çatışmaların tekrardan yaşanmamasını, yoksulluk ve savaş yüzünden meydana gelen göçün sona ermesini amaçlamaktadır. Ayrıca AB, Batı Balkanlarda demokrasinin geliştirilmesini, insan hakları ve azınlık haklarının korunmasını ve bölge ülkelerdeki refah seviyesinin yükselmesini amaçlamaktadır (Ağca, 2010; 49). Keza bölgedeki uyuşturucu, insan ve silah kaçakçılığının artması, AB için önemli bir endişe kaynağı olmaktadır (Tikici, 2012). Bölgede yaşanan bu tür olumsuzluklar, AB'yi de etkilemekte ve AB'nin bu yüzden yönünü Batı Balkanlara doğru dönmesine neden olmaktadır. AB içerisinde Batı Balkanları coğrafi Avrupa'nın parçası olarak gören stratejik perspektif sahibi olanlar da, AB'nin bölgeye yönelik politikasını etkilemektedir.

Çalışmamızın bu kısmında Yugoslavya dağılış sürecinde ve sonrasında AB'nin bölgeye yönelik oluşturduğu strateji ve politikaları inceleyeceğiz.

4.2. 1995-1999 YILLARI ARASINDA AB'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKASI VE STRATEJİLERİ

1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile AB, derinleşme yolunda büyük bir aşama katetmiştir. Ayrıca bu dönemde, soğuk savaşın sona ermesiyle, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru bütünleşme hareketleri benimsemiş ve bunun için yol haritaları çizilmiştir (Tikici, 2012). Fakat Yugoslavya'nın dağılış sürecine girmesi ve çatışmaların başlaması çok hazırlıksız olmuştur. AB, Yugoslavya dağılış sürecinde yaşanan çatışma ve savaşlara yavaş tepki göstermesi, bölge üzerindeki eksik politik tutumu ve bölgedeki çatışmalara engel olacak yeterli düzeydeki askeri güce sahip olmamasından dolayı eleştirilmiştir. Bunun yanında AB içindeki fikir ayrılıkları, AB'nin kriz boyunca tek bir ses olmasını engellemiştir. Bunun en açık örneği Slovenya ve Hırvatistan'ın, ilk başta İngiltere ve Fransa'nın karşıt tutumuna rağmen, Almanya tarafından tek başına tanınmasıdır (Arıkan, 2012: 16). Ayrıca AB'nin yaşanan katliamlara engel olamaması, arka bahçesi olarak adlandırdığı bölgede itibarını kaybetmesine neden olmuştur. Krizin sonlarına doğru özellikle

Kosova'da yaşanan çatışmalarda, AB geçmişte yaşadığı başarısız deneyimlerden ders çıkararak daha aktif rol almaya başlamıştır. Çünkü Kosova meselesi Arnavutluk, Makedonya ve diğer bölgelerle de ilişkilidir (Kodoman, 2017: 48).

Yugoslavya dağılış sürecinde etkili siyasi ve askeri politika üretemeyen AB, ekonomik araçlarla ve insani yardımlarla, bölge üzerindeki en başarılı politikasını üretmiştir. AB özellikle yaptığı mali yardımlar ve acil insani yardımlar konusunda Yugoslavya'ya büyük destek sağlamıştır. Örneğin Bosna Savaşı sonrası, Bosna-Hersek hükümeti Mostar'ın idaresi için 20 milyon dolar ve ülkenin altyapısı için 60 milyon dolar AB fonu almıştır (Arıkan, 2012: 16).

AB'yi Batı Balkanlara iten ilk güç, Yugoslavya dağılış sürecinden sonra bölgedeki yaşanan gelişmelerin AB için istikrarsızlık ve tehdit kaynağı olmasında yatmaktadır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen Dayton Anlaşması ve diğer anlaşmalarla barış ve istikrarın sağlanmasının amaçlanması, AB'nin Batı Balkanlara yönelik politikasının temelini oluşturmuştur. AB bölgede, komünizm sonrası geçişin sağlanması ve barışın tesis edilmesi gibi iki zorlu sürecin yerine getirilmesi görevini üstlenmiştir (Şahin, 2013: 10) AB'nin 1990 sonrası Batı Balkan politikalarında her ne kadar bazı farklı görüş ve tarışmalar yaşansa da, bu dönemde AB'nin Balkanlara yönelik üç temel politikasından bahsedebiliriz:

- Bölgede yaşanan çatışma ve savaşların, AB bütünleşme sürecine zarar vermesine engel olmak ve bölgeyi tüm Avrupa kıtasına entegre etmek
- Bölgeyi Avrupa kıtasına entegre ederken aynı zamanda bölge üzerinde siyasi, iktisadi ve ideolojik hegemonyalar kurmak
- Uzun süre sosyalizmin etkisinde kalmış ulusları, belli bir tarihsel sıralama ile AB'ye yavaş yavaş entegre etmek (Sancaktar, 2006).

4.2.1. Royaumont Süreci

AB'nin Batı Balkanlar ve diğer Güneydoğu Avrupa ülkelerinde barış ve istikrarı sağlama amacıyla gerçekleştirdiği ilk girişim, Royaumont Süreci'dir. Bosna Savaşı'nın sona ermesiyle gündeme gelen bu süreç, Balkanlarda "Avrupa Ailesi" oluşturma düşüncesiyle oluşturulmuştur (Çiftçi, 2018: 58). 13 Aralık 1995'te

Fransa'nın Royaumont kasabasında başlatılan bu girişimde, eski Yugoslavya'yı oluşturan Bosna-Hersek, Sırbistan-Karadağ, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, bunun yanında Arnavutluk, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Rusya, ABD ve dönemin AB üyesi ülkeler yer almıştır. Bu sürece aynı zamanda AB Komisyonu, AB Parlamentosu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu ve AB Konseyi de dahil edilmiştir (Kavalalı, 2005: 37). Royaumont Süreci'nin temel amaçları şunlardır:

- Savaş sonrası Bosna-Hersek'te ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde istikrarı sağlamak,
- Bölgede güven inşasını ve diyaloğunu tesis etmek,
- Anlaşma, dostluk ve iyi komşuluk projelerine destek vermek (Shtonova, 1996: 27).

Rayaumont Süreci sınır anlaşmazlığı, azınlık hakları ve güvenlikle alakalı bölgesel sorunlara odaklanmıştır. Finansal ve teknik yardımlara, Rayamount sürecinde odaklanılmamıştır (Arıkan, 2012: 19). Ekonomik iş birliğinin yerine sosyo-kültürel alanlardaki iş birliği, bu sürecin ele aldığı en önemli konulardandır.

Royaumont Süreci'ni takiben, 25 Ocak 1996'da Bükreş'te, 21 Ocak 1996'da Atina'da, 8 Nisan 1997'de Üsküp'te, 27 Ekim 1997'de İstanbul'da ve 31 Mart- 1Nisan 1998'de tekrar Atina'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde Royaumont Süreci'nin uygulanması için belirli proje ve planlar oluşturulmuştur (Shtonova, 1996: 29). Royaumont Süreci 1999 yılındaki Köln Zirvesi'ne kadar, bölgede sivil toplumun ve demokrasinin yerleşmesi amacına hizmet etmiştir. Rayoumont Süreci, bu süreçten sonra Köln Zirvesi'yle oluşturulan "İstikrar Paktı"nın "Bir Numaralı Çalışma Grubu-Demokratikleşme ve İnsan Hakları" kapsamının içine dahil edilmiştir (Arman, 2007: 287). Uluslararası çevrelere göre Royaumont Süreci, bölgede yaşanan sorunları çözmede başarısız olmuştur. Bunun nedeni, bu sürecin bölge üzerinde istikrarı sağlayacak ve sorunları çözecek mekanizmalardan yoksun oluşudur.

4.2.2. Bölgesel Yaklaşım

Royaumont Süreci'nin başlamasından bir yıl sonra Avrupa Birliği, Batı Balkan ülkelerine yönelik "Bölgesel Yaklaşım" politikası geliştirmiştir. AB Konseyi, 15-16 Şubat 1996 yılında gerçekleştirilen "Roma Konferansı" öncesi Komisyondan, Batı Balkan ülkelerine yönelik bir rapor hazırlanmasını talep etmiştir. AB Komisyonu'nun kapsamlı bir şekilde hazırladığı rapor ve "Bölgesel Yaklaşım" 26 Şubat 1996 yılında Konsey tarafından kabul edilmiştir (Kavalalı, 2005: 38).

Bölgesel Yaklaşım, AB'nin Batı Balkanlara olan stratejisinin değişmeye başladığının göstergesi olarak kabul edilir. AB bu yaklaşımla, Yugoslavya dağılış sürecinden bu yana Balkanlarda kapsamlı bir politika oluşturmada ve ortak hareket etmede başarısız olduğunun farkına varmıştır. AB, bölgesel yaklaşımla bölgede istikrar, güvenlik ve barışı tesis etmeyi önceliği olarak görmüştür. Ayrıca AB, Bölgesel Yaklaşımla bölgeye finansal yardım programları sunmuştur. İkili anlaşmalarla AB iç pazarlarına ulaşımın sağlanması, bölge ülkeleri arasında ekonomik reformlara ve bölgesel iş birliğine katkı sağlayacağı varsayılmıştır. Bunun yanında bölge ülkeleri ile AB arasındaki ikili ilişkilerin ilerleme kaydetmesi, sıkı siyasi ve ekonomik "koşulluluk" ilkesine bağlanmıştır (Özdemir, 2006: 38). AB, bu sayede mali yardımları, ticari ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi için yerine getirilmesi gereken şartları ortaya koymuştur. Eğer bu şartlarla bağdaşmayan durumların ortaya çıkması halinde yardımların sona erdirilmesi ve sözleşmelerin uygulanmasının ertelenmesi gibi bazı yaptırımlar benimsenmiştir (Crnica, 2007: 33). Her ülke için belirlenen şartların başında şu maddeler vardır:

- AB üyesi ülkelerde bulunan kaçakların ülkelerine geri kabul edilmesi
- Mültecilerin evlerine güvenle dönmesinin sağlanması
- İnsan ve azınlık haklarının geliştirilmesi
- Dayton Anlaşması'nın uygulanması,
- İyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi
- Serbest ve demokratik seçimlerin yapılması (Mujezinoviç, 2007: 69).

4.2.3. AB'nin Şarta Bağlılık Stratejisi

AB, Batı Balkan ülkelerine yönelik mali yardımı, ekonomik iş birliğini ve ticaret alanındaki ikili iş birliklerini geliştirmeye yönelik tutarlı ve şeffaf bir politika oluşturma maksadıyla, bu ülkelere şartlar sunmuştur. "Şartlara bağlılık" olgusu, AB'ye üye olmayan tüm Batı Balkan devletlerine uygulanmıştır. Şartların durumu ülkelere göre farklılık gösterse de bazı genel koşullar tüm ülkelere uygulanmaktadır. Şartlara uyulup uyulmadığı Birleşmiş Milletler, AGİT ve diğer uluslararası kuruluşların ele aldığı raporlarla değerlendirilmektedir (Kavalalı, 2005: 40).

Kavalalı'ya göre AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında gerçekleştirilen anlaşmalar esnasında ve sonrasında "şartlara bağlılık" ilkesi geçerlidir. Batı Balkan ülkelerine uygulanan koşullar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yerinden zorla göç ettirilmiş veya göç etmek zorunda kalan mültecilerin evlerine geri dönüşünün sağlanması
- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) ile tam iş birliği yapılması ve savaş suçlularının adalet önüne çıkmasının sağlanması
- Kalıcı demokratik reformlar başlatılması ve insan-azınlık haklarına saygı duyulması
- Gizli oy esasına dayanan özgür ve düzenli seçimlerin düzenlenmesi
- Özelleştirme programına hız verilmesi ve fiyat kontrolü gibi uygulamalarının kaldırılması vb. ekonomik reformların uygulanması
- Komşu ülkelerle iyi komşuluk ilişkilerinin başlatılması ve bu yönde önemli adımların atılması (Kavalalı, 2005: 40-41).

Koşulluluk ilkesi ve bölgeselcilik politikası[8], AB'nin Batı Balkanlar politikasının temel özünü oluşturmaktadır. Koşulluluk ilkesinin koşulları, 1995-1996 yılları arasındaki Genel İşler Konseyi'nin sonuçlarına ve 1996 yılındaki Batı Balkanlar'da çatışmanın sona erdirilmesi ve barışın sağlanması hakkındaki Londra Konferansı'nın sonuç metnine dayanmaktadır (Arman, 2007: 287).

[8] Bölgeselleşme, AB'nin ekonomik, siyasi ve askeri açıdan sınırlarını aşarak oluşturduğu, sınır ötesi bir bölgesel işbirliğidir.

Batı Balkan ülkeleri, AB'nin şartlılık ilkelerini yerine getirdiğinde, AB bu ülkelere, tek taraflı olmak üzere bazı faydalar sunabilir. Bu faydalar AB'ye üyelik, topluluk içinde ticaret üstünlükleri veya AB ajansları programlarına katılmak gibi tek taraflı kazançlardır. Fakat Batı Balkan ülkelerinin bu faydalardan yararlanabilmesi için Kopenhag Kriterleri ile düzenlenen insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne öncelik göstermesi gerekmektedir (European Parliament, 2016).

Günümüzde AB'nin Batı Balkanlara uyguladığı koşulluluk, daha önceki genişlemelere göre daha kapsamlı ve ayrıntılı olmaktadır. Çünkü AB'nin 2004 genişlemesi ile üye olan ülkelerde, Batı Balkanlardaki gibi çatışmalar yaşanmamış olmasına rağmen ve daha heterojen bir yapıya sahip olmalarına rağmen, bu ülkelerin AB entegrasyonunda zorluklar yaşanmıştır. Batı Balkanlar gerek siyasi yapısı gerekse de tarihi yapısından dolayı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine göre, AB entegrasyonu açısından daha zor bir bölge izlenimi vermektedir (Kodoman, 2017: 53). Bunun yanında AB, daha önceki genişleme sürecinde karşılaştığı sorunları, olası Batı Balkan ülkeleri genişlemesinde yaşamak istememektedir.

4.2.4. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı

Güneydoğu Avrupa ülkeleri için İstikrar Paktı, 9 Nisan 1999 yılında dönemin AB dönem başkanı Almanya'nın önerisiyle başlatılan bir girişimdir. Bu Alman planına göre, Güneydoğu Avrupa'da istikrarının sağlanması, tüm Avrupa kıtasının güvenliği ve istikrarı için önemliydi. İstikrar Paktı'nın amaçları şunlardır:

- Güneydoğu Avrupa bölgesinde, çatışma ve şiddet eylemlerinin engellenmesi ve bunlardan kaçınılması
- Bölgede demokrasi ve serbest pazar ekonomisine geçiş için uygun koşulların sağlanması
- Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik yapısına katılımının sağlanması (Kotios, 2001: 203).

İstikrar Paktı, bütün ilgili ülke ve organizasyonların katılımıyla Uluslararası Köln Konferansı'nda kabul edilmiştir. Bu konferansın ana amacı, bölgedeki

çatışmaların azaltılması hatta yok edilmesi amacıyla bölgede istikrarı sağlayacak hükümetlerarası anlaşmaların yanı sıra tek ve çok taraflı anlaşmaların imzalanmasıydı (Kotios, 2001: 203). İstikrar Paktı iş, çevre, yolsuzlukla mücadele, organize suçlar, etnik ayrımcılığın yok edilmesi, güvenlik alanlarında reformların yapılması ve medya bağımsızlığının sağlanması gibi bölgesel iş birliği girişimlerine odaklanmıştır (Fererro-Turrion, 2015: 16).

İstikrar Paktı sürecinin üç aşamadan oluşturulması öngörülmüştür. Birinci aşaması hazırlık aşamasıdır. Bu aşamada, başlangıçta ihtiyaç duyulan reformların belirlenmesi ve her ülkenin anlaşmaya hazırlanması yer almaktadır. İkinci aşamada, anlaşma müzakereleri ve müzakere sonuçlarının benimsenmesi yer almaktadır. Son aşamada ise, ilgili ülkelerin anlaşmaları uygulaması ve sonrasında bölge ülkelerinin AB ile tamamen iş birliği içine girmesi, AB'nin de bölge ülkelerine potansiyel aday ülke statüsü vermesi yer alır (Harald, 2008, 2).

İstikrar Paktı, Güneydoğu Avrupa ülkelerine yönelim yolunda önemli bir adım olsa da, bölge üzerindeki gerekli etkiyi göstermede başarısız olmuştur. İstikrar Paktı'nın gerekli etkiyi gösterememesinin nedenleri arasında, Pakt'ın büyük emellerinin ve amaçlarının, kısıtlı ve üstü kapalı kanallarla icra edilmesi gösterilebilir. Aynı zamanda Pakt, somut eylem ve projeler içermemektedir. Bunun yanında Pakt uzun dönemli mali yardım taahhüt etmemektedir (Kotios, 2001: 204).

2007 yılında İstikrar Paktı'nın yerini Bölgesel İşbirliği Konseyi (RCC) almıştır. RCC Batı Balkan ülkelerinin yanı sıra Bulgaristan, Yunanistan, Moldova, Romanya ve Türkiye'den oluşmuştur. Merkezi Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da olan RCC, ağırlıklı olarak AB, tarafından finanse edilmektedir. RCC, bölgesel iş birliği konusunda bölgenin temel aktör konumundadır (Mirel, 2018: 2).

4.3. 2000'Lİ YILLARDA AB'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKASI VE STRATEJİLERİ

4.3.1. İstikrar ve Ortaklık Süreci

26 Mayıs 1999 tarihinde AB komisyonu, Batı Balkan ülkelerindeki reform sürecine destek olmak ve bu reform hareketleri hızlandırmak, aynı zamanda Batı Balkan ülkelerini AB'ye yakınlaştırmak için İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stabilization and Association Process-SAP) politikasını oluşturmuştur. Bu süreç 21-22 Haziran 1999 yılında gerçekleştirilen Genel İşler Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. SAP çerçevesinde, daha önceden belirlenen kriter ve reformlara uyum sağlayan ülkeler ile "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" (Stabilisation and Association Agreement-SAA) imzalanması kararlaştırılmıştır (Kavalalı, 2005: 41). AB'nin bu sürece yönelmesindeki en önemli nedenlerden biri, 1999 yılında yaşanan Kosova Krizi ve krizin yarattığı istikrarsızlık ortamıdır. SAP'ın temel amacı, üyelik perspektifini taşıyan ülkelerle özel ilişkilerin kurulması ve bu ülkelerin mevcut mevzuatlarını AB'nin mevzuatları ile uyumlu hale getirmektir (Mujezinoviç, 2007: 70). SAP ile, bütün bölgesel yaklaşımı amaçlayan mevcut AB planları ve kararları uygulanarak, daha önce her bölge ülkesi için ayrı ayrı oluşturulmuş yaklaşımların ötesine geçmek amaçlanmıştır. Bu yeni stratejiye göre, bölge ülkeleri arasındaki farklılıklar her ne olursa olsun bu ülkeler aynı zamanda, küresel boyutta bölgesel yaklaşım gerektiren ortak ve karşılıklı sorunlara da sahipti (Kotios, 2001: 205).

SAP'ın en önemli özelliği, Batı Balkan ülkelerini kendi içinde bulunduğu şartlar boyutunda ele alıp değerlendirmesi ve sözleşme akdine dayalı bir yaklaşım sunmasıdır. SAP, Batı Balkan ülkelerine savaştan sonra yardım etmeyi ve bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne yakınlaşmasını amaçlar. SAP ile Batı Balkanlar arasında serbest bir ticaret bölgesi kurulması ve bölgedeki ülkelerin AB standartlarına ulaşması temel önceliktir (Dağdemir, 2004: 98). SAP, hem karşılıklı hem de bölgesel bir süreçtir. SAP, bölge ülkeleri ve AB arasında güçlü bir bağ oluşturmaktadır. Bunun yanısıra SAP, bölge ülkeleri arasında bölgesel iş birliğine ve bu ülkelerin komşuları arasındaki iş birliğine destek sağlamaktadır (Commission Of The European Communities [COM], 2002).

SAP, uzun dönemli bir politika sürecidir. SAP, bölge ülkelerinde kalıcı bir değişimin oluşmasına yardımcı olur. Politika geliştirme, yasaları benimseme, kurumları oluşturma ve gerekli idari yapıların yaratılması uzun bir çaba gerektirmektedir. SAP aynı zamanda bölge ülkeleri tarafından, uzun dönemli bağlılık gerektirmektedir ve bu süreç kısa süreli krizleri ve olayları çözmek için oluşturulmuş birşey değildir. Sürecin birçok farklı aşaması her ülkede katedilen gerçek değişimlerle belirlenmelidir (COM, 2002).

19-20 Haziran 2000 tarihleri arasında düzenlenen Feria Zirvesi'nde üye ülkeler, SAP'a olan desteklerini ifade etmişlerdir. Bu zirvede AB, SAP'la Batı Balkan ülkelerinin AB'ye siyasi ve ekonomik açıdan tam entegre olmasını, ana hedefi olarak belirlemiştir. Ayrıca AB bölge ülkelerini, bölgesel ticaret anlaşmaları da dahil olmak üzere, tüm bölgesel iş birliği konusunda destekleyeceğini ifade etmiştir. Bunun için gerekli olan SAP'ın teknik ve mali yardımları AB tarafından karşılanacaktır. Bu zirvede ayrıca demokrasinin, siyasi diyoloğun ve serbest ticaretin bölge ülkelerinde güçlendirilmesi de ele alınmıştır[9] (European Parliament, 2000).

4.3.2. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (SAA)

AB ve Batı Balkan ülkeleri arasındaki SAP sürecinin en önemli kısımlarından birini SAA oluşturur. Daha önce SAP sürecinde ifade ettiğimiz gibi gerekli reform ve kriterleri yerine getiren ülkelerle SAA imzalanmaktadır. SAA hem AB açısından hem de Batı Balkan ülkeleri açısından yükümlülükler getirmektedir. SAA süreci genel olarak şunları öngörmektedir:

- AB mevzuatının, Batı Balkan ülkeleri arasında birçok alanda uygulanmasını
- Batı Balkan ülkelerinin zamanla aşamalı bir şekilde AB ile ticaret bölgesi oluşturmasını
- Batı Balkan ülkelerinin aralarında birçok alanı kapsayan serbest dolaşımı öngören anlaşmaların imzalanmasını

[9] Detaylı bilgi için bkz. Santa Mara Da Feira European Council
19 And 20 June 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm

- Bölge ülkelerinin yasadışı göç, sınır kontrolü, adalet ve içişleri alanında AB ile tam iş birliği içinde yer almasını (Crnica, 2007: 56).

SAA, AB'nin daha önceki ortaklık anlaşmalarına benzerlik göstermeyen ve sadece Batı Balkan ülkeleri için geliştirilmiş anlaşmalardır. AB Komisyonu'na göre SAA, Batı Balkanların AB'ye tam üyeliği için yol gösterici bir kılavuzdur (Dağdemir,2004: 98). SAA'lar, bölgedeki her ülkenin AB üyeliği taleplerini yerine getirmede, kendi potansiyel hızlarında hareket etmelerini sağlamaktadır. SAA'nın politik önemi, imzalayan tarafa potansiyel aday ülke statüsü vermesi ve dolayısıyla AB üyeliğinin anahtarını sunması gerçeğinde yatmaktadır. SAA, potansiyel aday ülke ile Avrupa Birliği'ni temsil eden Dış İlişkiler Komiseri ve AB'nin tüm üye devletlerinin dışişleri bakanları arasında imzalanmaktadır. SAA, Birliğe katılım stratejisi olarak, ilgili ülkeye Avrupa değerleri, ilkeleri ve standartlarının getirilmesi olarak görülmektedir (Petricusic, 2005: 7-8). Ayrıca SAA, ilgili ülkenin AB değerler ve standartlar sistemini benimseme ve uygulamadaki konumunu değerlendirmede son aşamadır. Böylece ilgili ülke verilen kurallara ve koşullara tam olarak uyar. SAA'nın önemi, AB üyeliği perspektifini daha da yaklaştıran bir süreç olması ve ilgili ülkenin AB ile ilişkilerinde yeni bir aşama başlatmasıdır (Zarin, 2007: 518).

AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında SAA imzalanması için, ilgili ülkede demokrasi, insan hakları, özgürlük, serbest pazar ekonomisine dayalı yapı ve hukukun üstünlüğü alanlarında gerekli düzenlemelerin yapılmış olması gerekir. AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında SAA imzalandıktan sonra, bölge ülkeleri önemli ekonomik kazançlar elde etmektedir. AB, Batı Balkan ülkelerinin AB pazarında rekabet edebilme gücüne sahip olabilmesi için, tek taraflı gümrük uygulamalarını kaldırmaktadır. Bu sayede Batı Balkan ülkeleri, AB içinde rekabet edebilme gücü elde etmektedir (Çiftçi, 2018: 59). SAA'nın Batı Balkan ülkeleri üzerindeki bir diğer avantajı, bölgedeki komşuluk ilişkilerini geliştirerek güçlü bir iş birliği mekanizması kurmasıdır. Ayrıca AB Komisyonu da birçok raporda bölgede istikrarın sağlanması için Batı Balkan ülkeleri arasında komşuluk ilişkilerinin ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesinin öneminden bahsetmiştir. Bu sayede bölgede, milliyetçilik akımlarının yok edilmesi, karşılıklı anlayışın yerleşmesi ve politik diyaloğun kurulması amaçlanmaktadır (Vesnic-Alujevic, 2012: 30).

SAA imzalandıktan sonraki süreç şöyle gerçekleşmektedir:

- SAA imzalandıktan sonra, AB üye ülkelerinin parlementolarında ve AB Parlementosu'nda onaylama süreci başlamaktadır.
- Bu süreç devam ederken, ilgili Batı Balkan ülkesi ve AB arasında büyük çoğunlukla ticari ilişkilere düzenleme getiren "Geçici Anlaşma" yürürlüğe girmektedir. SAA ile birlikte imzalanan "Geçici Anlaşma", AB üyesi ülkelerin onayına tabi olmadan anında yürürlüğe girmektedir.
- Son adımda SAA'da yer alan kriterleri ve şartları, eksiksiz bir şekilde oluşturan ilgili Batı Balkan ülkelerinin "tam adaylık" başvurusu yapabilme hakkına sahip olması gelir (Mujezinoviç, 2007: 72).

4.3.3. AB Yardım Programları: PHARE-OBNOVA-CARDS

AB, Yugoslavya dağılış sürecinden itibaren, Batı Balkan bölgesine önemli ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Bu çerçevede birçok yardım programı, Batı Balkan bölgesi için geliştirilmiştir. Yugoslavya dağılış döneminde yaşanan savaşlar sırasında insani yardım olarak başlayan AB yardımları, daha sonra bölgede istikrarın sağlanması ve bölgenin yeniden yapılandırılması amacıyla devam etmiştir (Crnica, 2007: 58).

AB'nin, Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirdiği ilk ekonomik program, 1989 yılında 3906/89 sayılı Konsey kararı ile aldığı PHARE (Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy) programıdır. PHARE programı, AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin, Avrupa Birliği'nin üyelik yükümlülüklerini üstlenmeye hazır oldukları aşamada, AB'nin bu ülkeleri desteklemek için hibe sağladığı bir girişimdir [10](EU Parliament, 1998). Başlangıçta Polonya ve Macaristan için oluşturulan proğramın kapsamı zamanla Batı Balkan ülkeleri de dahil olmak üzere, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini içine alacak şekilde genişletilmiştir.

[10] Detaylı bilgi için “European Parliament Official Page” bkz: http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm

Bosna-Hersek'teki savaşın sona ermesinden sonra AB, savaştan etkilenen bölge ülkelerine yönelik OBNOVA programını geliştirmiştir. OBNOVA programıyla AB, büyük bir yardımı bölgeye ulaştırmıştır. 1990'lı yıllar boyunca OBNOVA, Batı Balkanlar bölgesine yaklaşık 4.5 milyar EURO'luk yardım ulaştırmıştır. Kosova'daki çatışmaların sona ermesiyle, Kosova'nın yeniden inşa edilmesi görevini üstlenen Kosova Görev Gücü, OBNOVA fonlarını isabetli ve esnek bir şekilde kullanmayı başarmıştır. 2001 yılında OBNOVA programı CARDS'a entegre edilmiştir (European Commission, 2000).

AB Konseyi, 1999 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesinde çeşitli yardım proğramları ile yapılan yardımların etkinliğinin arttırılmasını ve bunların tek bir hukuksal çatı altına alınmasını talep etmiştir (Crnica, 2007: 59). Bu çerçevede AB, 2666/2000/EC sayılı Konsey tüzüğü ile CARDS (Community Programme for Assistance, Reconstruction, Democratisation and Stabilisation) adlı mali yardım programını kabul etmiştir. Bu tüzüğün ilk maddesinde 2000-2006 yılları arasında yapılacak olan yardımların bütçesi 4.65 milyar Euro olarak belirlenmiştir (Kavalalı, 2005: 46-47). CARDS, hibe yardımlarıyla temelde şunları hedeflemiştir:

- Kamu kurum ve kuruluşlarının oluşturulması amacıyla demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek
- Yeniden yapılanma, gelişme ve ekonomik reformları desteklemek
- Bölgesel iş birliğini kuvvetlendirmek (European Commission, 2000).

Bunun yanında CARDS demokrasi, insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve işleyen serbest bir pazar ekonomisinin oluşturulmasını hedeflemiştir. 2007 yılına gelindiğinde Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA), CARDS'ın yerini almıştır (Şahin, 2013: 12).

4.3.4. Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Komisyonu (ECHO) ve Batı Balkanlar

AB, soğuk savaş sonrası dönemde "insan güvenliği" kavramına önem vermeye başlamıştır. İnsan güvenliğini sağlamak için en önemli adımlardan biri ECHO'dur.

ECHO, özellikle Yugoslavya krizi esnasında dünyanın en büyük yardım dağıtıcı kurumlarından biri olmuştur (Arman, 2007: 273).

Yugoslavya Krizinin ilk çıktığı günden beri ECHO, Batı Balkanlara insani yardım göndermiştir. 2003 yılında Batı Balkanlardaki faaliyetini sona erdiren ECHO, Batı Balkan ülkelerine 1991 yılından bu yana toplamda 2,3 milyar dolar yardımda bulunmuştur. ECHO bu dönemde savaş kurbanlarına, yerlerinden edilmiş insanlara ve bölgelerdeki zayıf durumdaki insanlara temel ihtiyaçlara temin etme konusunda yardımcı olmuştur. Özellikle 1994 yılında savaşın ve çatışmaların arttığı zamanlarda ECHO, yaklaşık 3 milyon insana temel gıda yardımında bulunmuştur. ECHO, temel gıda yardımının yanında barınma, yakacak tıbbi yardım ve diğer sosyal yardımlarda bulunmuştur (European Commission, 2003)

ECHO'nun yaptığı yardımlarla kriz zamanında ve sonrasında yaklaşık 160.000 öğrenciyi içeren 200 okul, savaştan sonra eski haline getirilmiş ve iyileştirilmiştir. Bunun yanında Arnavutluk'ta 400.000 insana temel içilebilir su imkanı sağlanmıştır. Sırbistan'da savaş boyunca yerinden olan ve mülteci durumunda olan 700.000 kişiye temel yardım sağlanmıştır. ECHO faaliyetleri ile Bosna Hersek, Karadağ ve Makedonya temel insani yardımları kabul etmiştir. ECHO, Bosna Hersek ve Hırvatistan'daki faaliyetlerini 2000 yılında, Kosova'dakini 2001 yılında, Karadağ ve Arnavutluk'takini 2002 yılında, son olarak da Makedonya ve Sırbistan'daki faaliyetlerini 2003 yılında tamamlamıştır (Adinolfi, 2003: 9).

4.3.5. Birinci AB – Batı Balkan Zirvesi: Zagreb Zirvesi

SAP çerçevesinde ilk zirve Kasım 2000 yılında, AB yetkilileri ve Batı Balkan ülkelerinin liderleriyle Zagreb'de gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede bütün Balkan ülkeleri potansiyel aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen, gerçek aday ülke statüsünün, reformları uygulama kapasitesine bağlı olduğu vurgulanmıştır (Petricusic, 2005: 7). Bu zirvenin ertesi günü açıklanan Zagreb Deklerasyonu ile Batı Balkan ülkeleri:

- Bölgesel iş birliğinin artırılması

- Bölgesel serbest bir ticaret bölgesinin oluşturulması
- Organize suçlarla, yolsuzlukla ve yasa dışı göçle mücadale konularında mutabık kalmışlardır (Kavalalı, 2005: 42).

AB Zagreb Deklarasyonu ile:

- AB'nin "şarta bağlılık ilkesi" çerçevesinde oluşturulan şartları ve Kopenhag Kriterlerini yerine getiren, AB'ye üyelik hedefine sahip ülkelerle SAA'nın imzalanmasını
- Batı Balkan bölgesine yapılan mali ve ekonomik yardımların arttırılmasını
- Bölge ülkeleri ile gerçekleştirilen ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini
- Bölge ülkelerdeki demokratik ve resmi kurumlara destek olmayı
- Bölge ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarına ve eğitim kuruluşlarına yardım etmeyi taahhüt etmiştir (Özgöker ve Batı, 2017: 33-34).

2001 yılında AB ile Hırvatistan ve Makedonya arasında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Batı Balkan ülkelerinin AB ile ortaklığını oluşturan süreç 2003 yılında Yunanistan'ın dönem başkanı olmasıyla birlikte hızlı bir ivme yakalamıştır. Aralık 2002 yılında Kopenhag Zirvesi sonunda dönem başkanlığını ele alan Yunanistan, SAP'ı AB gündeminin öncelikli konuları arasına almıştır (Dağdemir, 2004: 100).

4.3.6. İkinci AB-Batı Balkan Zirvesi: Selanik Zirvesi ve Selanik Gündemi

Selanik Zirvesi, 21 Haziran 2003 yılında, AB ve Batı Balkan ülkeleri arasında ikinci bir zirve olarak, Yunanistan'ın Selanik şehrinde düzenlenmiştir. Selanik Zirvesi AB ve Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin derinleşmesi açısından önemli bir adım olmuştur. AB, Batı Balkan ülkelerini Avrupa entegrasyonu çerçevesinde destekleyeceğini yinelemiş ve Batı Balkan ülkeleri, AB tarafından

potansiyel aday ülkeler olarak ilan edilmiştir. Selanik Zirvesi öncesi Dış İlişkiler Komiseri Chris Pattern şöyle konuşmuştur:

"AB'ye üyelik olasılığı gerçek bir olgudur, Batı Balkanlar Birliğe katılmadan AB haritası tamamlanmayacaktır. Biz, yani Avrupa Komisyonu, bölgenin Avrupa'ya entegrasyonu için elimizden geleni yapacağız. Fakat AB üyeliği çok çalışarak kazanılmalıdır. Batı Balkan ülkeleri, Avrupa enterasyonu yolunda ne kadar hızlı ilerlerse, AB üyeliği bölge ülkeleri için o kadar daha yakın olacaktır" (European Comission, 2003).

Pattern'ın sözlerinden AB'nin, Batı Balkanları bir bütün olarak kabul etmesine rağmen bölgedeki her ülkeye, katettikleri seviyedeki ilerlemelerle daha erken üyelik şansı verdiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle her ülkenin ilerlemesi, gerekli reformların uygulamasına, genel olarak kabul görmüş kuralları ve standartları uygulama becerisine bağlı olacaktır (Petricusic, 2005: 7). Bunun yanında Selanik Zirvesi'yle SAP süreci güçlendirilmiştir. AB'ye katılım yönünde SAP sürecinde katedilen gelişmelere paralel olarak SAA'ların, ilgili Batı Balkan ülkeleriyle imzalanacağı vurgulanmıştır. SAA'lar Batı Balkan ülkeleri ve AB arasında anlaşma niteliğindedir. SAA'lar ilgili Batı Balkan ülkelerinin mevzuatlarından daha üstündür ve bağlayıcı bir niteliğe sahiptir (Mujezinoviç, 2007: 72).

Selanik Zirvesi'nin diğer zirvelerden farkı, Batı Balkan ülkelerine yönelik ilginin, somut projelerle güçlendirilmesi olmuştur. Kendisi de bir Balkan üyesi olan AB Dönem Başkanı Yunanistan, Batı Balkan ülkeleriyle zirve içinde farklı zirveler gerçekleştirmiştir (Gökçen, 2007: 125). Ayrıca Selanik Zirvesi'nde daha önce Komisyon tarafından hazırlanan ve Batı Balkan ülkeleri için yeni önerileri içeren "Batı Balkan ülkeleri İçin Selanik Gündemi" benimsenmiştir. Selanik Gündemi özetle şu maddeleri içermektedir:

- Komisyon tarafından, her bir Batı Balkan ülkesi için ayrı ayrı olmak üzere gerektiğinde güncelleşebilecek, Katılım Ortaklığı Belgeleriyle paralel, kısa ve orta vadeli reformları ve uyum çalışmalarını içeren belgeler hazırlanacaktır. Bu belgelere "Avrupa Ortaklığı" belgeleri denilmiştir.
- Komisyon tarafından hazırlanan belgeler, SAP raporu ile birlikte 2004 yılında Konseye sunulacaktır.

- Batı Balkan ülkelerinin entegrasyon sürecine paralel "Eylem Planları" hazırlayıp, uygulayacak, Komisyon ise Eylem Planları'nı yıllık raporlar ile takip edecektir.
- 2004 ve 2006 yılları arasındaki CARDS bütçesi arttırılacaktır
- Batı Balkan ülkelerinin, Birliğin programlarına ve ajanslarına katılımları sağlanacak ve Komisyon'nun bu çerçevede öneri hazırlayacaktır (Kavalalı, 2005: 45).

Selanik Gündemi'nde, Batı Balkan ülkelerinin gelecekteki Avrupa entegrasyonu, AB'nin temel öncelikleri arasında yerini almıştır. Gündem'de AB'nin, bölgedeki barışa ve istikrara destek sağlaması gerektiği belirtilmiş, ayrıca bölgede demokrasi ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bunlara ilave olarak insan ve azınlık haklarına saygı, sorunların barışçıl bir biçimde çözümü bölgesel iş birliği konuları Gündem'in diğer konuları arasında yerini almıştır (Vesnic-Alujevic, 2012: 33).

4.3.7. 2003 Selanik Zirvesi'nden 2014 Berlin Sürecine

Selanik Zirvesi'nden sonra yaşanan AB içi gelişmeler, AB-Batı Balkanlar arasındaki entegrasyon sürecini de etkilemiştir. 2004 yılında, on Doğu Bloğu ülke AB'ye üye olmuş, bunu takiben 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya Birlik üyesi olmuştur. AB'nin bu son genişlemeleri, AB içerisinde genişleme ile ilgili birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Siyasi, kültürel, idari ve ekonomik açıdan birçok farklılığı içinde barındıran bu 12 ülkenin AB genişlemesi, AB'nin sonraki genişlemeleri için "hazmetme kapasitesi"nin sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun yanında 2005 yılında AB Anayasa taslağının Hollanda ve Fransa'da yapılan referandumlarda reddedilmesi, AB içinde genişleme yanlısı ve genişleme karşıtı kesimlerin görüş ayrılıklarını ortaya koymuştur (Şahin, 2013: 14). AB içinde bu dönemde genişleme yorgunluğu ortaya çıkmış, tüm bu yaşanan gelişmeler AB'nin Batı Balkanlara genişlemesinin sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü AB, halen AB üyesi olan Doğu Blok'u ülkelerinin iç işlerinde yaşanan sorunlarla ve eksiklerle mücadele etmektedir. Batı Balkan ülkeleri de diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi iç işlerinde birçok sorunları içinde barındırmaktadır. AB'nin 2004 ve 2007 yılı

genişlemesinin Batı Balkanlar entegrasyonu üzerindeki en önemli sonucu, Batı Balkanlar için Kopenhag Kriterleri şartlarının ağırlaşması olmuştur. AB, son genişleme dalgalarından çıkardığı derslerle, Batı Balkan ülkelerini AB'ye tam entegre ederek ve hazırlayarak, olası Batı Balkan genişlemesini gerçekleştirmek istemektedir.

Mart 2006 yılında Salzburg'da AB ile Batı Balkanlar bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonrası yayınlananan deklerasyonla:

- Katılımcılar, 2003'teki Selanik zirvesinde belirlenen Gündem ve Batı Balkan ülkelerinin Avrupa seyri için çerçeve oluşturan İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne tam desteklerini yinelemişlerdir. Bu açıdan AB, Batı Balkanların geleceğinin Avrupa Birliği'nde olduğunu doğrulamıştır.
- Batı Balkan ülkeleri istikrar, demokrasi ve ekonomik iyileşme alanlarında önemli ilerleme kaydetmiştir ve tüm Batı Balkan ülkeleri Selanik Deklerasyonu'na uygun olarak AB yolunda önemli adımlar atmıştır.
- Batı Balkanlar'da barışı korumak, istikrarı ve güvenliği artırmak, ortak bir Avrupa menfaati olmaya devam etmektedir.

Ayrıca Salzburg Deklerasyonu'nda katılımcı ülkeler, istikrarı geliştirmek ve refahı arttırmak için Komisyon'un hazırladığı "AB'ye giden yolda Batı Balkanlar" temasına duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir (European Council, 2006).

8 Kasım 2006 yılında AB Komisyonu, "2006-2007 Genişleme Stratejisi ve Genişlemedeki Ana Zorluklar" raporunu hazırlamıştır. Bu raporda, Batı Balkan ülkelerine AB'ye katılım için belirli bir tarih verilmemiştir. Fakat bu raporda yayınlanan belgeyle Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan ile vize serbestliği müzakerelerine başlanıldığı duyurulmuştur. Komisyon Başkan Yardımcısı Franco Frattini ve Genişleme Komiseri Olli Rehn bu adımı, *"AB'nin, Balkanlar ve AB halkları arasındaki temasları destekleme konusundaki taahhüdünü yansıttığını"* belirtmişlerdir. Ayrıca bu raporla bölgeye yönelik Avrupa politikaları, daha adil ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yönelik olmuştur. AB, bu süreçten sonra "katılım sürecinin kalitesini" iyileştirmek için, önceki genişlemelere kıyasla daha katı kriterler uygulamaya koymuştur. Bu katı kriterlerle, yargı reformu ve yolsuzlukla mücadele gibi konular, müzakerelerin erken aşamalarında yer almıştır

(Fererro-Turrion, 2015: 17-18). AB, bu kriterlerle beşinci genişlemeden dersler çıkarmış ve bu sayede genişlemeye ilişkin sorunları ele almaya başlamıştır.

Genişleme Strateji Belgesi'nin genişleme sürecine ilişkin bölümünde, bundan sonra genişleme politikasının üç temel politikaya dayandığı belirtilmiştir. Bunlar "Üç C" olarak da adlandırılan şartlılılık (conditionality), sağlamlaştırma (consolidation) ve iletişim (communication)'dir. Sağlamlaştırma politikası kapsamında AB üyesi devletler, bir sonraki genişleme harekatına gitmeden önce kendi işlerini düzene koyma fikrinde mutabık kalmışlardır. Şartlılık koşulu ise, özellikle AB'nin Doğu Avrupa genişlemesinde bazı ülkelerin AB üyesi olduktan sonra gerekli şartları sağlamasına tanınan müsammanın artık tanınmayacağını belirtir. Yani AB'ye üye olmak isteyen her ülke üyelikten sonra değil, üyelikten önce şartları yerine getirmelidir. Üçüncü koşul olan iletişim aşamasında ise sorumluluk AB üyesi devletlerin hükümetlerindedir. Bu hükümetler kendi halklarını, gelecekteki genişleme hareketine hazırlamakla mesuldür (Karluk, 2014: 4).

2004-2008 yılları arasında ekonomik açıdan yüksek büyüme hızları yakalayan Batı Balkan ülkeleri, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle olumsuz biçimde etkilenmiştir. Bu dönemde Batı Balkan ülkelerinin ekonomik büyümelerinde düşüş yaşanmıştır. 2010-2011 yılları arasında ekonomik açıdan kısmen bir toparlanma yaşansa da 2012 yılında Batı Balkan ülkeleri yine durgunluğa girmiştir (Uvaliç, 2013: 72). Yaşanan krizde Batı Balkan ülkeleri güçlü yerel makroekonomik politika tepkisi vermekten uzaktılar. Artan dış dengesizlikler, para ve maliye politikasına yönelik ksııtlamalar sorunlar yaratmıştır. Batı Balkanların AB'ye katılım perspektifi, 2008 mali krizi sonrası bölge ülkelerinin ekonomilerindeki güveni korumaya yardımcı olmuştur (TC Dışişleri Bakanlığı[MFA])[11]. AB de 2008 yılında yaşanan krize hazırlıksız yakalanmıştır. Bunun yanında AB, krizle başa çıkmada ortak mücadele sergileyememiştir. Bunun sonucunda düşük büyüme hızları ve yüksek işsizlik kaçınılmaz olmuştur. Fakat AB yaşananlardan ders çıkarmış, AB düzeyinde daha etkin mali gözetime ve ekonomik yönetişime olan ihtiyacın farkına varmıştır

[11] AB Genişleme Stratejisi Ve 2009-2010 Dönemindeki Temel Zorluklar, TC Dışişleri Bakanlığı resmi sitesinden alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009-Genisleme-Strateji-Kagidi-Gayri-Resmi-Turkce-Tercume.pdf

(Eralp, 2010: 2). Yaşanan ekonomik buhranlar AB'nin genişleme politikasını da etkilemiş, AB Komisyonu Batı Balkanlar için ekonomik reform stratejileri oluşturmuştur. Yine Komisyon 2013 yılında potansiyel aday olarak gördüğü Batı Balkan ülkelerinden mali, rekabetçi ve makroekonomik reform programları oluşturmasını istemiştir.

AB Komisyonu "Genişleme Stratejisi ve 2009-2010 Dönemindeki Temel Zorluklar" adlı raporunda Batı Balkanların başta yoksullukla mücadale ve organize suçlar olmak üzere temel sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam ettiğini belirtmektedir. Raporda mevcut sorunların çözümü, demokrasinin bölge ülkelerine yerleşmesi ve işleyen serbest pazar ekonomisine dayalı ekonomilerin kurulmasının önemine değinilmiş ve bu reformların AB'ye katılım süreci seyrine de etki ettiği raporda belirtilmiştir. Ayrıca bölge ülkelerinde yaşanan sorunların AB kamuoyunda olumsuz tepki yarattığına değinilmiştir (MFA).

2009-2012 yılları arasındaki AB'nin Genişleme Stratejilerinde sıklıkla dile getirilen söz "Batı Balkanlar'ın geleceği AB'de yatmaktadır" ifadesi olmuştur. 2013 yılında Kopenhag Kriterleri'nin oluşturulmasının yirminci yılında AB; hukukun üstünlüğü, demokrasi ve serbest pazar ekonomisine dayalı ekonomilerin oluşturulmasını, genişleme stratijilerinin temel norm ve değerleri olarak görmüştür (Öztürk ve Canveren, 2018: 59). Ayrıca bu dönem ilk kez bir Batı Balkan ülkesi olan Hırvatistan'ın, AB'ye 28. üye olarak katılım sağlaması açısından önemlidir. Hırvatistan'ın AB üyeliği, kriterler ve şartlar yerine getirildikten sonra tüm Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üye olabileceğini göstermektedir.

Komisyon 16 Ekim 2013 yılında açıkladığı 2013-2014 Genişleme Stratejisi'nde bölgede demokratik kurumların güçlendirilmesi, temel hakların korunması, hukukun üstünlüğü, komşularla iyi iletişim ve ekonomik yönetişimin güçlendirilmesi üzerine durmuştur. Bu çerçevede AB ajanları ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki iş birliği güçlenecek, hukukun üstünlüğü sağlanması için reformalar yapılacaktır. Hukukun üstünlüğü alanındaki reformlar 2014 sonrası IPA'nın yerini alan IPA II fonları ile desteklenecektir. Ekonomik yönetişimin güçlenmesi için mali ve makroekonomik reformlar uygulanacak. Demokratik kurumların güçlendirilmesi için de sivil toplumun demokratik süreçlere katılımı sağlanacaktır. Temel haklar konusunda ise

azınlık haklarının korunması ve ayrımcılığın sona erdirilmesi için gerekli mekanizmalar kurulacaktır. Bölge ülkeleri arasındaki arasındaki sorunların çözümünde gerekli iş birliklerine gidilecek ve Komisyon her türlü iş birliğini destekleyecektir (Şahin, 2013: 17).

2015 yılı Genişleme Stratejisi diğer genişleme stratijerinden farklı olarak, bir yıllık değil dört yıllık olarak belirlenmiştir. Komisyon başkanı Juncker'in görevinin sona ereceği 2019 sonuna kadar, 2015 Genişleme Stratejisi planlarının geçerli olması amaçlanmıştır. 2015 Genişleme Raporuyla ilerleme raporlarında da önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. İlerleme raporları daha anlaşılır, somut ve önemli alanlarda kıyasmayı mümkün kılacak şekilde düzenlenmiştir (Şahin, 2015: 3-4). Raporda, Batı Balkanlar ve Türkiye'nin mülteci krizinden ciddi şekilde etkilendiği vurgulanmış, Suriye ve Irak'taki iç savaş gibi ihtilaflar, Türkiye ve Batı Balkanlar'daki mülteci akışının önemli ölçüde artmasının nedeni olarak görülmüştür (European Commission, 2015).[12]

Bunun yanında AB 2015 Genişleme Stratejisinin, Batı Balkan ülkeleri üzerindeki temel başlıkları şunlardır:

- Hukukun üstünlüğü
- Temel Haklar
- Ekonomik gelişme, pazar ekonomisi ve rekabet edebilirlik
- Demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu
- Bölgesel İşbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri
- Ulaşım, enerji ve eğitim alanında reformlar (European Commission, 2015)

4.3.8. AB-Batı Balkanlar 2014 Berlin Zirvesi ve 2015 Viyana Zirvesi

2014 yılı Avrupa Birliği ve Batı Balkanlar ilişkileri açısından önemli bir yıl olmuştur. Angela Merkel'in önderliğini yaptığı AB-Batı Balkan zirvelerinin ilk ayağı

[12] AB Komisyonu 2015 Genişleme Stratejisi resmi kayıtlarından alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20151110_strategy_paper_en.pdf

Berlin'de toplanmıştır. Zirve'nin ana amacı AB ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri düzenlemek, iki taraf arasındaki iş birliğini arttırmak ve göçmen krizine çözüm bulmak olmuştur.

Berlin Konferansına Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan'ın yanı sıra, Batı Balkanlar-AB diyalog sürecinde arabuluculuk rolü oynayan Hırvatistan ve Slovenya da katılmıştır. Zirveye öncülük yapan Angela Merkel Batı balkan ülkeleri için şöyle söylemiştir: *"Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği için perspektifi var, ancak yol uzun ve yapılacak daha çok iş var"*. Bunun yanında Merkel bölgesel iş birliğinin öneminden bahsetmiş ve işsizlikle mücadele edilmesine değinmiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2014). Berlin Zirvesi'nin diğer ana maddeleri komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, bölge ülkeleri arasında ikili sorunların çözümü ve iyi yönetişim üzerine olmuştur. Buna ek olarak yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele, yargının bağımsızlığının sağlanması, birçok alanda reformlara gidilmesi, serbest piyasa ekonomisine yönelik açık pazarların oluşturulması, ulaşım alanında iş birliği, akademik ve mesleki eğitimin bölge üzerinde geliştirilmesi Berlin Zirvesi'nin önemli konuları arasındadır (European Parliament, 2016).

Bazı araştırmacılara göre, genişleme süreciyle ilgili zorluklar da dahil olmak üzere, jeopolitikten finansmana kadar birçok nedenden dolayı Berlin süreci başlatılmıştır. 2014 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı olarak yaptığı açılış konuşmasında Jean-Claude Juncker, genişleme konusunda beş yıllık bir duraklama dönemine girildiğini açıklarken, Batı Balkanlar üzerinde AB perspektifine duyulan ihtiyacı da kabul etmiştir. Berlin sürecinin başlatılması, AB'nin bölgeye katılım konusundaki kararlılığını teyit etmenin yanında, genişleme sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır. AB'nin Batı Balkanlar genişleme sürecine desteğinin yanında Almanya sürdürülebilir ekonomik büyüme, tam teşekküllü piyasa demokrasisi ve daha yakın bölgesel iş birliğine gitmek için Berlin Zirvesi sürecini başlatmıştır. AB ve Batı Balkanlar arasında 2014'ten 2018 yılı da dahil olmak üzere, yani Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin 100. yılına kadar, her sene bir zirve olmak üzere, toplamda beş zirve yapılması kararlaştırılmıştır (European Parliament, 2016).

AB-Batı Balkanlar arasında Berlin Süreci kapsamında ikinci zirve olan Viyana Zirvesi, altı Batı Balkan ülkesinin liderleri ile Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya, Slovenya ve Hırvatistan'ın liderleri ve AB'nin üst düzey yetkilileri arasında, Viyana şehrinde gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2015). Zirve'nin ana konularından biri Avrupa'nın kaçak göçmen sorunu olmuştur.

2015 yılı Zirvesi öncesi AB, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, maruz kaldığı en büyük mülteci krizini yaşamaktaydı. Haliyle yaşanan bu gelişmeler, Zirve'nin ana konusunu oluşturmuştur. Batı Balkanlar, AB üyesi ülkelere ulaşmak isteyen mülteciler için adeta bir köprü niteliğindeydi. AB Sınır Güvenliği Ajansı Frontex'in elindeki verilerine göre Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'ten, AB ülkelerine 2014 Ocak ve 2014 Temmuz arasında sekiz katlık bir artışla, 100 bin göçmen ulaşmıştır (Şahin, 2015).

Ayrıca zirvede konuşan AB Yüksek Temsilcisi Mogherini şöyle söylemiştir:

"Batı Balkanlar bölgesi, güvenlik aciliyeti ve göçmen meselesinden, ekonomik ve siyasi meselere kadar birçok zorluklarla yüzleşmektedir. Viyana'daki Batı Balkanlar Zirvesi bize sadece şu anki zorlukları tartışmak için değil aynı zamanda ortak geleceğimizi de tartışmak için önemli bir fırsat vermektedir." (European Comission, 2015).

Zirve sonrası Avrupa Komisyonu, Sırbistan ve Makedonya Cumhuriyeti'ndeki mültecilere ve göçmenlere yardım etmek için 1,5 milyon avroluk ek insani yardım fonu sunmuştur. Yapılan bu yardımla AB, Batı Balkanlardaki mültecilere insani yardım, içme suyu, hijyen, sağlık bakımı, barınma, bölgede göç sorunları konusunda koordinasyon ve raporlama gibi temel acil durum alanlarında hizmetler sağlamayı amaçlamıştır. Zirvede konuşan Avrupa İnsani Yardım ve Kriz Yönetimi Komiseri Christos Stylianides şöyle söylemiştir:

"Batı Balkanlar, daha önce görülmemiş sayıda geçici mülteci ve göçmenle karşı karşıya kalmaktadır. AB, mülteciler için ihtiyaç duyulan acil yardımları sağlamaktadır. Bu Avrupa Birliği'nin özünü oluşturmaktadır." (European Comission, 2015).

Zirve esnasında Bosna-Hersek ve Karadağ arasında iki ülkenin sınırlarına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Bunun yanında Yunanistan ve Makedonya arasındaki isim anlaşmazlığı konusunda bir uzlaşıya varmak için daha çok çaba sarfedilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Balkan liderleri ve AB yetkilileri, başta hukuk devleti alanında olmak üzere yolsuzluk, organize suç ve terörle mücadele alanlarında reform süreçlerini hızlandırmak için daha fazla çaba sarfedilmesi konusunda mutabık kalmışlardır (Jovanovic, 2015). Viyana Zirvesi'nin sonuç kısmında Batı Balkanlar bölgesinin, Yugoslavya'nın dağılmasından bu yana, özellikle siyasi, ekonomik ve istikrar alanlarında, bunun yanında bölgesel iş birliği alanında uzun bir yol kat ettiği vurgulanmıştır. Sonuç kısmına göre Batı Balkanlar'daki tüm ülkeler, geleceklerinin Avrupa Birliği'nde olduğuna inanmaktaydılar. Avrupa Birliği Konseyi de, Avrupa'nın Batı Balkanlar perspektifine olan kesin bağlılığını defalarca teyit etmiştir. Fakat her ülkenin Avrupa Birliğine doğru ilerlemesi, Kopenhag kriterlerine ve SAP koşullarına uyma konusundaki bireysel çabalarına bağlıdır. Bu bağlamda Avusturya Hükümeti zirvede, tüm bölgenin genişleme sürecine olan güçlü desteğini yinelemiştir[13] (European Union, 2015).

4.3.9. AB-Batı Balkanlar 2016 Paris Zirvesi ve 2017 Trieste Zirvesi

2014 yılında Berlin Süreci ile karara varılan AB-Batı Balkanlar zirvesinin üçüncü ayağı 4 Temmuz 2016 yılında, Paris'te gerçekleştirilmiştir. Daha önceki zirvelerde olduğu gibi, bu zirvenin nihai bildirisinde de, Batı Balkan ülkelerinin geleceklerinin AB ile bütünleşmekte yattığı vurgulanmıştır (Tulun, 2017). 2000 yılında Zagreb'de, 2003 yılında Selanik'te gerçekleştirilen AB-Batı Balkanlar zirvesinden bu yana yinelenen, ilgili şartlar ve gereklilikler temelinde Batı Balkanlar için Avrupa perspektifi nihai kısımda yinelenmiştir. Bildiriye göre bölge, son yıllarda Avrupa yolunda kayda değer ilerleme sağlamıştır. Her zamankinden daha fazla, hukukun üstünlüğü, yargı reformları, organize suç ve yolsuzlukla mücadele alanında reformların önemi vurgulanmıştır. Tüm bu reformların, AB'nin Batı Balkanlar

[13] 2015 Viyana Zirvesi Batı Balkanlar Zirvesi'nin nihai bildiri kısmından alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/policy-highlights/regional-cooperation/20150828_chairmans_conclusions_western_balkans_summit.pdf

genişlemesinin merkezinde yatan unsurlar olduğu ifade edilmiştir. Gençliğe verilen öncelik, mevcut zorlukların üstesinden gelmek için göç, terör ve radikalleşmeye karşı mücadele, nihai bildirgenin bir diğer önemli ana başlıkları olmuştur (France Diplomatie, 2017)[14].

2017 yılında dördüncü kez gerçekleştirilen Berlin Süreci kapsamındaki Trieste Zirvesi İtalya'da düzenlenmiştir. Zirveyi takiben AB Yüksek Temsilcisi Mogherini şöyle söylemiştir:

İtalya'nın ev sahipliği yaptığı bu önemli zirvede, öncelikle Batı Balkanların Avrupa Birliği entegrasyonu perspektifini doğruladık. Batı Balkanlardaki altı partnerimizin tümü de, ülkelerinin geleceği için Birliğe daha fazla üye olmak istiyor. Bölgede doğru reformlar gerçekleştiğinde, kendi tafamız adına çok tutarlı olacağız. İkinci olarak, taraflar arasında birçok yeni pratik projeler onaylandı ve yeni bağlantılar açan bir "Ulaştırma Topluluğu Antlaşması" imzalandı. Bu açıdan Zirve, pratik adımların atılması adına başarılı bir zirve olmuştur (European Commission, 2017).[15]

Zirvede Batı Balkan liderleri, "Bölgesel Ekonomik Alan" geliştirmek için bir eylem planı üzerinde anlaşmışlardır. Planda, gelecek yıllarda ulaşılacak hedefler arasında dijital pazarların geliştirilmesi, akıllı büyüme, kalifiyeli işçi hareketliliği ve bölgedeki mesleki niteliklerin geliştirilmesi yer almıştır (European Commission, 2017).

Trieste Zirvesi'nde konuşan İtalya Başbakanı Paolo Gentiloni, Batı Balkan ülkelerinin üyeliklerinin çok yakın bir zamanda gerçekleşmesinin mümkün olmadığı mesajını vermiştir. Yine de bu mesaja rağmen, Batı Balkanların AB üyeliği perspektifinin kalkmadığı fakat uzun bir sürece dağıldığı izlenimi ortaya çıkmıştır.

---

[14] 2016 Paris Batı Balkanlar Zirvesi'nin nihai bildiri kısmından alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/balkans/events/article/final-declaration-by-the-chair-of-the-paris-western-balkans-summit-04-06-16

[15] 2017 Batı Balkanlar Trieste Zirvesi'nin nihai bildiri kısmından alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://ec.europa.eu/transport/themes/international/news/2017-07-12-western-balkans-summit-2017-delivering-region_en

Bunun yanında Gentiloni, bölgenin AB'ye entegre olmasının, AB çıkarına olduğunu ifade etmiştir (Kemal, 2017).

4.3.10. AB-Batı Balkanlar 2018 Londra Zirvesi

2018 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilen Londra Zirvesi, AB ve Batı-Balkanlar arasındaki beşinci ve son gerçekleştirilen zirvedir. Zirve temelde üç ana alana odaklanmıştır:

- İş ortamını iyileştirmek, girişimciliği teşvik etmek, gençlerin işsizliğini ele almak ve bölgesel bağlantıların geliştirilmesini sağlamak amacıyla ekonomik istikrarın arttırılması.
- Yolsuzluk, organize suç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu, ateşli silahlar, terörizm ve şiddet içeren aşırılıkçılık da dahil olmak üzere ortak tehditlerle mücadeleye yardımcı olmak için, bölgesel güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesine.
- Bölgedeki ikili anlaşmazlıkların çözümlenmesine, 1990'ların çatışmalarından kaynaklanan eski sorunların aşılmasına ve demokrasiyi güçlendirmek için siyasi iş birliğinin genişletilmesine (UK Goverment, 2018).

İngiltere Başbakanı Theresa May, zirvede yaptığı konuşmada şöyle söylemiştir: *"2019 yılında Avrupa Birliği'nden ayrılacağız fakat Batı Balkan ülkelerinde ve Avrupa genelinde güvenliğin iyileştirilmesi için her zaman sorumluluklarımızı üstleneceğiz. Batı Balkan bölgesinin istikrarı Avrupa Birliği için önemlidir."* (Alan, 2018).

Londra Zirvesi'nde sosyoekonomik gelişme alanında, bölgedeki birçok yeni yatırımı teşvik etmek ve yeni iş alanları yaratmak için yeni bir "Bölgesel Ekonomik Alan" eylem planlarının sürekli uygulanması kabul edilmiştir. Zirve sırasında, liderler ayrıca savaş suçları ve kayıp kişiler gibi bazı hassas konular hakkındaki görüşlerini paylaşmışlardır (Vishinova, 2018). Bunun yanında Eski Yugoslavya Bölgesi'ndeki Savaş Suçları ve Diğer Ciddi İnsan Hakları İhlalleri Hakkında Bölgeler Komisyonu'nun (RECOM) kurulmasına ilişkin bir beyanname imzalanmasına karar

verilmiştir. Fakat daha önce söz vermelerine rağmen Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan liderleri Londra'daki Batı Balkanlar zirvesinde, RECOM'un savaş zamanı ile ilgili bir komisyon kurmasına yönelik bildiriyi imzalamaktan çekinmişlerdir (Milekiç, 2018).

4.4. İSTİKRAR VE ORTAKLIK SÜRECİNDE BATI BALKAN ÜLKELERİ VE OLASI AB ÜYELİKLERİ

4.4.1. AB Üyesi Hırvatistan

Haziran 1991'de Yugoslavya'da ayrılarak bağımsızlığını kazanan Hırvatistan'ın, bağımsızlık sonrası AB ile ilk ilişkileri iyi başlamamıştır. Özellikle 1995-1999 yılları arasındaki Franjo Tudjman liderliğindeki Hırvatistan ve AB arasında ilişkiler nerdeyse fiilen durma noktasına gelmiştir. Bunda Tudjman'ın otoriter ve milliyetçi yönetim şeklini benimsemesinin etkisi olmakla beraber Hırvatistan'ın, Bosna Hersek ve Krayina'da işlenen savaş suçlusu zanlılarını ICTY teslim etmesinde tereddüt etmesi yatmaktadır (Şahin, 2013: 1). Bunun yanında AB, 1995 yılında ülkeden kovulan Sırpların geri dönüşünü engellediği iddasıyla Tudjman yönetimini suçlamıştır. AB ile Hırvatistan arasında yaşanan gelişmeler, Hırvatistan'daki iç muhalaefeti cesaretlendirmeye başlamıştır (Kodoman, 2017: 54). Tudjman yönetimi de AB yönetimine bu dönemde kuşkuyla bakmıştır.

Hırvatistan'da dönüşüm Ocak 2000 yılında yapılan demokratik seçimlerle yaşanmıştır. Bu tarihte Tudjman'ın ölümü sonrası, partisi Hırvat Demokrat Birliği ülke siyasetinde güç kaybetmiş, ülkenin başına demokratik bir hükümet gelmiştir (Şahin, 2013: 18). Stjepan Mesic liderliğindeki yeni koalisyon hükümeti, Hırvatistan'da demokratikleşme sürecini başlatmıştır. Bu süreçle birlikte, Hırvatistan-AB ilişkileri pozitif anlamda gelişme seyretmeye başlamıştır (Kaya, 2016: 220). Aynı zamanda Hırvatistan, Mayıs 2000'de Barış için Ortaklık programına girerek ABD ve NATO ile stratejik iş birliğini güçlendirmiştir.

Hırvatistan'ın AB ile ilişkilerinde ilerleme, 29 Ekim 2001'de İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasıyla (1 Şubat 2005'te yürürlüğe girdi) yeni bir sürece girmiştir. Tüm Hırvat parlamento partileri arasında AB üyeliğine ilişkin bir

anlaşmaya varıldıktan sonra Hırvatistan, üyelik başvurusu 21 Şubat 2003 tarihinde yapmıştır (CroatiaEu). Bu dönemde Dünya Bankası Hırvatistan Ülke Ekonomik Momerandumu, ülkedeki yüksek büyüme oranının altını çizmiş ve Hırvatistan'ın, serbest pazar ekonomisi yolunda aldığı gelişmenin olumlu yönde ilerlediğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu momerandum, ülkedeki öncelikli sektörlerin ve reformların güçlendirilmesi için gereken alanları ortaya koymuştur. (Samardžija, 2003: 9).

2002 yılında, Hırvatistan'ın AB üyeliği yönünde büyük bir halk desteği oluşmuştur. Bu dönemde yapılan kamuoyu araştırmalarına göre nüfusun %73 ile %78'i arasındaki kesim, Hırvatistan'ın AB entegrasyonuna destek vermekteydi (Samardžija, 2003: 1).

Aralık 2004 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, Batı Balkanların geleceğinin AB içinde olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Komisyon, Hırvatistan'la üyelik müzakerelerinin 17 Mart 2005 yılında başlatılması için müzakere çerçeve belgesi önerisi hazırlamaya davet edilmiştir (Kavalalı, 2005: 2). Komisyon, Hırvatistan'ın Kopenhag Siyasi Kriterlerini ve SAP koşullarını yerine getirdiğini bildirerek, ülke ile katılım müzakerelerinin başlanmasını tavsiye etmiştir. Komisyona'a göre Hırvatistan hukukun üstünlüğünü koruyan kurumlara ve işleyen bir demokrasiye sahipti. Fakat Komisyon'a göre Hırvatistan, Yugoslav savaş zanlısı General Gotovina'yı, Lahey'e teslim etmesi gerekiyordu. Bununla beraber bazı alanlarda örneğin yargı reformu, yolsuzlukla mücadele, yerlerinden edilmiş kişilerin ülkeye geri dönüşü ve bölgesel iş birliği alanlarında, Hırvatistan'ın ilerleme kaydetmesi gerekiyordu (Şahin, 2013: 20). Fakat Hırvatistan'ın ICTY ile tam iş birliği yürütmediği gerekçesiyle, 16 Mart 2005'de AB Genel İşler Konseyi'nde müzakere başlangıç tarihi ertelenmiştir (Kavalalı, 2005: 3). Fakat buna rağmen Hırvatistan, AB ile katılım müzakelerini 3 Ekim 2005 yılında başlatmıştır. Gündemde ise Hırvatistan ile olan savaş suçları meselesi kalmaya devam etmiştir (Adıyaman, 2011).

Hırvatistan'ın müzakere sürecini sekteye uğratan bir diğer engel ise Slovenya ile olan sınır anlaşmazlığı olmuştur. Bunun en açık örneği 2008 yılında Slovenya'nın, Hırvatistan'ın on bir müzakere başlığını bloke etmesidir. Bu ikili anlaşmazlığın,

Hırvatistan'ın AB müzakere sürecini etkilemesini istemeyen AB, 4 Kasım 2009'da taraflar arasında sınır anlaşmazlığının çözümüne ilişkin bir mutabakat imzalanmasında arabuluculuk yapmıştır. Hırvatistan ve Slovenya arasında yaşanan ikinci bir sorun ise, Slovenya'nın en büyük bankası olan Nova Ljubljanska Bank'ın (LNB), Hırvatistan'ın finans piyasalarına girmesinin engellenmesinden sonra yaşanmıştır (Kaya, 2016: 223). Hırvatistan tarafına göre LNB'de Yugoslavya dağılmadan önce, Hırvatların 172 Milyon Avro değerinde tasarrufları vardı. Slovenya'nın bağımsızlığını kazanması sonrasında, Hırvatlara tasarrufları geri ödenmemişti. Hırvatlar tarafından açılan davalar bu zamana kadar, hiçbir zaman Slovenya'nın aleyhine sonuçlanmamıştır. Fakat Hırvatistan'ın olası AB üyeliği sonrası Slovenler, mahkemelerin kendi aleyhi doğrultusunda karara varacağından şüphe duymuştur (Türbedar, 2012: 2). Hırvatistan'ın komşusu Slovenya ile olan bu sorunları, Hırvatistan'ın AB üyeliğini bu dönemde çıkmaza sokmuştur.

Fakat 2009 yılında Hırvatistan'da Başbakan Ivo Sanader'in istifa etmesinden sonra göreve gelen Yadranka Kosor ile Hırvat-Sloven ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Kosor, Slovenya ile sorunların çözümünde, bir önceki meslektaşına göre daha ılımlı politikalar yürütmüştür. 2009 yılında AB Dönem başkanlığını yürüten İsveç'in de iki ülke arasındaki anlaşmazlıklara müdahele etmesiyle iki ülke, anlaşmazlıkların AB bünyesinde hakem yoluya çözülmesi önerisini kabul etmişlerdir. Böylece Hırvatistan'ın AB üyeliği yolundaki en büyük engel olan Slovenya ile anlaşmazlıkları ortadan kalkmıştır (Şahin, 2013: 4).

Sanader'in istifa etmesinin en önemli nedeni AB ile Hırvatistan arasındaki 2009 yılındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde AB Komisyonu, Hırvatistan'ı yolsuzluk ve organize suçlar ile yeterince mücadele etmediği için eleştirmiştir. Üstelik Komisyon, üst düzey Hırvat siyasi ve bürokratların, ülkedeki yolsuzluk olaylarına karıştığını iddia etmiştir (Kodoman, 2017: 55). Kosor'un Sanader'den sonra Hırvatistan'da göreve gelmesi, AB ile Hırvatistan arasındaki ilişkileri geliştirmiş, Hırvatların AB üyeliğine giden yolu açmıştır.

1 Nisan 2009 yılında Hırvatistan, NATO'ya üye olarak dış politika alanında önemli bir amacına ulaşmıştır. Bunun yanında Haziran 2011'in sonunda katılım müzakereleri resmen tamamlanmış ve 9 Aralık 2011'de Hırvatistan'ın Avrupa

Birliği'ne Üyelik Sözleşmesi imzalanmıştır (1 Temmuz 2013 yılında yürürlüğe girmiştir). 22 Ocak 2012 tarihinde Hırvatistan'da yapılan referandumda, oy kullananların üçte ikisi (%66,27) AB'ye katılım yönünde oy kullanmıştır. 2011 yılının sonunda da 1991-1995 yılları arasında Hırvatistan'da işlenen savaş suçlarını incelemek ve mültecilerin geri dönüşünü sağlamak için başlatılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği'nin on beş yıllık çalışması sona ermiştir (CroatiaEu). Tüm bu gelişmeler ışığında 2013 yılında Hırvatistan ilk Batı balkan ülkesi olarak ve AB'nin 28. üye ülkesi olarak, AB'ye girmiştir.

Hırvatistan'ı diğer Batı Balkan ülkelerinden ayıran yanı AB'ye üyelik yolunda en yakın ülke olması olmuştur. Çünkü Hırvatistan hem ekonomik hem de siyasi olarak diğer Batı Balkan ülkelerine göre daha gelişmiş bir ülkedir. Dolayısıyla Hırvatistan'ın Kopenhag siyasi kriterlerini ve SAP koşullarını yerine getirip SAA'yı imzalaması çok zor olmamıştır. Hırvatistan'ın AB'ye katılımı, AB'nin genişleme yorgunluğu hissetmesine ve ekonomik krizler yaşamasına rağmen Batı Balkanlara verdiği sözün boş olmadığını göstermektedir. 2013 yılında yani Selanik Zirvesi'nin onuncu yılında Hırvatistan'ın AB'ye katılımı, gerekli koşulları ve reformları gerçekleştirdikleri takdirde diğer Batı Balkan ülkeleri içinde üyelik yolunun açık olduğunu göstermektedir.

4.4.2. Aday Ülke Olarak Sırbistan

AB yolunda Sırbistan-AB ilişkileri incelendiğinde, inişli çıkışlı bir seyir ortaya çıkmaktadır. 1990'lar boyunca ülke, Slobodan Miloseviç yönetiminde otoriter yönetim altında yaşamış ve Yugoslavya'daki birçok silahlı çatışmaların başlangıcından sorumlu tutulmuştur. Bu dönemde komünizm çöküşü sonrası ekonomik olarak zaten kötü durumda olan Sırbistan'a, bir de yaptırımların uygulanması ülkenin durumunu daha da kötüleşmiştir. Bunun sonucu olarak, ülkenin siyasi elitleri, iktidar yapıları ve suç örgütleri arasında güçlü bağlar oluşmuştur. Bu yaşananlar 2000 yılı Miloseviç sonrasında bile Sırbistan'da dönüşüm sürecini etkilemiştir (Lubik-Reczek, 2016: 27). Ülkenin bu zorlu süreçten kurtulması için, ekonomik açıdan yeniden yapılandırılması, yolsuzluk ve örgütlü suçlarla mücadele etmesi, komşuları ile olan ilişkilerini düzenlemesi ve ICTY tarafından aranan savaş

zanlılarını Lahey'e teslim etmesi gerekiyordu. Fakat Miloseviç döneminden sonra gelen liderler de, AB üyeliği yolunda siyasi koşullar yerine, teknik koşulları yerine getirmekle meşgul oldu (Şahin, 2013: 32).

2000'li yılların başında Sırbistan, Karadağ ve Kosova, Yugoslavya Federal Cumhuriyetini oluşturmaktaydı. Fakat bu dönemde hem Kosovalı hem de Karadağlı elitler bağımsızlığı arzuluyorlardı. Karadağ, 2006 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve buna yol açan süreç Belgrad ile Podgorica arasındaki geliştirilen müzakerelerle olmuştur. Öte yandan Kosova, 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Kosova'nın bağımsızlığı Sırbistan'ın isteği ve rızası olmadan gerçekleşmiştir (Lubik-Reczek, 2016: 27-28).

AB ile Sırbistan ilişkileri, 1 Haziran 2000 yılında yapılan Feira Zirvesi ile yeni bir boyuta gireceği beklenmiştir. Feira Zirvesi ile Sırbistan diğer Batı Balkan ülkeleri gibi SAP ile, AB'ye potansiyel aday ülke olarak görülmüştür (Akçay: 2016: 75). Bunun yanında 2001 yılında Sırbistan'da Zoran Cinciç liderliğinde AB yanlısı bir hükümet başa gelmiştir. 2003 yılındaki adıyla Sırbistan-Karadağ devleti, AB entegrasyon sürecine girmeye başlamıştır. Fakat bu dönemde Sırplar için AB yolunda, birtakım sorunlar çıkmıştır. Bu dönemde Yugoslavya savaş suçlularının, Sırp hükümeti desteğiyle Sırbistan'da saklanıldığına inanılıyordu. Bunun yanında BM'nin idaresi altındaki Kosova Sorunu halen çözülmemişti. Sırbistan siyasi yapılarındaki demokratik kurumların eksikliği ve otokratik rejimin izlerinin halen mevcut olması, ülkenin AB katılım sürecini engellemekteydi (Guberiniç, 2015: 81).

21 Haziran 2003 yılında Sırbistan Selanik Zirvesi'yle SAP kapsamına dahil olmuş ve 2005 yılında ise, Batı balkan ülkelerinin üyeliği için ön koşul kabul edilen SAA sürecine yönelik müzakerelere başlanmıştır. AB, bu dönemde savaş suçlarının yakalanarak Lahey'deki ICTY mahkemesine teslim edilmesini, Sırbistan için ön koşul olarak kabul etmiştir. Bu dönemde Srebrenica'daki katliamdan sorumlu Radko Mladic'in yakalanarak ICTY'ye teslim edilememesi, AB-Sırbistan ilişkilerine gölge düşürmüştür (Şahin, 2013: 33). AB-Sırbistan ilişkilerine gölge düşüren bu olay 2005 yılında İstikrar ve Ortaklık görüşmelerini açan AB'nin, Sırp hükümetinden eşi benzeri çok görülmemiş bir talepte bulunması ile başlamıştır. AB, Mart 2006'ya kadar Mladiç'in bulunup tutuklanmasını ve Lahey'e gönderilmesini talep etmiştir.

Aksi takdirde SAA süreci müzakerelerinin durdurulacağı tehditinde bulunmuştur. Sırp hükümeti AB'ye yeni garantiler vermesine rağmen, Mladiç'in bulunamaması nedeniyle AB, Sırbistan ile SAA müzakerelerini geçici olarak durdurmuştur (Schimmelfennig, 2008: 930)

İnişli çıkışlı AB-Sırbistan ilişkileri devam ederken 7 Kasım 2007 yılında Sırbistan ile SAA anlaşması müzakereleri yeniden başlatılmıştır. Bunu takiben 1 Ocak 2008 yılında Vize Kolaylaştırıcı ve Geri Kabul Anlaşması yürürlüğe girmiştir. 29 Nisan 2008 yılında SAA ile Ticaret ve Ticaret ile İlgili Geçici Anlaşma yürürlüğe girmiştir (Karluk, 2014: 5). 21 Temmuz 2008 yılında Yugoslav savaş suçlusu Karadziç Sırp polisi tarafından yakalanmıştır. Bu dönemde ilerleme gösteren AB-Sırbistan ilişkilerini AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn'in ifadelerinden de görebiliriz. Rehn, Sırbistan'ın reform sürecinde gösterdiği ilerlemeden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bunun yanında Rehn, Sırbistan'ın gerekli tüm koşulları yerine getirmesi gerektiğini ve Lahey'deki Uluslararası Mahkeme ile iş birliğine gitmesi gerektiğini söylemiştir (Ağca, 2010: 57).

8 Mart 2008'de Sırbistan'da mevcut başbakanın istifa etmesiyle, Sırplar erken seçime gitmek zorunda kalmışlardır. 6,7 milyon Sırp vatandaşı 250 koltuklu parlamentoyu seçmek amacıyla 11 Mayıs 2008'de seçimlere gitmiştir. Bu seçim aynı zamanda Sırp halkının, AB üyeliği hakkında oy kullandığı bir referandum olmuştur. Referandum sonucunda büyük bir Sırp çoğunluğu, Sırbistan'ın AB ile bütünleşme çabalarını desteklediğini belirtmiştir (Lubik-Reczek, 2016: 29).

Sırbistan 22 Aralık 2009 yılında AB üyeliği başvurusunda bulunmuştur. Fakat bu dönemde de Sırbistan, ICTY ile gerekliği iş birliğini yapmadığı gerekçesiyle AB tarafından eleştirilmiştir. Fakat Mayıs 2011'de Srebrenitsa katliamından sorumlu Ratko Mladiç'in yakalanması ve Temmuz 2011'de Hırvatistan'ın Krajina bölgesindeki katliamlardan sorumlu Hadziç'in yakalanması ve bunların Lahey'e sevk edilmesi, Sırbistan'ın AB üyeliğine giden yoldaki engellerini kaldırmıştır. Bu yaşanan gelişmelerle Avrupa Komisyonu, Sırbistan'ın üyeliğine ilişkin Ekim 2011 yılında yayınladığı raporda, Belgrad yönetiminin ICTY ile yaptığı iş birliğinden övgüyle bahsetmiş ve Sırbistan'a aday ülke statüsü verilmesini talep etmiştir. Fakat Komisyon, Sırbistan'ın üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için tanımadığı Kosova

ile ilişkilerini geliştirmesini istemiştir. Bunun yanında Komisyon AB arabulucuğunda yürütülen Belgrad-Priştine diyaloğunda ilerleme kaydedilmesini şart koşmuştur. Sırbistan, Belgrad-Kosova diyoloğunda emin adımlarla ilerlemiş ve bu sayede 1 Mart 2012 yılında aday ülke olarak ilan edilmiştir (İKV, 2018: 2).

Belgrad-Kosova diyaloğu SAA'nın şartları arasında yer alan güçlü komşuluk ilişkisi içinde yatmaktadır. Her ne kadar iki ülke arasında halen mevcut sorunlar yaşansa da, AB arabuluculuğuyla iki ülke arasındaki sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır.

Sırbistan'da Mayıs 2012 yılında gerçekleştirilen seçimlerde 2004 yılından bu yana ülkenin başında bulunan AB taraftarı Boris Tadiç, büyük bir hezimetle seçimleri kaybetmiştir. Tadiç'in yerine Miloseviç döneminde önemli görevlerde bulunan aşırı milliyetçi liderler seçimi kazanmıştır. Büyük bir kesim Sırbistan'ın bu dönemde AB'den uzaklaşacağını düşünürken, tam tersi gelişmeler yaşanmıştır. Tomislav Nikolic'in Cumhurbaşkanı, Ivica Dacic'in Başbakan seçildiği seçimler sonucunda AB-Sırbistan yakınlaşması devam etmiştir (Şahin, 2013: 37). Dacic hükümeti liderliğinde Sırbistan, Brüksel ve Avrupa diplomasinin başkanı Catherine Ashton önderliğinde, Kosova hükümeti ile müzakerelere başlamıştır. İki taraf arasında birçok anlaşmaya gidilmiştir (Guberiniç, 2015: 83).

Sırbistan ve Kosova arasındaki müzakere ve anlaşmalardan sonra AB Dışişleri ve Yüksek Temsilcisi, Sırbistan ile katılım müzakerelerine bir an önce başlanmasını önermiştir. Konsey 2014 yılında Sırbistan ile katılım müzakerelerine başlanacağını açıklamıştır. Nihayet 1 Ocak 2014 yılında gerçekleşen Katılım Konferansında, Sırbistan ile katılım müzakerelerine resmen başlanmıştır (İKV, 2018: 2). Bu süreçte Sırbistan'ın Kosova ile anlaşmaya varması önemli rol oynamıştır.

Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker, 2014 yılı AB Parlamentosu'nda yaptığı açılış konuşmasında, kendi görev süresi boyunca AB'ye başka ülkelerin katılamayacağını ifade etmesi, Batı Balkan ülkelerinde karışıklığa neden olmuştur. Fakat Juncker 9 Kasım 2017 yılında basın toplantısında Sırbistan ve Karadağ'ın üyeliği hakkındaki açıklamasıyla sürpriz yapmış ve şöyle ifade etmiştir:

"Gerçekten Sırbistan ve Karadağ'ın 2025'ten önce AB üyesi olacağını düşünmekteyim" (Mirel, 2018: 9).

Buna ek olarak Juncker şöyle ifade etmiştir:

"Sınır sorununu çözmemiş hiçbir Batı Balkan ülkesinin katılımı gerçekleşmeyecek"

Bu dönemde Komisyon tarafından hazırlanan "Batı Balkanlar Stratejisi" adlı belgede Karadağ ve Sırbistan'ın üyelik kriterlerinden uzak olduğu belirtilmiştir. Belgede her iki ülkede rekabetçi ekonomilerin olmadığı, devletler arasında sorunlar olduğu ve yolsuzlukların devam ettiği belirtilmiştir (Deutsche Welle, 2018),

Günümüzde Sırbistan, halihazırda katılım müzakerelerinde 14 faslı açmış, 2 faslı ise geçici olarak kapatmış durumdadır (İKV, 2018: 3). Günümüzde Sırbistan'ın AB müzakerelerinde ilerlemesi Kosova ve diğer Batı Balkan ülkeleri ile komşuluk ilişkilerini geliştirmesine ve müzakere başlıkları çerçevesinde reformlar gerçekleştirmesine bağlıdır.

4.4.3. Aday Ülke Olarak Karadağ

Nüfus bakımından Batı Balkanların en küçük ülkesi Karadağ, 21 Mayıs 2006 yılında gerçekleştirilen referandumda, halkın yüzde 55'inin bağımsızlık yönünde oy kullanmasıyla, 3 Haziran 2006'da bağımsız olmuştur. Nüfusunun az olması nedeniyle diğer Batı Balkan ülkelerine göre etnik sorunların az yaşandığı bir bölge olmuştur (Ağca, 2010; 56). Ayrıca Karadağ'ın Sırbistan'dan sorunsuz bir şekilde ayrılması, AB'nin bölge üzerindeki yumuşak gücünü göstermektedir. Avrupa ile bütünleşmeyi öncelikleri arasında belirleyen Karadağ, 12 Haziran 2006 yılında AB ile diplomatik ilişkilere başlamıştır. Karadağ, Sırbistan ile devlet birliği içindeyken, Sırbistan'ın ICTY ile yeterli iş birliği göstermemesi üzerine daha önce başlatılan SAA müzakereleri askıya alınmıştır. Karadağ'ın bağımsızlık sürecinden sonra AB, Karadağ ile 26 Temmuz 2006 yılında müzakereleri devam ettirme kararı almıştır (Şahin, 2013: 26).

Ekim 2007'de Karadağ, kendi mevzuatını AB ile uyumlaştırma çerçevesinde yeni bir anayasa kabul etmiştir. Böylelikle Karadağ entegrasyon sürecinde emin adımlarla ilerlemek ve AB desteğini kazanmak için önemli bir adım atmıştır. Bunun sonucunda 15 Ekim 2007 yılında Karadağ ve AB arasında SAA imzalanmıştır. (Guberiniç, 2015: 79-80). 15 Aralık 2008 yılında Karadağ, resmen AB üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon 9 Kasım 2012 tarihli görüşünde, Karadağ'ın aday ülke ilan edilmisini tavsiye etmiş ve Karadağ ile müzakelerin başlayabilmesi için, yedi öncelikli alanda reformların yapılmasını şart koşmuştur. Komisyon'un bu görüşü AB liderleri tarafından kabul görmüş ve 16 Aralık 2010 tarihinde Karadağ aday ülke olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde Karadağ'ın yerine getirmesi gereken öncelikli reformlar şunlar olmuştur:

- Seçim yasasının anayasayla uyumlu hale getirilmesi
- Yolsuzluk ve organize suçlarla mücadelede ilerleme sağlanılması
- Medya özgürlüğünün sağlanması ve arttırılması
- Yargının bağımsızlığının güçlendirilmesi
- Sivil toplum kurumları ile iş birliğinin güçlendirilmesi
- Ayrımcılığın önlenmesi (İKV,2018: 1).

AB yolunda emin adımlarla ilerleyen Karadağ, önemli bir gelişim sağlamış, bu sayede Haziran 2012 yılında Karadağ ile müzakerelerin başlanmasına karar verilmiştir (Babayiğit, 2015). Bunu takiben 10 Ekim 2012'de Komisyon yayınladığı 2012-2013 Genişleme raporunda, Karadağ'ın başta yolsuzluk ve organize suçlar alanında olmak üzere somut ilerlemeler kaydetmesini önermiştir. Komisyon 2014 yılı Karadağ İlerleme Raporunda, özellikle hukukun üstünlüğü alanlarındaki reformların devam etmesinin katılım müzakereleri açısından belirleyici olacağını bildirmiştir (İKV,2018: 1).

Karadağ, Hırvatistan'ın 2013 yılında AB' üye olmasından sonra AB üyeliğine en yakın Batı Balkan ülkesi olarak görülmektedir. Diğer Batı Balkan ülkelerine göre daha az sorunlu olması ve etnik çatışmaların çok yaşanmadığı bir ülke olması nedeniyle Karadağ, AB yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Fakat yolsuzluk ve örgütlü suçlarla mücadele alanında ciddi problemlerin yaşandığı Karadağ'da, çözülmesi gereken sorunlar vardır. Miloseviç dönemindeki ağır yaptırımlar

Karadağ'da, benzin-sigara kaçakçılığına ve örgütlü suçların artmasına neden olmuştur. Bunun yanında devlet kademelerindeki yolsuzluk, AB yolunda Karadağ için engeller oluşturmaktadır (Şahin, 2013: 30).

2016 yılında yayınlanan AB Genişleme Stratejisinde, seçimlerin şeffaf ortamda düzenlenmesi, hukukun üstünlüğü ve kurumsal yapılanma alanında ülkenin önemli yol aldığı vurgulanmıştır. Bunun yanında ülke ekonomisinin kötüye gittiği vurgulanmış, kamu borç oranlarının mali istikrarı zorladığı vurgulanmıştır. Tüm bu olumsuzluklara önlem olarak kamu harcamalarının kısılması, vergi gelirlerinin arttırılması ve serbest rekabetçi ihracata dayalı sanayinin geliştirilmesinin öneminden bahsedilmiştir. Bunun yanında 2015 yılında Karadağ'ın NATO'ya üyelik daveti alması, strateji belgesinde önemli bir başarı olarak görülmüştür (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017). 10 Aralık 2018'de müzakere süreci çerçevesinde ülke ile çevre ve iklim konulu müzakere başlığı açılmıştır. Toplamda Karadağ ile 32 fasıl açılmış fakat bunlardan ancak 3'ü kapanmıştır (RFE/RL, 2018).

4.4.4. Aday Ülke Olarak Kuzey Makedonya Cumhuriyeti

17 Eylül 1991 yılında Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın, bağımsız devlet olarak AB ile ilişkileri ilk defa 11 Ocak 1992'de başlamıştır. Bu dönemde Makedonya, AB'den "bağımsız bir devlet" olarak tanınmasını istemiştir. Fakat Yunanistan'ın vetosunun da etkisiyle AB, bu dönemde Makedonya'yı bağımsız bir devlet olarak tanımamıştır. Uluslararası arenada tanınmama sorunu yüzünden zor günler geçiren Makedonya, ancak 17 Aralık 1995 yılında "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti olarak tanınmıştır (Aliu, 2013: 46).

Makedonya'nın en büyük azınlık grubunu oluşturan Arnavutlar, Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana kendilerine yeterli hakların verilmediğini öne sürerek birçok hak talebinde bulumuşlardır. Özellikle 2001 yılı başından itibaren, Arnavutların oluşturduğu UÇK örgütü Makedon güçlerine saldırılarda bulunmuştur (Çelik, 2015). Makedon güçleri bu dönemde çatışmaları kontrol edemeyecek duruma gelince uluslararası kuruluşlardan yardım istemiştir. Makedonya bu dönemde AB de dahil olmak üzere NATO ve AGİT ile iş birliğine

gitmiştir. 2001 yılında imzalanan Ohri Anlaşması ile çatışmalar durdurulmuştur (Ağca, 2010; 55). 2003-2005 yılları arasında AB, Makedonya'da hala kırılgan bir yapı olması nedeniyle barışı güçlendirme hedefi ile ülkede AB Polis Misyonu Proxima'yı oluşturmuştur. Misyonun temel amacı, Makedonya İçişleri Bakanlığı'na yasal düzeni sağlamada ve yerel polis teşkilatında reform yapmada yardım sağlamak olmuştur (Karadzoski ve Adamczyk, 2014: 212).

Makedonya, ülkedeki karışıklar devam ederken AB ile 9 Nisan 2001'de SAA'yı imzalamıştır. SAA'nın ticari hükümlerini kapsayan hükümleri 1Haziran 2001 yılında yürürlüğe girerken, diğer hükümleri 1 Nisan 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Makedonya böylece SAA'yı ilk imzalayan ve hükümleri yürürlüğe en erken giren Batı Balkan ülkesi olmuştur (Şahin, 2013: 42). Mart 2004'te Makedonya, Hırvatistan'ın SAA'nın yürürlüğe girmesini beklemeden AB üyeliği başvurusunu örnek alarak AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Bunu takiben Makedonya'ya Aralık 2005'te adaylık statüsü verilmiştir (Harald, 2008, 8).

30 Ekim 2007'de AB ve Makedonya arasında Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında, Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Böylece Makedonya IPA fonlarının kullanılmasını sağlayan finansal anlaşmayı ilk imzalayan Batı Balkan ülkesi olmuştur. Hızla ilerleyen Makedonya-AB ilişkilerinde 12 Mart 2009 yılında Avrupa Parlementosu, AB ile üyelik müzakerelerinin başlatılması çağrısında bulunan "Makedonya Cumhuriyet için İlerleme Raporu"nu kabul etmiştir (Assembly Of The Republic Of Macedonia) Fakat Yunanistan'ın vetosu nedeniyle Makedonya ile katılım müzakerelerine başlanamamıştır.

Makedonya 2-3 Nisan 2008 tarihleri arasında düzenlenen Bükreş Zirvesi'nde, NATO'ya katılım için davet beklemiştir. NATO katılım şartlarını karşılamasına rağmen Yunanistan ile Makedonya arasındaki isim sorunu nedeniyle, Makedonya bu dönemde NATO'ya katılamamıştır. Bu durum 2010 NATO Lizbon Zirvesi'nde ve 2012 Şikago Zirvesi'nde de devam etmiştir (Şahin, 2013: 46). Yunanistan ile Makedonya arasındaki isim sorunu, Yunanistan'ın kuzey topraklarında bulunan bölgenin de Makedonya olarak adlandırılmasında yatmaktadır. Yunanistan, komşusu Makedonya'nın bu bölgede toprak talebinde bulunabileceğinden endişe duymaktadır. Bu yüzden Yunanistan, Makedonya'nın NATO üyesi olmasını ve AB katılım

müzakerelerinin başlamasını engellemektedir. Bu durum ülkedeki reform hareketlerinin yavaşlamasına neden olmaktadır (İKV, 2008: 3).

2011'de Uluslararası Adalet Divanı, Yunanistan'ın Makedonya'nın NATO üyeliğini engellemesini yasadışı olarak nitelendirmiştir. Ancak bunun Atina'nın Üsküp'e yönelik politikası üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır. Son yıllardaki bütün Yunan hükümetleri, Makedonya'nın AB'yle olan bütünleşmesini ancak ülkenin isim sorununun çözülmesinden sonra gerçekleşebileceğini ifade etmiştir (Karadzoski ve Adamczyk, 2014: 221). Tüm yaşananlar karşısında AB, Makedonya'nın bütünleşmeye emin adımlarla devam etmesi maksadıyla 15 Mart 2012'de, Makedonya ile "Yüksek Düzey Katılım Diyaloğu" (High Level Accession Dialogue-HLAD) isimli diyaloğunu başlatmıştır. Bu girişimle AB, Makedonya'nın resmi müzakereleri başlatamamasına karşın, ülkenin AB entegrasyonunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. HLAD kamu yönetimi alanında reformları, serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesini, ifade özgürlüğünü ve hukukun üstünlüğünü kapsamaktadır (Şahin, 2013: 47).

2015 yılında Makedonya'da siyasi kriz yaşanmış ve kriz AB entegrasyonu yolunda Makedonya için bir sorun doğurmuştur. 2014 yılında yapılan seçimlerde muhalefette kalan Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) seçim sonuçlarını kabul etmemiş ve ülkede kitlesel protestolar yaşanmıştır. Muhalefet lideri Zoran Zaev hükümetin yolsuzluk, rüşvet ve diğer işlere karıştığını öne sürmüştür. Bunun üzerine Başbakan Gruevski de, Zaev'in meşru olmayan yollarla hükümeti ele geçirmek istediğini belirtmiştir (Emin, 2017). Yaşanan kriz AB'nin arabuluculuğu ile (Przino Anlaşması) son bulmuş ve Nisan 2016'da erken seçimlere gidilmesi kararı çıkmıştır. AB Komisyonu, 2015 Makedonya İlerleme Raporu'nda katılım müzakeresine başlanması önerisini tekrarlamış fakat bunun için ülkede siyasi krizi sonlandıran siyasi uzlaşının kalıcı olmasını ve AB Acil Reform Önceliklerinin benimsenmesi gerektiğini bildirmiştir (İKV, 2008: 4).

2005 yılında AB aday ülkesi ilan edilen Makedonya ile müzakerelerin başlaması, ülkenin Yunanistan ile olan isim sorununu çözmesine bağlıdır. Bu bağlamda Ocak 2018 yılında iki ülke arasında BM nezdinde müzakereler başlamıştır. İki ülke arasında Haziran 2018 yılında anlaşmaya varılmış ve ülkenin ismi "Kuzey

Makedonya Cumhuriyeti" olarak belirlenmiştir. Bunun yanında Yunanistan Makedonya'nın anayasasında bazı değişiklere gitmesini talep etmiştir. Bu değişiklikler şöyledir:

- Yeni ismin, ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde resmi belgelerde kullanılması
- "Komşu ülkelerden toprak talebi çağrıştıran" maddelerin çıkarılması
- "Makedon azınlığı" gibi ibarelerin çıkarılması
- Makedonya vatandaşlarının salt "Makedon" değil, "Kuzey Makedonya vatandaşları" olarak tanımlanmaları, kimliklerinin bu isimle değiştirilmesi
- "Makedon" dilinin "Slav dilleri ailesine" ait olduğun, Helence (Yunanca) konuşan Antik Makedonya ile ilgisi olmadığına atıfta bulunulması (BBC NEWS Türkçe, 2018).

Fakat varılan bu anlaşmaya rağmen Ekim 2018 yılında Makedonya'daki halk referandumunda yeterli katılım sağlanamamıştır. İsim sorunu halen iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmakta ve Makedonya'nın AB yolunu kapatmaktadır. 11 Ocak 2019 yılında Makedon Meclisi isim değişikliği tasarısını mecliste onaylamıştır. Yunanistan Meclisi de bu tasarıyı onaylarsa Makedonya'nın AB üyeliği yolu açılacaktır (DW News, 2019).

4.4.5. Aday Ülke Olarak Arnavutluk

Enver Hoca dönemi boyunca 1990'lı yıllara kadar güçlü otokrat ve dışa kapalı ekonomisiyle varlığını sürdüren Arnavutluk, bu dönemden sonra dönüşüm içine girmiştir. Fakat Arnavutluk'taki dönünüşüm beklenildiğinden daha sancılı bir süreç olmuştur. 1990'lar sonrası ülkedeki eski kurumların yerine demokratik kurumların oluşturulmasında yaşanan zorluklar, suç ve örgütlü suçlardaki artışlar, ekonominin kötüleşmesi ve yolsuzluk gibi birçok sorun ülkenin demokratikleşme sürecinde aksaklıklara neden olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde ülke AB entegrasyonu yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. 2002 yılında hükümet ve muhalefet arasında yaygın olan temel

görüş AB entegrasyonu içinde yer almak ve NATO'ya katılmaktı. Fakat bu dönemdeki ülke içi siyasi krizler bu hedeflerin önünde engel olarak kalıyordu. İktidardaki Sosyalist Parti içindeki iç çatışmalar ve Fatos Nano'nun partinin başına geçip başbakan olması, ülke içindeki karışıklıklara neden olmuştu. Yaşanan durum SAP reformlarının uygulanmasını tehlikeye atmaktaydı (Harald, 2008, 4).

Ocak 2004'de çalkantılı iç siyasi krizler yaşayan Arnavutluk'la AB arasında, SAA müzakereleri başlatılmıştır (Petricusic, 2005: 15). SAA müzakerelerinden sonra Arnavutluk'da önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 2005 yılında düzenlenen seçimlerin sakin ve düzenli bir şekilde gerçekleşmesi, Arnavutluk'un Avrupa-Atlantik entegrasyon sürecine olumlu yansımıştır. Ayrıca bu dönemde gerçekleştirilen seçimler, 1990'lı yılların karmaşık döneminden bu yana siyasi anlamda Arnavutluk'un ilerleme kat ettiğinin bir göstergesi olmuştur (Gjana ve Mulleti, 2009: 184-185, Çev: Kamacı). 12 Haziran 2006'da AB ve Arnavutluk arasında SAA ile Geçici Anlaşma imzalanmıştır. Fakat Arnavutluk ve AB arasında imzalanan SAA, 1 Nisan 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca yine aynı tarihte 1 Nisan 2009 yılında Arnavutluk AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Fakat Komisyon Kasım 2010'da, Arnavutluk'un birliğe üye olabilmesi için on iki öncelikli alanda reformları yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir (Karluk, 2014: 6).

12 Nisan 2009'da Hırvatistan ile birlikte Arnavutluk NATO'ya üye olmuştur. Bu dönemde hem ABD hem AB ile ilişkilerini iyi tutan Arnavutluk aynı zamanda bölge ülkeleriyle de iyi ilişkiler geliştirmiştir. Kosova sorunu müzakere sürecinde ve sonrasında Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasında Sırplar ile arasında bir sorun oluşturmamak adına, ılımlı politikalar seyretmiş ve Sırbistan-Kosova müzakere diyaloğu sürecine önem vermiştir (Ağca, 2010; 58). Bunun yanında sınır kontrollerinin hafifletilmesi ve birçok yeni sınır geçitlerinin açılması, eski içine kapanık Arnavutluk'un artık dışa açılmaya başladığını göstermektedir. Arnavutluk, aynı zamanda diğer Batı Balkan ülkelerindeki soydaşlarıyla arasındaki ilişki ve bağı geliştirmek istemektedir. Arnavutluk-Makedonya ilişkileri de AB üyeliği yolunda ilerleyen iki Batı Balkan ülkesi için yapıcı yönde ilerlemektedir (Gjana ve Mulleti, 2009: 185, Çev: Kamacı).

2009 yılında gerçekleştirilen seçimlerin ardından muhalefet sosyalist partinin parlamentoyu boykot etmesi Arnavutluk'un AB entegrasyonu yolunda ilerlemesi için gerekli reform gündemini aksatmıştır. Bunun yanında Mayıs 2011 yerel seçimlerinde, Tiran Belediyesi için kullanılan oyların yanlış sandığa koyulduğu iddiası seçimlerin şeffaflığına gölge düşürmüş ve bu yaşanan gelişmeler AB ilişkilerine olumsuz yansımıştır. 2011 yılında hükümet ve muhalefet arasındaki siyasi krizin uzlaşı ile son bulması sonrasında, Komisyon'un tavsiyeleriyle ülkede yeni bir eylem planı yürürlüğe konulmuştur (İKV, 2018: 4). 2011 yılında ülkede siyasi uzlaşıya varılması AB raporlarına olumlu bir şekilde yansımıştır.

Ekim 2013'de Arnavutluk'ta kaydedilen ilerlemeyi değerlendiren Avrupa Komisyonu, Arnavutluk'un yolsuzlukla mücadele çabalarını başarıyla sürdürdüğü sonucuna varmış ve bunun üzerine Arnavutluk'a aday statüsü verilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Bu öneri ayrıca Komisyon'un 2013-2014 Kalkınma Stratejisi ve Ana Güçlükler Proğramı'na da dahil edilmiştir. 2013 Kasım'da ilk defa AB-Arnavutluk Yüksek Düzeyli Diyalog toplantısı gerçekleştirilmiştir. 6 Mart 2014'de gerçekleştirilen İkinci Yüksek Düzeyli Diyalog toplantısına AB Genişleme Komiseri Stefan Fule de katılmış ve bu toplantıda Arnavutluk'un beş ana alanda yapması gereken reformlar benimsenmiştir (Mission of the Republic of Albania to the European Union)

Haziran 2014'te Komisyon, Arnavutluk'un adli reform konusundaki ilerleyişi, yolsuzluk ve organize suça karşı mücadelesiyle ilgili bir rapor yayınmıştır. Bu raporun yayınlanmasının ardından 26-27 Haziran 2014 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi toplantısında Arnavutluk aday ülke olarak ilan edilmiştir (European Council) 21 Temmuz 2016 yılında ülkede kapsamlı yargı reformuna zemin hazırlayan anayasal değişikliklerin kabul edilmesiyle Komisyon, Arnavutluk'la katılım müzakerelerine başlanması yönünde olumlu görüş bildirmiştir. Yine 2016 İlerleme Raporunda Komisyon, Arnavutluk ile müzakerelerin başlamasının, yargı alanında yapılacak reformlara bağlı olduğunu belirtmiştir (İKV, 2018, 5).

2018'de Arnavutluk'un AB entegrasyonu yolunda kaydettiği ilerlemeye, Konsey olumlu yanıt vermiş ve Haziran 2019'da bu ülkeyle katılım müzakerelerinin başlatılmasının yolu açılmıştır (European Council).

Yugoslavya dağılış sürecinden günümüze Arnavutluk, AB yolunda büyük dönüşüm göstermiş ve ülke kararlı adımlarla AB reformlarına sadık kalmıştır. Fakat organize suçlar ve yolsuzluk, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve zayıf demokratik devlet kurumlarının varlığı, günümüzde bu ülkenin karşılaştığı önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.6. Potansiyel Aday Ülke Olarak Bosna-Hersek

Yugoslavya'nın dağılışıyla 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek'te, entegrasyon yönünde dönüşüm diğer Batı Balkan ülkelerinden farklıdır. 1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması ile bölge üzerinde çatışmalar sona ermiş ve barış sağlanmıştır. Dayton Anlaşması sonrası 1996'da ülkede demokratikleşme, özelleştirme, sivil toplumun kurulması ve diğer reformlar uygulamaya konulmuştur. Ülkede ekonomik reformların uygulanması ve özel sektörün geliştilmesi için AB, OBNOVA ve PHARE proğramları ile Bosna-Hersek'e mali yardımlarda bulunmuştur (Yaşar, 2007: 52).

AB entegrasyonu yolunda Bosna-Hersek diğer Batı Balkan ülkelerine göre daha fazla yol etmek zorundadır. Çünkü Dayton Antlaşması'nın öngördüğü devlet modeli, Bosna-Hersek için AB üyeliği yolunda en büyük engel olmuştur. Dayton Antlaşması çerçevesinde oluşturulan iki özerk entite, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak isimlendirilmektedir. Bu özerk iki yapılardan Boşnak-Hırvat Federasyonu on kantona bölünmüş olup, Sırp Cumhuriyeti üniter bir yapıdadır. Ülkenin bu yapısı, ülkede AB reformlarının uygulanmasında, barışın ve istikrarın sağlanmasında zayıf kalmaktadır. Bosna Hersek'teki Sırp, Hırvat ve Boşnak grupların meclisteki yasaları veto etme hakkı olduğu için, özellikle karar alma süreçlerinde tıkanıklıklar yaşanmaktadır (Çiftçi, 2018: 63). Ayrıca ülkede iki meclisli bir yasama organı olup ve üç büyük etnik grubun üyelerini içeren üç üyeli bir cumhurbaşkanlığı sistemi vardır. Tüm bunlar Bosna-Hersek'i daha az işlevsel bir devlet haline getirmektedir (Velebit, 2018).

Kasım 2003'de Komisyon, ülkenin SAP'a girmeye hazır olup olmadığını değerlendirmek amacıyla, Bosna-Hersek'in durumunu analiz eden bir fizibilite

raporu yayınlamıştır. Raporda ülkenin SAA müzakerelerine başlaması için gerekli on altı öncelikli reform belirlemiştir. Komisyon'a göre Bosna-Hersek'de yapılacak çok iş vardı. 2004'de Komisyon tarafından yayınlanan Bosna Hersek'te İstikrar ve İşbirliği raporunda ülke için zayıf bir tablo çizilmiştir. Bu rapora göre ülke çok az alanda ilerleme keydetmiştir. Ayrıca yayınlanan rapora göre merkezi devletin zayıf yapılarından bahsedilmiş ve ülkeyi oluşturan iki özerk yapı arasındaki çatışmalara değinilmiştir. Son olarak ülkede orta ve uzun vadeli stratijilerle, yatırım dostu bir atmosferin ve yasal çerçevenin oluşmadığı rapora eklenmiştir (Harald, 2008: 6).

Avrupa Komisyonu, bu raporun sonuçlarına ve diğer öncelikli yapılması gereken on altı reformda kaydedilen ilerlemelere dayanarak, Bosna-Hersek ile SAA müzakerelerin başlanmasının henüz uygun olmadığı kararına varmıştır. Bu sonuç o dönemde Bosna-Hersek'de daha yapılması gereken birçok şeyin olduğunu göstermiştir (Harald, 2008: 6). Fakat bir sene sonra 2005'de Bosna-Hersek ile SAA müzakereleri iyimser bir havada başlatılmıştır (Velebit, 2018).

SAA müzakereleri üç yıl sürmüş ve Bosna-Hersek ve AB arasında 2008'de SAA imzalanmıştır. SAA'nın yürürlüğe girmesi için Bosna-Hersek'in yerine getirmesi gereken reformlar belirlenmiştir. Fakat bu yerine getirilmesi gereken reformlar 3 Ekim 2010 seçimlerini takiben yaşanan siyasi krizle büyük ölçüde aksamıştır. Bu seçimler sonrasında tam 15 ay boyunca bir hükümet kurulamamıştır (Şahin, 2013: 58). Ülkede yaşanan bu belirsizlik ortamından sonra Komisyon, 27 Haziran 2012 yılında Bosna-Hersek ile Katılım Sürecine İlişkin Yüksek Diyaloğu başlatmıştır. Komisyon Bosna-Hersek'in adaylık başvurusunda bulunabilmesi için ön koşul olan SAA'nın yürürlüğe girmesi için gereken şartları içeren bir yol haritası belirlemiştir. Bu yol haritasına göre Bosna-Hersek'in kurucu üç halkı olan Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar'ın dışındaki etnik gurupların da üst düzey kamu görevlerinde temsil gücü elde etmesi gerekiyordu[16]. Fakat Bosna-Hersek bu şartı belirlenen tarihe kadar yerine getirememiş ve AB tarafından eleştirimiştir (İKV, 2015: 5).

[16] Belirtilen şart Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Sejdić-Finci Kararı'na dayanmaktadır. Bosna-Hersek'teki Roman Sejdić ve Musevi Finci 2009 yılında AİHM'yye yaptıkları başvuruda, ülkede seçilebilmek için Anayasa'nın sadece Boşnak, Sırp ve Hırvat'lara ayrıcalık tanıdığını öne sürmüştür. AİHM bu başvuru sonrası Bosna-Hersek'in Anayasası'nın seçimlerde tüm azınlığı kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bosna-Hersek'in AB üyeliğine başvurabilmesi 2008 yılında imzaladığı SAA'nın yürürlüğe girmesine bağlıydı. Bu çerçevede ülke, Şubat 2015'de Komisyon'un reform önceliklerini ortaya koyan belgeyi kabul etmiştir. Nihayet 16 Mart 2015 yılında gerçekleştirilen Konsey toplantısında SAA yürürlüğe girmiştir. Bu sayede Bosna-Hersek'in AB üyeliği başvusuru önünde hiçbir engel kalmamıştır (TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017). Böylelikle 2016'nın ilk aylarında Bosna Hersek, AB'ye katılım başvurusunu sunmuştur. Aynı yıl AB Konseyi, Komisyon Bosna-Hersek'in başvurusu hakkında görüş bildirmeye davet etmiştir. AB'nin Bosna-Hersek'in AB üyeliği başvurusunu kabul etmesi, ülkede Avrupa entegrasyonu yönünde iyimser bir hava oluşturmuştur. Fakat bundan bir yıl sonra yolsuzlukla mücadele alanında önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Ayrıca, hukuk devleti alanındaki eksiklikler de Bosna'nın AB entegrasyonu sürecine engel teşkil etmiştir (Velebit, 2018).

Bosna-Hersek, konu başlığının ilk kısmında ifade ettiğimiz gibi, diğer Batı Balkan ülkelerine göre AB entegrasyonu yolunda ilerlemede özellikle ülkenin devlet yapısından dolayı geri kalmaktadır. Ülkedeki çokbaşlılık ve karar sürecinde yaşanan tıkanıklar ülkenin, AB üyeliği sürecini de etkilemektedir. Ülkedeki üç büyük etnik ulusu oluşturan Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar, tek bir ülke olarak hareket etmekte zorlanmaktadırlar. Her etnik grup ülke çıkarından çok, kendi etnik grubunun çıkarına yoğunlaşmaktadır. Henüz AB yolunda aday ülke bile olamayan ve potansiyel aday ülke olarak adlandırılan Bosna-Hersek'in, AB entegrasyonu yönünde atması gereken çok adım vardır.

4.4.7. Potansiyel Aday Ülke Olarak Kosova

Çalışmamızın ikinci kısmında Kosova Krizi ve Kosova'nın bağımsızlığına giden yola değinmiştik. Bu kısımda Kosova'nın bağımsızlığı sonrası, AB entegrasyonu çerçevesinde AB ile olan ilişkilerinden bahsedilecektir.

17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova; Slovakya, Yunanistan, Güney Kıbrıs, Romanya ve İspanya hariç diğer AB ülkeleri tarafından tanınmıştır. UNMIK, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle görevini AB'nin en büyük

misyonu olan EULEX (AB Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu)'e bırakmıştır. UNMIK'ten farklı olarak EULEX, Kosova'nın atadığı polis, yargı ve gümrük personeli ile, danışma ve gözetim hizmeti vermektedir (Akgün, 2013, 5). Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında ülke, AB ile ilişkilerini hızla geliştirmiştir. Buna karşılık 14 Ekim 2009'da Komisyon, Kosova'nın AB perspektifini yerine getirdiğini açıklamıştır (Karluk, 2014: 7).

Kosova'nın AB ile entegrasyon sürecindeki en somut adım 29 Mart 2012 yılında atılmıştır. Ülkede o dönemde kurulan Avrupa Entegrasyonu Ulusal Konseyi'nin toplantısında, SAA'nın fizibilite çalışması için hazırlanan belge, Komisyon'un genişlemeden sorumlu komiseri Stefan Füle tarafından, Kosova Cumhurbaşkanı Atifete Yahyagil ile Başbakan Haşim Taci'ye sunulmuştur (Ercan ve Pektaş, 2015: 158). Füle, belgenin sunulmasından sonra yaptığı konuşmada, fizibilite çalışmalarının başlatılmasının ardından, Kosova'nın AB yolunda reformlara odaklanması gerektiğini belirtmiştir. Bu reformlarda öncelik seçim, yasa hakimiyeti ve azınlıkların entegrasyonu üzerinedir (Akgün, 2013, 7).

Hem Sırbistan hem de Kosova için AB yolundaki en büyük engel iki ülke arasındaki anlaşmazlıklardır. Sırbistan, Kosova'yı devlet olarak tanımamaktadır. Fakat Sırbistan da AB entegrasyonu yolunda tanımadığı Kosova ile ilişkilerini ilerletmek zorundadır. İki ülke arasındaki sorunların çözümü, ilişkilerin ilerletilmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi, iki ülke için de AB entegrasyonu yolunda kilit rol oynamaktadır.

19 Nisan 2013'de AB arabuluculuğuyla düzenlenen Sırbistan-Kosova müzakere süreci sonrasında, Kuzey Kosova'nın statüsüne ilişkin on beş maddelik Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonra Sırbistan ile tam üyelik müzakeresinin yolu açılırken, Kosova için SAA müzakere sürecinin başlamasına yol açmıştır (Ercan ve Pektaş, 2015: 158). Böylece iki ülke arasındaki uzlaşı, iki ülke içinde AB yolunda kazanıma dönüşmüştür.

Belgrad-Priştine diyaloğunda iki ülkenin uzlaşmaya varması Kosova'ya AB yolunda ilerleme fırsatı vermiştir. Komisyon'un raporu doğrultusunda 27-28 Haziran 2013 yılında AB Konseyi Kosova ile SAA müzakerelerinin başlamasına karar vermiştir. Böylece 2013 yılı Kosova'nın Avrupa ile bütünleşmesi sürecinde tarihi bir

yıl olarak nitelendirilmiştir. 28 Ekim 2003 yılında Kosova ile SAA müzakereleri resmen başlamıştır (Şahin, 2013: 72). Bu dönemden sonra Kosova, Avrupa bütünleşmesine kararlı adımlarla ilerleyerek önemli gelişlemeler kaydetmiştir. Bunun yanında ülkenin AB ile entegrasyon sürecini hızlandırmak amacıyla "Avrupa Entegrasyon Bakanlığı" kurulmuştur. Kosova, kaydettiği başarı sayesinde 27 Ekim 2015 yılında AB ile SAA imzalamıştır. SAA'nın imzalanmasıyla ilk defa AB-Kosova arasında karşılıklı yükümlülükler gerektiren sözleşmeye dayalı bir ilişki kurulmuştur. Kosova ile imzalanan SAA'nın amacı, Kosova'nın Avrupa standartlarına uyum sağlaması için gerekli reformları gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır. Bunun yanında Antlaşma Kosova'ya ticaret ve yatırım fırsatları da yaratmaktadır. SAA'yı imzalayan Kosova, AB üyeliği için resmi başvuru yapma hakkını da elde etmiştir (Dessus vd., 2017: 2).

Kosova'nın 2015 yılında imzaladığı SAA, diğer Batı Balkan ülkelerinin imzaladığı SAA'lardan farklı olarak birtakım istisnai özellikler içermiştir. İlk olarak Kosova ile imzalanan SAA'da, AB üyesi devletlerden anlaşmayı bireysel olarak imzalamaları istenmemiştir. Çünkü hali hazırda beş AB üyesi ülke Kosova'yı tanımamaktadır. İkinci olarak Kosova ile imzalanan SAA'nın, Birlik üyesi ülkeler tarafından bireysel olarak tanınması veya tanınmaması gibi bir durumun söz konusu olmamasıdır (Dessus vd., 2017: 2).

Kosova ile imzalanan SAA, 1 Nisan 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. 2016 yılı ilerleme raporuna göre, SAA'nın yürürlüğe girmesi ve Komisyon'un Mayıs ayında vize serbestliğine yönelik olumlu görüş sunması, şüphesiz Kosova'nın son yıllarda entegrasyon yolunda attığı önemli adımlar olmuştur. Kosova'nın AB ile vize serbestliğinden faydalanması için komşusu Karadağ ile sınır sorununu çözmesi gerekmektedir (İKV, 2018: 7).

Son yıllarda AB bütünleşmesi yolunda önemli adımlar atan Kosova, aynı zamanda AB arabuluculuğuyla, Sırbistan ile olan ilişkilerini de geliştirmek istemektedir. Fakat Batı Balkan ülkelerinin en fakir ülkelerinden olan Kosova'nın, ekonomik reformlara devam etmesi, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele etmesi ve demokrasi ve hukun üstünlüğü alanında reformlar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bosna-Hersek ile birlikte potansiyel aday ülke olarak adlandırılan Kosova'nın, AB entegrasyonu ancak reformlarla göstereceği ilerlemelere bağlıdır.

SONUÇ

AB'nin Batı Balkanlara genişleme projesinin gerisinde yatan temel düşünce çok yönlüdür. Öncelikle Soğuk Savaş sonrası, Batı Balkanlarda yaşanan istikrarsızlık ve çatışma ortamı, AB'nin öncelik ve tercihlerini de etkilemiştir. Çünkü AB'nin arka bahçesi olarak gördüğü Balkan bölgesinde yaşanan güvenlik sorunu, AB'yi de tehdit eder hale gelmiştir. İlk olarak AB, 1990'ların başında Batı Balkanlarda yaşanan çatışma ve savaş döneminde, Batı Balkanlara genellikle bigâne kalmış, sadece insani yardım yapmakla yetinmiştir. Sonraki zamanlarda ise AB'nin politikası bölge ülkelerinde, demokrasi ve sivil toplumun güçlendirilmesi, siyasi ve ekonomik olarak istikrarın sağlanması için yeni stratejilere ağırlık verme şeklinde gelişme göstermiştir. Bu amaçla AB, 1996'da "Bölgesel Yaklaşım" olmak üzere Batı Balkanlar için birçok girişim başlatmıştır. Bölgesel yaklaşımla AB, bölge ülkelerinde istikrarı sağlamanın yanında, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan ve azınlık hakları ve işleyen serbest pazar ekonomisini tesis etmeyi amaçlamıştır. Bölgesel Yaklaşım, açık AB üyelik perspektifi sunmaması ve bölge ülkeleri için kalıcı ve köklü çözümler üretememesi nedeniyle başarısız olmuştur.

Bölgesel Yaklaşım ve benzeri girişimlerin başarısız olması üzerine AB, bölge ülkelerine AB perspektifi sunarak, İstikrar ve Ortaklık Sürecini (SAP) başlatmıştır. AB, SAP'ın merkezine "şarta bağlılık" (conditionality) ilkesini yerleştirerek, Batı Balkan ülkelerinin reform sürecini desteklemiştir. SAP'la bölgede istikrar ve güvenlik sağlanması amaçlanmıştır. Fakat SAP'ın Batı Balkan ülkelerine sunduğu AB perspektifi, sadece istikrar ve güvenliği sağlama boyutuyla açıklanamaz, aynı zamanda AB'nin Batı Balkan ilişkilerini belirleyen bir diğer boyut AB'nin tercihleri, öncelikleri ve iç dinamikleri olmaktadır. AB, Soğuk Savaş sonrası Balkan bölgesi üzerinde oluşan güç boşluğunu kendi norm ve değerleri ile doldurmak istemektedir. Bu doğrultuda SAP'ı, AB'nin yumuşak gücüne hizmet eden bir araç olarak tanımlamak mümkündür.

2003 yılında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi, AB-Batı Balkan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirvede AB, Batı Balkan ülkelerini Avrupa entegrasyonu çerçevesinde destekleyeceğini belirtmiş ve Batı Balkan ülkeleri, AB tarafından "potansiyel aday ülkeler" olarak ilan edilmiştir. Selanik Zirvesi öncesi Dış

İlişkiler Komiseri Chris Pattern'in şu sözleri, AB'nin Batı Balkan ülkelerine olan genişleme arzusunu ortaya koymaktadır:

"*AB'ye üyelik olasılığı gerçek bir olgudur, Batı Balkanlar Birliğe katılmadan AB haritası tamamlanmayacaktır. Biz, yani Avrupa Komisyonu, bölgenin Avrupa'ya entegrasyonu için elimizden geleni yapacağız. Fakat AB üyeliği çok çalışarak kazanılmalıdır. Batı Balkan ülkeleri, Avrupa entegrasyonu yolunda ne kadar hızlı ilerlerse, AB üyeliği bölge ülkeleri için o kadar daha yakın olacaktır"* (European Comission, 2003).

Selanik Zirvesi'nde açıkça belirtildiği üzere AB, Batı Balkan ülkelerini bünyesine almak istemekte ve bu ülkelere tam üyelik vizyonu vermektedir. Fakat AB daha önceki genişleme dalgalarından çıkardığı dersle (özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden), Batı Balkan ülkeleri için üyelikten önce Birliğe tam entegre olma zorunluluğu getirmiştir. 1990'lardan sonra değişen dünya dengelerinden sonra derinleşmeden çok, genişlemeye yoğunlaşan AB'nin, özellikle 2004 yılı Orta ve Merkezi Avrupa genişlemesi ve 2007 Bulgaristan-Romanya genişlemesi, "AB'nin genişleme yorgunluğu" hissetmesine neden olmuştur. Özellikle bu ülkelerin AB kriter ve reformlarını tamamen tamamlamadan Birliğe katılımı akıllara şu soruyu getirmiştir: "Avrupa genişlemesi nereye gitmektedir? Birlik genişleme politikasına devam edecek midir?" Çalışmadan çıkarılan sonuca göre, öncelikle genişleme AB'nin en etkili politika araçlarından olduğu için devam edecektir. Fakat AB üyelik şartları ve kriterleri eskiye göre daha zor ve zaman alıcıdır. Bu yüzden Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği, çok yakın bir zamanda mümkün gözükmemektedir. Çünkü AB, günümüzde genişlemeden çok derinleşme sorunuyla meşgul olmaktadır. Üstelik AB'nin son genişleme dalgası ile "hazmetme kapasitesi" sorgulanmaya başlanmıştır. AB'nin Batı Balkanlara olan genişlemesi, ancak daha önceki genişleme dalgalarından daha fazla kapsamlı bir dönüşüm yaşandığında gerçekleşecektir.

AB, Batı Balkan ülkeleri ile üyelik müzakerelerini başlatmadan önce, SAP çerçevesinde İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) imzalamasını zorunlu tutmaktadır. SAA ile AB önce bölge ülkelerinde istikrarı ve sorunları çözmeyi hedeflemekte, daha sonra da bu ülkelerde reformların uygulanması için zemin oluşturmayı amaçlamaktadır. 2019 yılı itibariyle tüm Batı Balkan ülkeleri, SAA'yı

imzalamıştır. Fakat Batı Balkan ülkelerinde yaşanan bazı sorunlar, AB entegrasyonu yolunda engel oluşturmaktadır. Yolsuzluk, organize suçlar, demokratik kurumların eksikliği, siyasi krizler ve hukukun üstünlüğünün kurulamaması, Batı Balkan ülkelerinin AB bütünleşme sürecindeki önemli sınav alanlarıdır. Bunun yanında AB-Batı Balkan ilişkilerinin seyrini çizen bir diğer faktör AB ülkeleri arasındaki görüş ayrılıkları olmaktadır. Bu ayrılıklar ilk olarak Yugoslavya dağılma döneminde ortaya çıkmıştır. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını, Fransa ve İngiltere'nin karşıt tutumuna rağmen ilk olarak Almanya tanımıştır. Daha sonra AB, Birliği tehlikeye atmamak adına Almanya'nın izinden gitmiştir. AB içindeki bir diğer görüş ayrılığı Kosova konusunda patlak vermiştir. AB üyesi beş ülke Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. AB, bu yüzden Kosova ile SAA imzalarken, diğer Batı Balkan ülkelerine uygulanan yöntemden farklı bir yöntem benimsemek zorunda kalmış ve Kosova ile imzalanan SAA'yı, AB üyesi devletlerin onayına sunmadan yürürlüğe sokmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler, AB'nin Batı Balkanlar üzerinde tam anlamıyla yeknesak politika benimsemesine engel olmaktadır.

Yine de Yugoslavya dağılış sürecinde yaşanan savaş ve çatışmaların başlangıcından günümüze kadar geçen süre içinde Batı Balkanlar, AB entegrasyon süreciyle büyük bir dönüşüm sürecine girmiş ve nispeten istikrarlı bir bölge haline gelmiştir. Günümüzde Batı Balkanlardaki sorunların çözümünde AB etkisi sayesinde, çatışma yerine arabuluculuk ve müzakere yöntemi öne çıkmaktadır. Ayrıca Batı Balkan ülkelerinin demokrasi, insan ve azınlık hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasaya dayalı ekonomi alanlarında attığı adımlar hiç şüphesiz bölge ülkelerini AB bütünleşme sürecine entegre etmektedir. Çalışmanın başında da belirtildiği gibi AB'nin yumuşak gücünün temelini oluşturan genişleme politikası, Batı Balkan ülkelerinde önce istikrar ve barışın sağlanmasına katkıda bulunmuş, daha sonra bu ülkelerin AB'ye katılımı için yol haritası çizmiştir. AB'nin Batı Balkanlar genişlemesi hiç şüphesiz, bölge üzerinde bir dönüşüm sürecini başlatmış ve AB norm ve değerlerinin bölge ülkeleri üzerinde benimsenmesine yol açmıştır.

2014 yılında Almanya Başbakanı Angela Merkel'in önderliğini yaptığı Berlin Süreci ve sonrasında gerçekleştirilen Berlin Zirvesi, AB-Batı Balkan ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirve ve sonrasında Berlin Süreci çerçevesinde 2019 yılına kadar gerçekleştirilen beş AB-Batı Balkanlar Zirvesi,

taraflar arasındaki ilişkileri düzenlemek, işbirliğini sağlamak ve göçmen krizine çözüm bulmak amacıyla düzenlenmiştir. Çalışmanın son bölümünde yer alan bu beş zirve Batı Balkan ülkelerinin gelecek perspektifi açısından önemlidir. Her ne kadar Batı Balkan ülkelerinin yakın zamanda AB'ye katılımı mümkün gözükmese de, AB gerçekleştirdiği bu beş zirve ile Batı Balkan ülkelerini en büyük partneri olarak görmüş ve işbirliğini geliştirmiştir.

AB, Batı Balkanlardaki sorunların çözümü bakımından kapsamlı bir kimlik dönüşümü politikası izlemektedir. Özellikle Yugoslavya'nın son dönemlerinde etkili olan milliyetçilik akımı ve bu akımın yol açtığı yıkım bölgenin kimlik açısından çok hassas bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. AB kendi içinde ve Batı Balkanlarda, "Avrupalı kimliği" oluşturmaya çalışarak, sorunların çözümünde daha etkin politikalar yürütmek istemektedir.

AB'nin Batı Balkanlara genişlemesi, savunma ve güvenlik politikası perspektifinden ele alındığında; AB Yugoslavya dağılış sürecinde dış politika ve güvenlik sorunlarında etkin bir aktör olarak rol oynayamamıştır. Özellikle AB, Kosova ve Bosna Savaşları'nda tek başına yanı başındaki krizlere bile müdahele edememiştir. Kosova Krizi'nden sonra AB, ortak savunma ve güvenlik politikasını yeniden ele almaya başlamıştır. Böylelikle AB'nin, belirgin bir savunma politikası benimsemesi, daha kararlı davranması ve uluslararası arenada daha güçlü bir varlığa sahip olması gerektiği anlaşılmıştır. AB Kosova Krizi'nden çıkardığı dersle, savunma ve güvenlik politikası perspektifi çerçevesinde sivil ve askeri araçları kullanarak uluslararası arenada etkin bir dış ve güvenlik politikası aktörü olmayı amaçlamaktadır. AB'nin Batı Balkanlarda çatışmaları önlemesi, insani yardım yapması, kurtarma ve silahsızlandırma operasyonları gerçekleştirmesi, AB'nin Batı Balkanlara genişleme düşüncesine hizmet etmektedir.

Son olarak günümüzde Batı Balkan ülkelerinden AB'ye üye olan tek ülke Hırvatistan'dır. Hırvatistan hem ekonomik hem siyasi olarak diğerlerinden daha gelişmiş olması ve AB entegre süreci kriter ve şartlarını yerine getirmesindeki başarısıyla 2013 yılında Birliğin 28. üyesi olmuştur. Hırvatistan'dan sonra Birliğe üye olmaya en yakın Karadağ ve Sırbistan görülmektedir. Komisyon Başkanı Juncker'e göre, bu iki ülke 2025 öncesi AB'ye üye olacaktır. Sırbistan'ın Kosova ile

ilişkilerini geliştirmesi ve bu ülke ile iş birliğine gitmesi AB üyeliği yoluna girmesine katkı sağlamaktadır. Karadağ bakımından, özellikle bu ülkenin organize suçlar ve yolsuzluk alanlarında atacağı adımlar, AB yolunda kritik önem taşımaktadır. 2005 yılında Hırvatistan'ın ardından adaylık statüsünü kazanan Makedonya'nın AB üyelik yolu, ülkenin adının "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmesiyle daha da kısalmıştır. 2014 yılında aday ülke ilan edilen Arnavutluk, AB ile Haziran 2019'da tam üyelik müzakerelerinin başlamasını beklemektedir. Bunun yanında ülkedeki devlet yapısı nedeniyle sık sık siyasi kriz yaşayan Bosna-Hersek'in AB'ye yönelik reformları yavaş kalmaktadır. Ülkede 1995 Dayton Antlaşması'yla kurulan karmaşık idari yapı, ülkenin toprak bütünlüğünü ve siyasal istikrarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle Bosnalı Sırpların ayrılıkçı söylemleri, AB entegrasyonu yolunda engel olmaktadır. Son olarak da Batı Balkanların en genç ülkesi olan Kosova'nın AB yolundaki en büyük sorunlarından biri, bağımsızlığının beş AB üyesi devlet tarafından tanınmamasıdır. Kosova'nın bir diğer sorunu Sırbistan'la yaşadığı bazı problemlerdir. Bu yüzden Kosova'nın AB üyeliği yolunda Sırbistan ile ilişkilerini ilerletmesi ve müzakere yoluyla Sırbistan ile olan sorunlarını çözmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Abrahams, Fred C. (2015). Modern Albania: From Dictatorship to Democracy in Europe. New York and London: New York University Press.

Bailey, Allen R., Melinda C. Bailey (2000). EU Directive Handbook-Understanding The European Union Compliance Process and What It Means to You. Florida: St. Lucie.

Bilancia, Paola (2012). The Dynamics Of The Eu Integration And The Impact on The National Constitutional Law. Milano: Giuffrè Editore.

Bojović, Rade, Novica Samardžić (2014). The Programme of Matica Crnogorska, Montenegro On Its European Path. Podgorica: Matica Crnogorska.

Chryssochoou, Dimitris N., Michael J. Tsinisizelis, Stelios Stavridis vd. (2003). Theory And Reform In The European Union. Manchester: Manchester Unıversity Press.

Clark, Howard (2000). Civil Resistance in Kosovo. London: Pluto Press.

David O'Keeffe, Patrick Twomey (1999). Legal Issues of the Amsterdam Treaty. Portland Oregon: Hart Publishing.

Desmond Dinan (2014). Europe Recast, A History of European Union. London: Lynne Rienner Publishers.

Elmas, Fatma Yılmaz (2016). Avrupa Kapı Duvar- Göç Bağlamında Söylem-Eylem Tutarsızlığı. Ankara: USAK Yayınları.

Ercan, Murat, Zafer Pektaş (2015). Balkan Siyaseti'nde Kosova'nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gateva, Eli (2015). European Union Enlargement Conditionality. England: Palgrave Macmillan UK.

Gjevori, Elvin (2018). New Perspectives On South-East Europe Democratisation And Institutional Reform In Albania. London: Palgrave Macmillan.

Perrit Jr, Henry (2009), The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan. Cambridge: Cambridge University Press.

Hudson, Kate (2003). Breaking the South Slav Dream The Rise and Fall of Yugoslavia. London: Pluto Press.

Ikonomou, Haakon A., Aurélie Andry, Rebekka Byberg (2017). European Enlargement Across Rounds and Beyond Borders. London and New York: Routledge Publishing.

James, Ker-Lindsay (2009). Kosovo-Path the Contested Statehood in Balkan. London and New York: I.b.Tauris Co.

Hesse, Joachim Jens, Vincent Wright (1996). The Political Theory of Federalism the Relevance of Classical, Federalising Europe? The Costs, Benefits and Preconditions of Federal Political Systems. Oxford: Oxford University Press.

Kaiser, Wolfram, Jürgen Elvert (2005). European Enlargement: A Competitive History. London and New York: Routledge Publishing.

Kaltsounis, Theodore (2010). The Democratization of Albania Democracy from Within. New York: Palgrave Macmillan.

Kühnhardt, Ludger (2008). European Union-The Second Founding, The Changing Rationale of European Integration. Germany: Nomos Publishing.

Manners, Ian (2000). Normative Power Europe:A Contradiction in Terms?. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute.

Morrison, Kenneth (2009). Montenegro: A Modern History. London: I.B.Tauris & Co Ltd.

Nieman, Arne (2006). Explaining Decisions in the European Union. Cambridge: Cambridge University Press.

Nye, Joseph S. (2004). Soft Power: The Means To Success In World Politics. England: PublicAffairs New Edition.

Olsson, Stefan (2009). Crisis Management in the European Union-Cooperation in the Face of Emergencies. Germany: Springer-Berlin Heildelberg.

Phillips, David L. (2012). Liberting Kosovo Coercive Diplomacy and US Intervention. London: The MIT Press Cambridge.

Romaniuk, Scott Nicholas, Marlin Marquerite (2012). Divided States- Strategic in EU-Russia Relations. Hamburg: Disserta Verlag.

Sangiovanni, Mette Eilstrup (2006). Debates on European Integration. New York: Palgrave Macmillan.

Saurugger, Sabina (2014). Theoretical Approaches to European Integration. London: Palgrave Macmillan.

Tömmel, Ingeborg (2014). The European Union, What it is and How it Works. London: Macmillan Publishers.

Ülger, İrfan Kaya (2016), Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Vickers, Miranda (1998). Between Serb and Albanian: A History of Kosovo. New York, Columbia University Press.

Vickers, Miranda (2001). The Albanians: a Modern History. London and New York: I.B. Tauris Publishers.

Kavalalı, Murat (2005). AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

2.Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Makaleler

Afxentiou, Panos C. (2000). "Convergence, the Maastricht Criteria and Their Benefits". Winter/Spring Magazine, Volume: 7, Issue: 1, pp. 245-254.

Ağca, Osman (2010). "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü ". Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 5, No: 1, ss. 45-65.

Akçay, Ekram Yaşar (2016). "Sırbistan'ın AB Serüveni ". Akü İİBF Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, ss. 73-80.

Akçay, Ekrem Yaşar (2017). "AB Entegrasyon Sürecinde Potansiyel Aday Olarak Bosna-Hersek ". Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss. 50-64.

Akdağ, Zekeriya, Süleyman Ekici (2017). "Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç". Birey ve Toplum Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 14, ss. 33-64.

Akgül Açıkmeşe, Sinem (2004). "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi ". Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 1, Sayı 1, s. 1-32.

Akgün, Sibel (2013). "Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci Ve Bu Süreçte Kosova Türkleri ". Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 1-14.

Aksoy, Metin, Ömer Uğur (2016), "Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç Ve Normatif Güç". Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 213-227.

Akşemsettinoğlu, Gökhan (2011). "Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri ". Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 10, No:1, s.1-18.

Aliu, Murat & Müfit (2013). "Makedonya'nın Bağımsızlığı Sonrası Türkiye ile İlişkileri ". Balkan Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 41-60.

Arabacı, Ahmet (2008). "Avrupa Birliği'nde Çıkar Temsilinin Gelişimi". Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 17, s. 73-103.

Ercan, Arda, Bilge Ercan (2015). “Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 41, s. 407-420.

Arı, Tayyar, Ferhat Pirinççi (2011). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”. Alternatif Politika, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 1-30.

Arısoy, Alper (2010). “Avrupa’da Federalizm Geleneği ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Akımlar ”. Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4, ss. 1195 - 1206.

Ayhan Gençler, Hasan Şenocak (2009). “1951’den 2009’a Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimine Panoramik Bakış”. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 181-233.

Aytuğ, Hüseyin Kutay (2008). “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birligi Genişlemesine Bakışı ”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1, ss.150-161.

Azarkan, Ezeli (2011). “Slovenya, Hırvatistan ve Bosna’nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya’nın Dağılışı”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, ss. 54-88.

Bilici, Nurettin (2006). “AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 5, No:3, ss. 39-45.

Bozkurt, Giray Saynur (2010). “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler Ve Müslümanlar”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, s.51-95.

Bozkurt, Nazif, Sema Yıldırım Becerikli (2014). “Uluslararası Halkla İlişkilerde Yeni Bir Açılım: Arnavutluk Örneği”. International Journal of Human Sciences, Cilt:11, No:1, ss. 896-919.

Büyüktanır, Derya (2015). “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:14, No:2 ss.1-24.

Çavuş, Tuba (2012). “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”. KSÜ İİBF Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 23-37.

Çiftçi, Selahattin Ertürk (2018). “Avrupa Birliği Genişleme Politikası İçin İnsan Güvenliği Seçeneği: Bosna-Hersek Örneği”. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, Cilt: 2, No: 1, ss. 56-71.

Dağcı, Gül Tuba, Adnan Dal (2016). “Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek Bağımsızlık Süreci ve Aliya İzzetbegoviç”. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 107 - 129.

Dağdemir, Elif Uçkan Dağdemir (2004). “Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 59, No: 1, ss. 92- 93.

Didem Saygın, Mehlika Özlem Ultan (2016), "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 23. ss. 71-102.

Dosenrode, Soren (2010). "Federalism Theory and Neo-Functionalism: Elements for an Analytical Framework". Perspectives on Federalism Journalism, Volume: 2, Issue: 3, pp. 1-28.

Ekrem Yaşar Akçay, Çiğdem Argun vd. (2011). "AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt:3, ss. 117-131.

Erdoğan, Hasan (2008). "Avrupa Birliği'nde Anayasa Hazırlık ve Onay Sürecinin Değerlendirilmesi". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, ss.341-368.

Eren, Tevfik Mesut (2014). "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası Ve Yumuşak Gücünün Geleceği". Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1 ss. 359-374.

Fererro-Turrión, Ruth (2015). "The Eu Approach To The Western Balkans: A Security Or Political Issue?". Europolity Journalism, Volume: 9, Issue: 2, pp. 11-27.

Fidan Tuncer (2017). "Kurumsalcılık Yaklaşımları Ve Yeni Kurumsalcılık Perspektifinden Eğitim Örgütleri". Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s.1-16.

Gökçen, Salim (2007). "Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası". Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, Cilt: 5, ss.115-132.

Gönül, Oğuz (2013), "EU Enlargement: From a Success Story to Fatigue" Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:28, Sayı:1, ss.81-117.

Guberiniç, Jasmina (2015). "Batı Balkanların Entegrasyonunun Karşılaştırmalı Analizi: Karadağ Ve Sırbistan Örnekleri". Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, ss. 75-90.

Iglar, Richard F. (1992). "The Constitutional Crisis in Yugoslavia and the International Law of Self-Determination: Slovenia's and Croatia's Right to Secede" Boston College International and Comparative Law Review, Volume: 15, Issue: 1, pp. 213-239.

Jovic, Dejan (2001). "The Disintegration of Yugoslavia, A Critical Review Explanatory Approaches". European Journal of Social Theory, Cilt: 4, No: 1, ss.101-120.

Kaçar, Fatmanur, Kübra Öztürk (2017). "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü Kavramsal Bir İnceleme". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı:28, ss. 359-370.

Kaplan, Yılmaz (2018). “Reconsidering Sovereignty in the European Integration Process ”. Asian Journal of German and European Studies, Volume: 3, Isssue: 1, pp. 1-11.

Karadzoski, Mladen, Artur Adamczyk (2014). “Macedonia and Her Difficult Neighbours on the Path to the EU”. Yearbook of Polish European Studies, Vol:14, pp. 209-228.

Kavaliunaite, Sigita (2011). “Comparative Analysis of Consepts “Soft Security” and “Soft Power” in EU Legislation”. Public Policy And Administration, Volume: 10, Issue: 2, pp. 231–246.

Kaya, Emirhan (2016). “Avrupa Birliği’nin Son Genişlemesi Ve Balkan Üyeleri ”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, ss. 213-233.

Kelsey, Joanne (1994). “The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War by Misha Glenny” Boston College Third World Law Journal, Volume: 14, Issue: 2, pp. 369-379.

Kodal, Tahir (2014). “Makedonya’nın Bağımsızlığı’nı Kazanması ve Türkiye”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14. Sayı: 29, ss.377-396.

Kodoman, Timuçin (2017). “Batı Balkanlar’da Avrupalılaşma ve Avrupalılaşmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar ” Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, ss. 45-65.

Kotios, Angelos (2001). “The European Union's Balkan Development Policy” Intereconomics, Volume: 36, Issue: 4, pp. 196-207.

Liefferink, Duncan, Mikael Skou Andersen (1998). “Greening the EU: National Positions in the Run-up to the Amsterdam Treaty”. Environmental Politics, Volume: 7, Issue: 3, pp. 66-93.

Lubik-Reczek (2016). “Serbian Elections: The path towards Europe?” Przegląd Politologiczny, Vol: 4, pp 27-36.

Maden, Fahri (2011). “Arnavutluk’un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)”. T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, Cilt: 38, Sayı: 1 ss 155-196.

Mehmet Yiğit, Hüsamettin İnaç vd. (2007). “Genişleme, Mali Yardım Ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB’nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi”. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı: 2. ss. 81-96.

Mercan, Sezgin (2011). “Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi”. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 67-83.

Miller, Robert F. (2008). “The collapse of Yugoslavia: Different perspectives on a post Cold War catastrophe”. Australian Journal of International Affairs, Volume: 48, Issue: 2, pp.289 293.

Mor, Hasan (2010). “Avrupa(Birliği) Bütünleşme Sorunları ve Sorunları”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı:1, s. 503-505.

Mujezinoviç, Mirzet (2007). “Avrupa Birliği’nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri”. Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 3, Sayı: 12, ss 67-84.

Nye, Joseph S. (2009), “Get Smart Combining Hard and Soft Power”. Foreign Affairs, Vol. 88, No. 4, pp. 160-163.

Nye, Joseph S. (2009), “Obama's Smart Power”. New Perspectives Quarterly, Volume 26, Issue 2, pp. 2-96.

Oğultürk, Cem M, Ferhat Dağıstan (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya’nın Balkanlar’a Etkisi”. Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 34-56.

Oğurlu, Ebru (2008). “Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği”. Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı: 34 s. 7-33.

Önder Canveren, Çağlar Öztürk (2018). “Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Batı Balkanların Karşılaştırmalı Analizi”. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, s, 46-64.

Önsoy, Murat, Zeynep Arkan Tuncel (2017). “The Case Of The Western Balkan Roma: A Litmus Test For: Normatıve Power Europe?”. Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences, Volume: 35, Issue: 1, pp. 41-65.

Öraz, Seçil (2011). “Andrew Moravcsik Ve Liberal Hükümetlerarası Sistem İle Avrupa Bütünleşmesi ”. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 6, Issue:1, p. 1611-1624.

Özgöker, Uğur C., Güney Ferhat Batı (2017). “Avrupa Birliği’nin Balkanlar Genişlemesi ve Balkan Ülkelerinde Barış ve Refaha Katkıları”. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, ss. 28-36.

Özkan, Ali (2012). “Enver Hoca Döneminde Arnavutluk’ta Din-Devlet İlişkisi”. History Studies, Volume: 4, Issue: 4, pp. 293-316.

Petricusic, Antonija (2005). “Regional Cooperatıon In The Western Balkans - A Key To Integration Into The European Union”. Croatian Yearbook of European Law and Policy, Volume: 1, pp. 1-22.

Savaş, Hüseyin (2001). “Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu”. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt : 25 No: 1 ss. 101-111.

Sayın, Yusuf (2016). “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri ve Müzakere Fasılları”. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:19 Sayı:2, ss. 42-62.

Schenker, Harald (2008). "The Stabilization and Association Process: an Engine of European İntegration in Need of Tuning". JEMIE-Journal on Ethnopolitics and Minority İssues in Europe, Volume: 7, Issue: 1, pp 1-19.

Schimmelfennig, Frank(2008). "EU Political Accession Conditionality After The 2004 Enlargement: Consistency And Effectiveness", Journal of European Public Policy, Volume:15, Issue: 6, pp. 918-937.

Selda Kıraç, Buket İlhan (2010). "Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar". Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 188, s. 193.

Semercioğlu, Harun (2017). "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi ". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16 Sayı:63 ss. 1339-1360.

Tatar, Volkan (2017). "Eski Balkanlar Yeni Sınırlar: Eski Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye - Bosna-Hersek İlişkileri". Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2. ss. 164-175.

Tüysüzoğlu, Göktürk (2012). "Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü". T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etütleri, Cilt: 42 Sayı: 2, s.83-110.

Ural, Selçuk (2015) "Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 149-180.

Ülger, İrfan Kaya (2014). "Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları". Bilgi Stratejisi Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, ss.107-131.

Walton, Benjamin (2011). "European Enlargement: A Normative Perspective" Interstate-Journal Of International Affairs, 2011, Volume: 2011/2012, Issue: 1, Pg. 1/1.

Wilson, Ernest J. (2008). "Hard Power, Soft Power, Smart Power". Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 616, pp. 110-124.

Yapıcı, Merve İrem (2007). "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 3, ss. 130-157

Yılmaz, Ayhan Nuri, Gökmen Kılıçoğlu (2017). "Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi". Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 15, ss. 83-118.

Zarin, Irina (2007). "EU Regional Approach to the Western Balkans – The Human Security Dimension". Biblid 0025-8555,59, Volume: 59, Issue:4, pp. 513–545.

Zipfel, Tomáš (1996). "Germany and the Recognition of the Sovereignty of Slovenia and Croatia". Perspectives, Volume: 6, Issue: 7, pp. 137-146.

Mayda, Oğuz (2013), "Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Sentez Metodu: Avrupa Birliği'nin Doğu Genişlemesi ve Türkiye", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, No. 4, 2013, s. 185 - 209.

Tezler

Abazi, Burhan (2007). Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Açar, Dilaver Arıkan (2008). Small State Playing The Asymmetric Game: Continuity And Change In The Albanian Foreign Policy. Doktora Tezi, The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.

Altaş, Sedef (2012). AB Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Arman, Murat Necip (2007). Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arman, Şengül (2004). Nice Antlaşması: AB Kurumsal Hukukuna Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları Anabilim Dalı, Ankara.

Crnica, Osman (2007). AB Genişleme Sürecinde Batı Balkan Ülkeleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kodakçı, Devrim (2004). Genişleme, Avrupa Birliğinde Demokrasi Eksikliği ve Çözüm Önerileri. Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.

Özdemir, Burcu (2006). Enlarging The EU Further Eastwards: The Prospective EU Membership Of The Western Balkans. Doktora Tezi, The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara

Susuzlu, Şahika (2008). The European Union Enlargement And Turkey: A Cultural Approach. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Pallover, Matteo (2011). Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart. Yüksek Lisans Tezi.Department of International Relations of the London School of Economics. Londra.

Diğer Basılı Yayınlar

Adinolfi, Costanza (2003). European Comission Humanitarian Aid Office, Annual Review, Offical For Official Publications of The European Communities, Luxemburg.

Anderson, David (1995-1996). The Collapse of Yugoslavia, Background and Summary. Parliamentary Research Service, Research Paper, No: 14.

Arıkan, Harun (2012). The European Union Policy Towards the Balkan States in the Post-Cold War Era. SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences: Special Issue on Balkans, No: 27, pp. 15-22.

Brunet, Luc-André, Günter Verheugen, John O' Brennan vd. (2013). The Crisis of EU Enlargement. London, The London School of Economics, Report Number: 018.

Craft, Evan, Milan Cvikl, Milan Vodopivec (1993). The Costs and Benefits of Slovenian Indipendence. Policy Research Department, The World Bank.

Dessus, Zephyr, Albana Rexha, Albana Merja vd. Kosovo's EU Candidate Status: A Goal Within Reach?, Discussion Paper, European Policy Centre, Brussels.

Emin, Nedim (2014), Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA Yayınları Raporu, Rapor No: 39, İstanbul.

Gjana, Ferdinand, Niuton Mulleti (Çev: Ayşe Merve Kamacı) (2009). Batı Balkanlar'ın Entegrasyonu Sürecinde Arnavutluk'un Rolü, 2. Uluslararası Balkan Kongresi, ss. 179-188.

Larsen, Henrik (2010). The Challenges of European Enlargement. Jean Monnet Lectures: The politics of the European Union Central structures and processes of the EU. University of Copenhagen, Exam Spring 2010, 10 ECTS.

Mirel, Pierre (2018). The Western Balkans: Between Stabilisation and Integration in the European Union. Policy Paper, Fondation Robert Schuman, European Issues, No: 459.

Özler, Zeynep (2009). Lizbon Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, No: 9.

Report From The Commission (2002). The Stabilisation and Association Process for South East Europe. Commission Of The European Communities First Annual Report, Brussels.

Samardžıja, Višnja (2003). Croatia's Preparation for EU"Accession. Global Development Network Southeast Europe, Research Area: The path towards accession to the EU, Hırvartistan Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı.

Sotiropoulou, Angeliki (2002), The role of ethnicity in ethnic conflicts: The case of Yugoslavia, MA in Contemporary European Studies, Euromaster.

Şahin, Yeliz (2013). Batı Balkanlar AB Yolunda. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Dergisi, Yayın No: 267, İstanbul.

Uvaliç, Milika (2013). The Economic development of the Western Balkans since Thessaloniki. der. Eviola Prifti, European Union Institute for Security Studies, pp. 73-82.

Vesnic-Alujevic, Lucia (2012). European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Futur. Research Paper, Centre for European Studies, Brussels. for more: www.thinkingeurope.eu

VUVING Alexander (2009). How Soft Power Works, Paper Presented at The Panel "Soft Power and Smart Power". Toronto: American Political Science Association Annuel Meeting

Yürür, Pınar (2001) (Der: Ömer E. Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun). Tarihi Süreç İçerisinde Hırvatistan Dış Politikası. ASAM Yayınları, Balkan Araştırmaları Dizisi, No: 3.

Elektronik Kaynaklar

AB Politikaları Enstitüsü (2017). Avrupa Birliği'nin Genişlemesi, http://abpe.org.tr/arnavutluk/ (erişim tarihi 29.09.2018).

Adıyaman, Şeyma (2011). Hırvatistan'ın AB Süreci ve Savaş Suçları. BİLGESAM, http://www.bilgesam.org/incele/149/-hirvatistan%E2%80%99in-ab-sureci-ve-savas-suclari/#.XDMqzFUzapo (erişim tarihi 07.01.2019).

Alan, Gülsüm (2018). AB-Balkan Zirvesi: Jeopolitik, Kültürel ve Ekonomik Hesaplar. Euronews, https://tr.euronews.com/2018/07/10/ab-balkan-zirvesi-jeopolitik-kulturel-ve-ekonomik-hesaplar (erişim tarihi 06.01.2019).

Altun, Özge (2013). Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20%C4%B0nceleme%20Serisi/AB%20Geni%C5%9Fleme%20Politikas%C4%B1%20Ba%C4%9Flam%C4%B1nda%20H%C4%B1rvatistan%20%C3%9Cyeli%C4%9Fi.pdf (erişim tarihi 29.09.2018).

Assembly Of The Republic Of Macedonia, Republic Of Macedonia On The Way To The EU, https://www.sobranie.mk/republic-of-macedonia-on-the-way-to-the-eu.nspx (erişim tarihi 08.01.2019).

Avrupa Birliği Bakanlığı Resmi Sitesi (2013), https://www.ab.gov.tr/_105.html (erişim tarihi: 06.08.2018)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi Sitesi (2010), https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109 (erişim tarihi 08.08.2018).

Babayiğit, Hasan (2015). Karadağ'ın AB Yolu ve Dönüşen Dış Politikası, TUİÇ Akademi, http://www.tuicakademi.org/karadag-in-ab-yolu-ve-donusen-dis-politikasi/ (erişim tarihi 08.01.2019).

Backbier, Maen (2018). The Accession of the Western Balkans in the European Union: A Narrative Perspective on Enlargement Discourse of the European Commission, https://theses.ubn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/6015/Backbier%2C_M_1.pdf?sequence=1 (erişim tarihi 23.02.2019).

Balcı, Hüseyin (2003). Bosna - Hersek, Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/22/104.pdf (e.t. 07.12.2018).

BBC NEWS Türkçe (2018), Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anlaşması İmzalandı: 27 Yıllık Yunanistan-Makedonya İsim Krizi Hakkında Bilinmesi Gerekenler, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44477691 (erişim tarihi 08.01.2019).

BBC News Türkçe (2018). Makedonya'da isim değişikliği referandumuna katılım yeterli sayıya ulaşamadı, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45650598 (erişim tarihi 01.10.2018).

Benková, Lívia (2016). The Dayton Agreement Then and Now, Austria Institut Für Europa- Und Sicherheitspolitik, https://www.aies.at/download/2016/AIES-Fokus-2016-07.pdf (erişim tarihi 11.12.2018).

Bjarnason, Magnus (2002). The War and War-Games in Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995, NATO, https://www.nato.int/acad/fellow/99-01/bjarnason.pdf (erişim tarihi 08.12.2018).

Bohlen, Celestine (1991). Slovenia Is Moving To Independence, The New York Times, https://www.nytimes.com/1991/06/06/world/slovenia-is-moving-to-independence.html (erişim tarihi 23.10.2018).

Cathcart, Brian (1992). Bosnia: - Why are they killing each other? - How did the crisis start? - How will it all end?: A plain person's guide to the new tragedy of the Balkanism, https://www.independent.co.uk/news/world/bosnia-why-are-they-killing-each-other-how-did-the-crisis-start-how-will-it-all-end-a-plain-persons-1540720.html (erişim tarihi 08.12.2018).

CroatiaEu, Contemporary Croatia, http://croatia.eu/article.php?lang=2&id=24 (erişim tarihi 06.01.2019).

Çelebi, Erhan (2005). Enver Hoca Dönemi Arnavutluk, http://www.arnavut.com/enver-hoca-donemi-arnavutluk/ (erişim tarihi 15.12.2018).

Çelik, Bilgin (2005). Balkanlar'da Arnavut Sorunu. Dokuz Eylül Üniversitesi, Kişisel Sayfalar, Bilgin Çelik, http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Makale%201.html (erişim tarihi 05.12.2018).

Deutsche Welle Türkçe. Berlin'de Balkan zirvesi, Haber Sitesi, https://www.dw.com/tr/berlinde-balkan-zirvesi/a-17888093 (erişim tarihi 05.01.2019).

Deutsche Welle Türkçe. Sırbistan ve Karadağ'a AB Üyeliği İçin Yeşil Işık, https://www.dw.com/tr/s%C4%B1rbistan-ve-karada%C4%9Fa-ab-%C3%BCyeli%C4%9Fi-i%C3%A7in-ye%C5%9Fil-%C4%B1%C5%9F%C4%B1k/a-42468439 (erişim tarihi 07.01.2019).

Deutsche Welle Türkçe (2017). Türkiye'nin 54 yıllık AB Serüveni, https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-54-y%C4%B1ll%C4%B1k-ab-ser%C3%BCveni/a-41026622 (erişim tarihi 01.10.2018).

Doder, Dusko (1993), Yugoslavia: New War, Old Hatreds, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com/1993/06/19/yugoslavia-new-war-old-hatreds/ (e.t. 10.12.2018).

Ekinci, Mehmet Uğur (2013). Hırvatistan'ın AB Üyeliği, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), https://www.setav.org/5-soru-hirvatistanin-ab-uyeligi/ (erişim tarihi 28.09.2018).

Emin, Emin (2017). Makedonya'da Bitmeyen Siyasi Kriz, İNSAMER, https://insamer.com/tr/makedonyada-bitmeyen-siyasi-kriz_537.html (erişim tarihi 08.01.2019).

Eralp, Nilgün Arısan (2010). Avrupa Birliği'nde Neler Oluyor?, TEPAV Değerlendirme Notu, https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/290 (erişim tarihi 06.01.2019).

European Comission (2000). EC Financial Assistance to the Central and Eastern European Countries, Background Paper for Special Session II on The Role of Official Assistance in Creating the Conditions for Sustainable Development, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/ead/misc/ffd2000/Financial.pdf (erişim tarihi 03.01.2019).

European Comission Official Website, Serbia: Commission Successfully Concludes Its Humanitarian Aid Operations, Press Release, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-03-1363_en.htm (erişim tarihi 20.10.2018).

European Comission. The Thessaloniki Summit: a milestone in the European Union's relations with the Western Balkans, Press Release, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-03-860_en.htm (erişim tarihi 03.01.2019).

European Comission. Western Balkans Summit 2017: delivering For the Region, https://ec.europa.eu/transport/themes/international/news/2017-07-12-western-balkans-summit-2017-delivering-region_en (erişim tarihi 06.01.2019).

European Commission (2016), European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_enhttps://ec.europa.eu/neighbourhood-

enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en (erişim tarihi 29.09.2018).

European Commission, 2015 EU Enlargement Strategy, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20151110_strategy_paper_en.pdf (erişim tarihi 06.01.2019).

European Commission, COM(2006), Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007 Including annexed special report on the EU's capacity to integrate new members, Brussel, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf (erişim tarihi 28.09.2018).

European Commission, COM(2008), Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,Enlargement Strategy and The Main Challenges 2008-2009, https://ec.europa.eu/neighbourhood enlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/strategy_paper_incl_country_conclu_en.pdf (erişim tarihi 14.09.2018).

European Council (2006). Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-06-77_en.htm?locale=en (erişim tarihi 06.01.2019).

European Council. Albania: Status of Negotiations, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/albania/ (erişim tarihi 09.01.2019).

European External Action Service (2016). Critically assess and analyse the notion that the EU is a Normative Power, https://eeas.europa.eu/generic-warning-system-taxonomy/404_en/15687/Critically%20assess%20and%20analyse%20the%20notion%20that%20the%20EU%20is%20a%20Normative%20Power. (erişim tarihi 05.10.2018).

European Parliament (1998). The PHARE Programme and the Enlargement of the European Union, Briefing No 33, http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm (erişim tarihi 03.01.2019).

European Parliament (2000). Santa Maria Da Feira European Council 19 And 20 June 2000 Conclusıons Of The Presidency, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm (erişim tarihi: 02.01.2019).

European Parliament (2016). The Western Balkans and the EU: Enlargement and challenges, Briefing 2016, http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI%282016%29589791 (erişim tarihi 01.01.2019).

European Parliament (2016). The Western Balkans' Berlin Process: A new Impulse for Regional Cooperation, Briefing, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586602/EPRS_BRI(2016)586602_EN.pdf (erişim tarihi: 05.01.2019).

European Parliament (2018), The First Treaties, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.1.pdf (erişim tarihi 12.10.2018).

European Union. Final Declaration by the Chair of the Vienna Western Balkans Summit 27 August 2015, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/policy-highlights/regional-cooperation/20150828_chairmans_conclusions_western_balkans_summit.pdf (erişim tarihi 05.01.2019).

France Diplomatie. Final Declaration by the Chair of the Paris Western Balkans Summit, https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/balkans/events/article/final-declaration-by-the-chair-of-the-paris-western-balkans-summit-04-06-16 (erişim tarihi 06.01.2019).

Griessler, Christina Eva (2014). The Albanians in Macedonia: The Role of International Organizations in Empowering the Ethnic Albanian Minority, European Centre For Minority Working Paper, https://www.files.ethz.ch/isn/185198/ECMI_WP_79_Final.pdf (erişim tarihi 05.12.2018).

Hardwick, Daniel (2011). Is the EU a Normative Power?, E-International Relations, https://www.e-ir.info/2011/09/03/is-the-eu-a-normative-power/ (erişim tarihi 05.10.2018).

Harland, David (2017). Never again: International intervention in Bosnia and Herzegovina, https://www.hdcentre.org/wp-content/uploads/2017/07/Never-again-International-intervention-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf (erişim tarihi 10.12.2018).

Human Rights Agenda Association. http://www.rightsagenda.org/attachments/207_uluslararasicezamahkemesi.pdf (erişim tarihi 09.12.2018).

İktisadi Kalkınma Vakfı (2018). AB Genişleme Politikası, Diğer Aday Ve Potansiyel Aday Ülkeler, https://www.ikv.org.tr/.asp?id=282 (erişim tarihi 29.09.2018).

Jovanoviç, Igor (2015). Vienna Summit Binds Balkan States to Broad Reforms, Balkan Insight, http://www.balkaninsight.com/en/article/western-balkans-committs-to-eu-integration-and-reforms-08-28-2015 (erişim tarihi 05.01.2019).

Karluk, Rıdvan (2015). Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi, http://avekon.org/papers/1163.pdf. (erişim tarihi 05.01.2019).

Kemal, İsmail (2017). Batı Balkanlara Dikkat, AB Haber Brüksel, http://www.abhaber.com/bati-balkanlara-dikkat/ (erişim tarihi 06.01.2019).

Köküsarı, İsmail (2014), 14 Aralık 1995 Dayton Anlaşması İle Oluşturulan Hükümet Biçiminin Bosna Pratiğindeki Sorunları Ve Çözüm Önerileri, https://www.researchgate.net/publication/322288726_14_ARALIK_1995_DAYTON_ANLASMASI_ILE_OLUSTURULAN_HUKUMET_BICIMININ_BOSNA_PRATIGINDEKI_SORUNLARI_VE_COZUM_ONERILERI (erişim tarihi 11.12.2018).

Lois M. Davis, Susan D. Hosek ve diğerleri (2003). Army Medical Support for Peace Operations and Humanitarian Assistance, RAND Monograph/Report, RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR773/MR773.chap3.html#fn0 (e.t. 09.11.2018).

Milekiç, Sven (2008. Balkan Govts Dodge Signing Truth Commission Declaration, Balkan Transitional Justice, http://www.balkaninsight.com/en/article/west-balkans-states-not-singing-recom-declaration-07-09-2018 (erişim tarihi 06.01.2019).

Mission of the Republic of Albania to the European Union. EU and ALBANIA, http://www.ambasadat.gov.al/european-union/en/eu-and-albania (erişim tarihi 09.01.2019).

Özdemir, Esin (2009). Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler, Ekonomik Forum Dergisi, www.haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2009/11/072-075_AB%204.indd.pdf (erişim tarihi 11.08.2018).

RadioFreeEurope, RadioLiberty (RFE/RL) (2018). Serbia, Montenegro Open More Negotiation Chapters With EU, https://www.rferl.org/a/serbia-montenegro-open-more-negotiation-chapters-with-eu/29648605.html (erişim tarihi 08.01.2019).

Rehn, Olli (2007). Enlargement as an instrument of the EU's soft power, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-07-642_en.pdf?locale=en%3E (erişim tarihi (04.10.2018).

Rich, Rolan (1993). Symposium: Recent Developments in the Practice of State Recognition Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union, Downloaded from http://ejil.oxfordjournals.org/ (erişim tarihi 05.11.2018).

Rohan, Albert (2018). Kosovo's Path to Independence, European Council On Foreign Council, https://www.ecfr.eu/article/commentary_kosovos_path_to_independence (13.12.2018).

Sancaktar, Caner (2006). Avrupa Birliği ve Balkanlar, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/400/avrupa_birligi_ve_balkanlar (erişim tarihi 06.01.2019).

Schmitter, Philippe C. (2010). Neo-Neo-Functionalism, European University Institute,https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/NeoNeoFunctionalismRev.pdf (erişim tarihi 31.08.2018).

Shtonova, Snezhana (1996). Regional Co-Operation And Strengthening Stability In Southeast Europe, NATO, https://www.nato.int/acad/fellow/96-98/shtonova.pdf (e.t. 29.12. 2018).

Sianos, Alexandros. European Capitals of Culture: A "soft power" resource for the European Union?, Internatioanl Journal for History, Culture and Modernity, https://www.history-culture-modernity.org/articles/10.18352/hcm.496/ (erişim tarihi 02.10.2018).

Smith J.Y. (1985). Enver Hoxha Was Ruler For 40 Years in Albania, The Washington Post, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/04/12/enver-hoxha-was-ruler-for-40-years-in-albania/0b9f18ff-a676-4b44-b284-f69ddf45dcea/?utm_term=.6191f05f5acf (e.t. 16.12.2018).

Sole, Sefa (2016). Yugoslavya'nın Dağılışı: Bir Devrin Sonu, https://www.stratejikortak.com/2016/12/yugoslavyanin-dagilisi-2.html (erişim tarihi 19.10.2018).

Sputnik News (2018). AB, Makedonya ve Arnavutluk ile üyelik müzakerelerini bir yıl erteledi, https://tr.sputniknews.com/avrupa/201806271034040481-ab-makekonya-ve-arnavutluk-ile-uyelik-muzakerelerini-erteledi/ (erişim tarihi 11.10.2018).

Sweeney, John (2011). The Fifth EU Enlargement and Ireland, National Economic and Social Council, http://edepositireland.ie/bitstream/handle/2262/72113/NESC%20122h_BGP6_Enlargement.pdf?sequence=9&isAllowed=y (erişim tarihi 28.09.2018).

Şahin, Yeliz (2013). Hırvatistan'ın AB Serüveninde Mutlu Son. İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/temmuz_2013_degerlendirme_notu_70.pdf (erişim tarihi 06.01.2019).

Şahin, Yeliz (2015). 2015 Genişleme Paketi Ve Batı Balkanların AB Yolunda Son Bir Yılı, İkv Değerlendirme Notu, https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme_158.pdf (erişim tarihi 06.01.2019).

Şahin, Yeliz (2015). İKV`den Analiz: AB'nin Kenarında Batı Balkanlar, Viyana Zirvesi'nin Ardından, İKV Yayınları, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=1050 (erişim tarihi 05.01.2019).

Şener, Bülent (2014). Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu, Politik-Sosyal-Kültürel Araştırmalar Merkezi, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel arastirmalarmerkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu (02.10.2018).

Taşçıoğlu, Ömer Lütfi (2016). AB'nin Anayasa Oluşturma Süreci, Bu Süreçte Ortaya Çıkabilecek Sorunların AB'nin Geleceğine ve Türkiye'ye Etkileri ve Çözüm

Yolları, Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/abnin-anayasa-olusturma-sureci-bu-surecte-ortaya-cikabilecek-sorunlarin-abnin-gelecegine-ve-turkiyeye-etkileri-ve-cozum-yollari/# (erişim tarihi, 13.10.2018).

TC Dışişleri Bakanlığı. Genişleme Stratejisi ve 2009-2010 Dönemindeki Temel Zorluklar, http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009-Genisleme-Strateji-Kagidi-Gayri-Resmi-Turkce-Tercume.pdf (erişim tarihi 05.01.2019).

TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı (2017). Bir Bakışta AB, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, https://www.ab.gov.tr/karadag_45465.html (erişim tarihi 29.09.2018).

TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, Aday Ülkeler: Karadağ, https://www.ab.gov.tr/karadag_45465.html (erişim tarihi 08.01.2019).

TC Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, Bosna-Hersek, https://www.ab.gov.tr/bosna-hersek_45469.html (erişim tarihi 09.01.2019).

The History Place. Genocide in the 20th Century, http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm (erişim tarihi 10.12.2018).

Tikici, Umut (2012), Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası, TÜİÇ Akademi, http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/ (erişim tarihi 18.12.2018).

Tulun, Teoman Ertuğrul (2017). Balkanlar 2016: Belirsizlik İçinde Bütünleşme Arayışları, AVİM Analiz No : 2017 / 2, https://avim.org.tr/tr/Analiz/BALKANLAR-2016-BELIRSIZLIK-ICINDE-BUTUNLESME-ARAYISLARI (erişim tarihi 06.01.2019).

Türbedar, Erhan (2012), Slovenya'dan Hırvatistan'ın AB Üyeliğine Yeni Engel, AVİM, Blok No: 2012/13 https://avim.org.tr/Blog/SLOVENYA-DAN-HIRVATISTAN-IN-AB-UYELIGINE-YENI-ENGEL (erişim tarihi 07.01.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi web sayfası, http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa (erişim tarihi 11.08.2018).

Türkmen, İlter (29 Haziran 2000). Avrupa Birliği ve Federalizm, Hürriyet Gazetesi, http://www.hurriyet.com.tr/ilter-turkmen-avrupa-birligi-ve-federalizm-39164669 (erişim tarihi 21.08.2018).

UK Goverment Official Page. About the Western Balkans Summit, https://www.gov.uk/government/topical-events/western-balkans-summit-london-2018/about (erişim tarihi 06.01.2019).

Ulusoy, Orçun (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi Derneği, University of Bath, https://www.files.ethz.ch/isn/26506/PN04.02.pdf (e.t. 07.12.2018)

University of Miami College of Arts and Sciences. European Union Center & Jean Monnet Chair, European Enlargement, http://www.as.miami.edu/eucenter/observatories/euenlar/ (erişim tarihi 26.10.2018).

Velebit, Vuk (2018). What is the state of Bosnia and Herzegovina's European Integration?, European Western Balkans, https://europeanwesternbalkans.com/2018/01/26/state-bosnia-herzegovinas-european-integrations/ (erişim tarihi 09.01.2019).

Your Article Library Web Page. Idealism: Idealism in International Relations, http://www.yourarticlelibrary.com/international-politics/idealism-idealism-in-international-relations/48471 (erişim tarihi 15.08.2018).

Zabyelina, Yuliya (2008). Eu Enlargement: Analytical Mechanisms And Patterns, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=113445_5bd0177c3bea12ee28641a278c247352&? (erişim tarihi 21.09.2018)

Zwaan, Ton (2005), Crisis and Genocide in Yugoslavia, 1985-1995, Niod Instuut Voor- Holcaust en Geneocide Studies, https://www.niod.nl/sites/niod.nl/files/Crisis%20and%20genocide%20in%20Yugoslavia.pdf (e.t. 03.12.2018).

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğretimini Antalya'da tamamladı. 2015 yılında Lisans eğitimini aldığı Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Aynı sene Kocaeli Üniversitesi Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler bölümü yüksek lisans eğitimine başlayan Tunahan Oduncu'nun "Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi" isimli yayınlanmış bir makalesi bulunmaktadır.